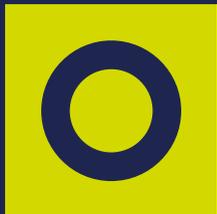

Γνωσιακή Βάση Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων

Ο Δ Η Γ Ο Σ

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΡΑΞΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ»
«Μεταρρύθμιση Δημόσιου 2014-2020»
«Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027»
Συνολικός Προϋπολογισμός: 1.295.895,62€
Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ανάδοχος ΥΕ3: RADIANT TECHNOLOGIES ΑΕΒΕ

Παραδοτέα Υποέργου 3:
Γνωσιακή Βάση αποτελούμενη από 11 Οδηγούς για όλα τα θέματα λειτουργίας & οργάνωσης μουσείων

ΟΔΗΓΟΣ 9

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ,
ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ

ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ
Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων
και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, έως 12.2022

ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ ΣΑΡΑΓΑ
Αναπλ. Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, 7.2023 κ.ε.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΚΛΕΠΑΡΗΣ
Διευθυντής Εικαστικών, Αρχιτεκτονικής,
Φωτογραφίας και Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΡΙΣΗΡΑΣ
Διευθυντής Μελετών και Εκτέλεσης Έργων Μουσείων
και Πολιτιστικών Κτιρίων

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ:

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΘΕΟΔΩΡΑ ΜΟΣΧΟΥ - ΔΕΑΦΜΣΠ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΟΙ

ΑΝΝΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΑΜΕΕΠ
ΞΑΝΘΗ ΤΣΙΦΤΣΗ - ΔΑΜΕΕΠ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΕΛΕΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ,
ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΔΟΥΜΑ
Τμηματάρχης Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ
Τμηματάρχης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
και Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΜΑΡΙΑ ΚΡΙΝΗ
Στέλεχος Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και
Νεότερων Μνημείων

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
Τμηματάρχης Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΝΗ ΣΠΥΡΑΚΗ
Τμηματάρχης Υποστήριξης Λειτουργίας, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΚΚΑΣ
Τμηματάρχης Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού, ΔΕΑΦΜΣΠ

ΝΙΚΟΣ ΒΡΑΝΙΚΑΣ
Τμηματάρχης Αρχιτεκτονικών Μελετών Μουσείων και
Πολιτιστικών Κτιρίων

ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΤΣΗ
Στέλεχος Τμήματος Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΑΚΗ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΣΙΟΥΚΑ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΜΑΡΙΑ-ΑΘΗΝΑ ΣΚΟΡΔΑΡΑ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΥΡΡΗΣ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ:

ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ

Γνωσιακή Βάση Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
2014-2020 / 2021-2027

Ευρωπαϊκή Ανάπτυξη για Όλους

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Διεύθυνση Νεότερης
Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ISBN: 9789603867654

©2025, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ

ΟΔΗΓΟΣ 9
ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ, ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Καθώς εισερχόμαστε στο δεύτερο τέταρτο του 21ου αιώνα, καθίσταται σαφές ότι τα Μουσεία, σήμερα, διαφέρουν σημαντικά από εκείνα του παρελθόντος. Δεν αποτελούν απλά κτηριακά κελύφη με στατικές συλλογές, αλλά ζωντανούς και δυναμικούς οργανισμούς με σύνθετους κοινωνικούς ρόλους, που προσαρμόζονται στο ιδεολογικό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο των κοινοτήτων στις οποίες ανήκουν, εξελισσόμενα μαζί με αυτές. Η σημαντική αυτή αλλαγή στην αντίληψη περί της φύσης και του ρόλου των Μουσείων αντικατοπτρίζεται και στον διευρυμένο και πιο συμπεριληπτικό ορισμό του τι εστί Μουσείον που υιοθετήθηκε πρόσφατα από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).

Σε αυτό το νέο και σύνθετο περιβάλλον, τα σύγχρονα μουσεία οφείλουν να είναι ανοιχτά, προσβάσιμα και ελκυστικά, να εκπαιδεύουν και να εμπνέουν προσφέροντας ολοκληρωμένες και ουσιαστικές εμπειρίες γνώσης και συναισθήματος. Για να παραμείνουν επίκαιρα, πρέπει να συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή και στον δημόσιο διάλογο, να συνδυάζουν την έμπνευση με την ενσυναίσθηση και την κοινωνική ευθύνη. Αυτό απαιτεί στρατηγική σκέψη και όραμα, αλλά και επιχειρησιακή βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα και ευελιξία, βασισμένη σε ορθή ανάλυση και κατανόηση των συνθηκών και των προκλήσεων του περιβάλλοντος, μέσω μιας αξιόπιστης και λειτουργικής διαδικασίας εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης.

Το θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο αυτής ακριβώς της διαδικασίας θέτει το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού, που αναπτύσσεται και εφαρμόζεται, τα τελευταία χρόνια, με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα 2014-2020» και «Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027». Απώτερος στόχος του έργου είναι η συνολική αναβάθμιση της δομής, της λειτουργίας και των υπηρεσιών, φυσικών και ψηφιακών, που παρέχουν τα Μουσεία της χώρας μας, μέσω ενός συστήματος ενιαίων και συνεκτικών διαδικασιών αξιολόγησης με βάση τα διεθνή πρότυπα μουσειακής πολιτικής και τους κανόνες δεοντολογίας του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων.

Με το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το Υπουργείο Πολιτισμού ασκεί τον θεσμικό εποπτικό του ρόλο και επικουρεί στην πράξη τα Δημόσια και τα Ιδιωτικά μουσεία, παρέχοντας τεχνογνωσία στην αντιμετώπιση αδυναμιών, στην εμπέδωση καλών πρακτικών και στην εφαρμογή δράσεων με

ταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού. Με την ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών αξιολόγησης και προσαρμογής, τα μουσεία τα οποία ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά και εκείνα οργανισμών και φορέων που αποδεδειγμένα πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές οργάνωσης και λειτουργίας και παρέχουν εγγυημένες υπηρεσίες υψηλής ποιότητας προς τους επισκέπτες, αποκτούν τον τίτλο του «Πιστοποιημένου» και του «Αναγνωρισμένου» Μουσείου αντίστοιχα. Η διαδικασία αυτή δεν συνιστά απλώς ηθική επιβράβευση. Παρέχει πρόσβαση και σε μια σειρά σημαντικών προνομίων.

Το Σύστημα, από τα πρώτα χρόνια της πιλοτικής εφαρμογής του, έχει αποδείξει ότι αποδίδει απτά αποτελέσματα στους μουσειακούς οργανισμούς στους οποίους εφαρμόζεται. Η διαδικασία «Πιστοποίησης» των Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ήδη εφαρμοστεί με επιτυχία στην Περιφέρεια Ηπείρου και εξελίσσεται στις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Στην αντίστοιχη διαδικασία «Αναγνώρισης» έχουν παράλληλα εισαχθεί περισσότερα από 40 Μουσεία τρίτων φορέων, εκτός του Υπουργείου Πολιτισμού. Ένας σημαντικός αριθμός από αυτά την έχει ήδη ολοκληρώσει επιτυχώς. Το μεγάλο ενδιαφέρον συμμετοχής επιβεβαιώνει επί της αρχής, αλλά και στην πράξη, την ορθότητα των στρατηγικών επιλογών και της ασκούμενης πολιτικής εκ μέρους του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι διαδικασίες Πιστοποίησης και Αναγνώρισης των Μουσείων, που αρχικά πραγματοποιούνταν με συμβατικό τρόπο, τώρα πλέον υποστηρίζονται από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα. Το ΟΠΣ συμβάλλει ήδη σημαντικά στην προτυποποίηση, στον συντονισμό, στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη διεκπεραίωση των διαδικασιών, στην εξοικονόμηση πόρων, στη διάχυση και εμπέδωση των καλών πρακτικών, καθώς και στην εδραίωση της διαφάνειας, της εμπιστοσύνης και της λογοδοσίας, που απαιτεί η αρχή της χρηστής διοίκησης.

Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, καθοριστικός είναι ο ρόλος του ψηφιακού αποθετηρίου του Συστήματος, το οποίο λειτουργεί ως Γνωσιακή Βάση δεδομένων αναφοράς για το σύνολο των επιμέρους διαδικασιών. Το αποθετήριο αυτό εμπλουτίζεται διαρκώς με νέο περιεχόμενο και υποστηρικτικό υλικό, το οποίο συγκεντρώνεται ή δημιουργείται πρωτογενώς από τις συναρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να είναι ελεύθερα και μόνιμα διαθέσιμο στους μουσειακούς οργανισμούς, στους ειδικούς, στα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Ο παρών Οδηγός αποτελεί έναν από τους ένδεκα της Γνωσιακής Βάσης, που δημιουργήθηκαν από την Ομάδα Έργου σε συνεργασία με εγνωσμένου κύρους επαγγελματίες της μουσειακής διαχείρισης, με σκοπό να συνδράμουν τους επαγγελματίες και τους φορείς του μουσειακού τομέα στο πλαίσιο των επιμέρους διαδικασιών Αναγνώρισης και Πιστοποίησης. Οι συγκεκριμένοι Οδηγοί προορίζονται να λειτουργήσουν ως εύληπτα εγχειρίδια και εύχρηστα βοηθήματα εφαρμογής καλών μουσειολογικών πρακτικών για ένα ευρύ και ετερογενές –ως προς την επιστημονική κατάρτιση, την εξειδίκευση και την εμπειρία– κοινό, γεγονός που επηρεάζει τη διαμόρφωση της δομής και του περιεχομένου τους.

Υπό αυτό το πρίσμα, η στόχευση των Οδηγών είναι συγκεκριμένη και δεν επέχουν θέση γενικών εγχειριδίων μουσειολογίας, χωρίς αυτό να μειώνει στο ελάχιστο την υψηλή επιστημονική και βιβλιογραφική τους αξία. Οι Οδηγοί είναι απολύτως συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας που προβλέπονται από τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM (2009) και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο. Περιλαμβάνουν πλούσιο εποπτικό υλικό, παραδείγματα και καλές πρακτικές από την ελληνική και διεθνή εμπειρία, παραπομπές και αναφορές στη σύγχρονη σχετική βιβλιογραφία.

Για το εξαιρετικά σημαντικό και απαιτητικό έργο της παραγωγής των Οδηγών της Γνωσιακής Βάσης, τη συγκρότηση και τον εμπλουτισμό του ψηφιακού αποθετηρίου, καθώς και για την ανάπτυξη του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος εφαρμογής και υποστήριξης του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, ευχαριστώ και συγχαίρω όλους τους συντελεστές: Τα στελέχη των συναρμόδιων Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, της Κοινωνίας της Πληροφορίας ΜΑΕ και των αναδόχων εταιρειών, καθώς και τους εξειδικευμένους επαγγελματίες και ερευνητές. Η συνδρομή τους στην έγκαιρη και επιτυχή ολοκλήρωση αυτού του εξαιρετικά σημαντικού για το παρόν και το μέλλον του ελληνικού μουσειακού τομέα έργου υπήρξε πολύτιμη.

Δρ Λίνα Μενδώνη

Υπουργός Πολιτισμού

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, όπου κυριαρχούν σύνθετες και αλληλένδετες κοινωνικές, τεχνολογικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις, τα Μουσεία του 21ου αιώνα καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τον θεσμικό τους ρόλο και να αναστοχαστούν την αποστολή, τις αξίες και τις λειτουργίες τους. Η επιβίωσή τους, αλλά πρωτίστως η ουσιαστική τους συμβολή στις σύγχρονες κοινωνίες, εξαρτώνται πλέον από την ικανότητά τους να ενσωματώνουν καινοτόμες στρατηγικές, προσεγγίσεις και μοντέλα διαχείρισης που ανταποκρίνονται στις ανάγκες ενός ποικιλόμορφου, απαιτητικού και ενίοτε ρευστού κοινού. Εντός αυτού του πλαισίου, χαρακτηριστικά όπως η εξωστρέφεια, η συμπερίληψη, η διαπολιτισμική ευαισθησία, η προσβασιμότητα, και ιδίως η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πολιτισμική πρακτική και στον δημόσιο διάλογο, αναδεικνύονται σε κρίσιμους παράγοντες για την ενίσχυση της βιωσιμότητας, της αξιοπιστίας και της διαχρονικής αξίας των μουσειακών οργανισμών ως δυναμικών και κοινωνικά εμπλεκόμενων πολιτιστικών θεσμών.

Αντιλαμβανόμενο την ανάγκη ανταπόκρισης στους σύγχρονους και πολυεπίπεδους μετασχηματισμούς, το Υπουργείο Πολιτισμού διαδραματίζει καίριο ρόλο, λειτουργώντας ως θεσμικός αρωγός των μουσειακών φορέων. Μέσα από την παροχή τεχνολογίας και υποστήριξης και –όπου είναι εφικτό– την αξιοποίηση διαθέσιμων πόρων, επιδιώκει τον λειτουργικό εκσυγχρονισμό του μουσειακού τοπίου της χώρας. Ιδιαίτερης σημασίας προς αυτή την κατεύθυνση κρίνεται η συμβολή του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το οποίο, ως διοικητική διαδικασία του ΥΠΠΟ, στοχεύει στην αναβάθμιση του συνόλου των μουσειακών οργανισμών της ελληνικής επικράτειας. Το σύστημα αυτό προάγει τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης των Μουσείων, βάσει διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών σε όλους τους τομείς της οργάνωσης και της λειτουργίας τους.

Η διαδικασία υποστηρίζεται πλέον από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα, που υπερβαίνει τους περιορισμούς της παραδοσιακής λειτουργίας, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση χρόνου, καθώς και στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας. Κεντρικό στοιχείο αυτού του συστήματος αποτελεί η διαδικτυακή πύλη του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, εντός της οποίας λειτουργεί η Γνωσιακή Βάση – ένα ψηφιακό αποθετήριο που φιλοξενεί, μεταξύ άλλων, έντεκα Οδηγούς Καλών Μουσειολογικών Πρακτικών. Οι εν λόγω Οδηγοί καλύπτουν επιμέρους θεματικές λειτουργίας και οργάνωσης των Μουσείων στους τομείς της διοίκησης, της διαχείρισης των συλλογών, της επικοινωνίας, του μάρκετινγκ, της εκπαίδευσης, της ψηφιακής προβολής, πάντα με βάση τις διεθνείς πρακτικές.

Ελπίζουμε ότι στο σύνολό τους οι Οδηγοί αυτοί θα αποδειχθούν πολύτιμο εργαλείο για τους επαγγελματίες και τους εθελοντές των Μουσείων, αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο. Ως μια εύχρηστη και αξιόπιστη πηγή πληροφοριών και γνώσεων, έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως θεμέλιο για τη συστηματική ενδυνάμωση της μουσειακής κοινότητας, ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για την ενεργοποίηση ενός γόνιμου, δημιουργικού και ουσιαστικού διαλόγου, απαραίτητου για την προώθηση καινοτόμων πρακτικών και την ανανέωση του σύγχρονου μουσειακού σκηνικού. Ταυτόχρονα, αναμένεται να αποτελέσουν έναν αξιόπιστο αρωγό και για τα στελέχη του ΥΠΠΟ, προσφέροντας συμπληρωματική γνώση και πληροφόρηση με απώτερο στόχο τη διαρκή βελτίωση και την ενίσχυση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Δρ Ολυμπία Βικάτου

Γενική Διευθύντρια
Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

Ο Οδηγός που διαβάζετε αποτελεί μέρος της Γνωσιακής Βάσης του «Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων», <https://accreditation.culture.gov.gr>. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» και αποτελεί το απαραίτητο συμπλήρωμά της.

Η Γνωσιακή Βάση είναι ένα συλλογικό εγχείρημα, στο οποίο έχουν συμβάλει εξίσου στελέχη του ΥΠΠΟ και έγκριτοι επαγγελματίες από τον χώρο των μουσείων.

Απευθύνεται σε επαγγελματίες ή εθελοντές των μουσείων, με στόχο να τους βοηθήσει να αντιληφθούν τις ανάγκες του μουσείου τους και να επιλέξουν τα μέτρα (μελέτες, έργα κ.ά.) με τα οποία θα τις εξυπηρετήσουν. Έτσι, η Γνωσιακή Βάση δεν αποτελείται από εγχειρίδια διδασκαλίας, αλλά εγχειρίδια προς επαγγελματίες των μουσείων. Πέρα από τις πληροφορίες και τις καλές πρακτικές που προσφέρει, λειτουργεί πολύ καλά και στο μεταγνωστικό επίπεδο: να γνωρίζουμε τι γνωρίζουμε, τι δεν γνωρίζουμε και πώς μπορούμε να καλύψουμε τις ανάγκες μας στα θέματα που δεν γνωρίζουμε.

Οι Οδηγοί της Γνωσιακής Βάσης απευθύνονται σε ετερογενές κοινό, που δεν διαθέτει ομοιογενή εκπαιδευτικά προσόντα, αλλά διαθέτει επαγγελματική εμπειρία στον χώρο του μουσείου (επ' αμοιβή ή στο πλαίσιο εθελοντικής προσφοράς). Ο στόχος τους είναι να βοηθήσουν τους επαγγελματίες των μουσείων να εντοπίσουν σημεία στα οποία ο οργανισμός στον οποίο εργάζονται χρειάζεται να βελτιωθεί και, στη συνέχεια, με εφόδιο τις γνώσεις και πρακτικές που περιλαμβάνονται στη Γνωσιακή Βάση, να μπορούν:

- Να αποτυπώσουν με σαφήνεια την υφιστάμενη κατάσταση και να διατυπώσουν την προσδοκώμενη βελτίωση, σε οποιαδήποτε πτυχή της λειτουργίας των μουσείων τους.
- Να επιλέξουν τους κατάλληλους φορείς ή/και επαγγελματίες στους οποίους θα απευθυνθούν για να βελτιώσουν το μουσείο τους.

Είναι συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας, ακολουθούν τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM και το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί με το άρθρο 45 του ν. 4858/2021 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», αλλά και σχετικές ρυθμίσεις για την καθολική προσβασιμότητα και άλλες πτυχές της μουσειακής λειτουργίας.

Η Γνωσιακή Βάση προσφέρει εφόδια για όλα τα μουσεία της χώρας, διότι το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αντιμετωπίζει το μουσειακό τοπίο συνολικά, με βάση την παραδοχή ότι τα μουσεία συνιστούν τα ίδια

ένα σύστημα, λειτουργούν ως ένα δίκτυο, είτε αυτό έχει κάποια θεσμική έκφραση είτε (στην πλειονότητα των περιπτώσεων) δεν έχει καμιά εξωτερική έκφραση. Μπορούμε εντούτοις να μιλάμε για μουσειακό σύστημα, καθώς όλα τα μουσεία επηρεάζονται τόσο από τις εξελίξεις στη θεωρία και την πρακτική της μουσειολογίας (αν και τις υιοθετούν σε κυμαινόμενο βαθμό και ταχύτητα) όσο και από την απλή χωρική συνύπαρξή τους ή τη θεματική συνάφεια μεταξύ τους ή, τέλος, σε ό,τι αφορά στα αρχαιολογικά μουσεία του ΥΠΠΟ, από το κοινό οργανωσιακό σχήμα και διοικητικό πλαίσιο.

Το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αποτελεί μια δημόσια πολιτική, βασισμένη στο σύστημα Διοίκησης Ολικής Ποιότητας και προσαρμοσμένη για τους μουσειακούς οργανισμούς, με στόχο να καταστήσει τα μουσεία:

- Ελκυστικά για πολλές και διαφορετικές ομάδες κοινού και ιδιαίτερα τους νέους.
- Συμπεριληπτικά και προσβάσιμα, ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών.
- Ανθεκτικά και βιώσιμα, έτσι ώστε να προσαρμόζονται γρηγορότερα και να ανταποκρίνονται καλύτερα στις πολλαπλές προκλήσεις –περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές– του 21ου αιώνα.

Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου

Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Υπουργείο Πολιτισμού

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
9.i ΣΚΟΠΟΣ	13
9.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	14
9.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	14
9.1 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	18
9.1.1 Βασικές έννοιες	19
9.1.1.1 Εκπροσώπηση	19
9.1.1.2 Καθολικός (συμμετοχικός) Σχεδιασμός	20
9.1.1.3 Διαδικτυακή ή ηλεκτρονική ή ψηφιακή προσβασιμότητα	20
9.1.1.4 Πολιτιστική συμμετοχή	21
9.1.1.5 Άρση των φραγμών	22
9.1.1.6 Ισότιμη συμμετοχή στον πολιτισμό	24
9.1.1.7 Διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα, αποδοχή και προσαρμοστικότητα	24
9.1.1.8 Προσβασιμότητα στο πεδίο του πολιτισμού	25
9.1.2 Η προσβασιμότητα ως βασική αρχή στα μουσεία	27
9.1.3 Συμπερίληψη στο μουσείο	28
9.1.3.1 Συνεργασία	30
9.1.3.2 Ευαισθητοποίηση	31
9.1.4 Οι προκλήσεις της προσβασιμότητας	31
9.1.5 Βασικές αρχές επικοινωνίας	33
9.1.6 Σύνοψη	34
9.2 ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	35
9.2.1.1 Αναπηρία	35
9.2.1.2 Άτομα με αναπηρίες	36
9.2.1.3 Διάκριση με βάση την αναπηρία	37
9.2.1.4 Ικανοτισμός (ableism)	37
9.2.1.5 Εμπόδια	38
9.2.1.6 Δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες	38
9.2.1.7 Ισότητα και μη διάκριση	38
9.2.1.8 Λόγος για την αναπηρία	39
9.2.1.9 Μοντέλα για την αναπηρία	40
9.2.2 Από τις έννοιες στα άτομα	41
9.2.2.1 Φυσική και αισθητηριακή προσβασιμότητα	41
9.2.2.1.1 Άτομα με κινητικές δυσκολίες/εμποδιζόμενα άτομα	43

9.2.2.1.2	Άτομα με αισθητηριακές δυσχέρειες	46
9.2.2.2	Διανοητική και αντιληπτική προσβασιμότητα	51
9.2.2.2.1	Άτομα με νευροαναπτυξιακές διαταραχές	51
9.2.2.2.1.1	Άτομα αυτιστικά (με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος – ΔΑΦ)	53
9.2.2.2.1.2	Άτομα με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής/ Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ)	57
9.2.2.2.1.3	Άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (δυσλεξία, δυσαριθμησία, δυσγραφία)	58
9.2.2.2.2	Άτομα με νοητική αναπηρία	59
9.2.2.2.3	Άτομα με νευροεκφυλιστικά νοσήματα (Αλτσχάιμερ και άλλα είδη άνοιας)	61
9.3	ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	63
9.3.1	Μελέτες προσβασιμότητας.....	63
9.3.1.1	Καταγραφή και ανάλυση εμποδίων και περιορισμών πρόσβασης.....	63
9.3.1.2	Αρχιτεκτονική και μουσειογραφική προσέγγιση της προσβασιμότητας	65
9.3.1.3	Προσβασιμότητα στο περιεχόμενο και στην πληροφορία	67
9.3.1.4	Προσβασιμότητα στις δράσεις του μουσείου	69
9.3.1.5	Εκπαιδύοντας το προσωπικό	69
9.3.1.6	Αξιολόγηση του σχεδίου προσβασιμότητας.....	70
9.3.2	Ενέργειες εξωστρέφειας.....	70
9.3.3	Θεσμικό πλαίσιο και σχεδιασμός/εφαρμογή καλών πρακτικών	71
9.3.4	Δομή και λειτουργία ομάδας προσβασιμότητας.....	73
9.4	ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ	75
9.4.1	Το μουσείο, μέρος της κοινωνίας.....	75
9.4.2	Συνέργειες για την προσβασιμότητα	75
9.4.3	Έρευνα και εκπαίδευση για την προσβασιμότητα	77
9.4.4	Το όραμα για ίση πρόσβαση στα μουσεία	77
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	_____	78
Π.9.i	ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	78
Π.9.ii	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	79
Π.9.iii	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	86

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

9.i ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του Οδηγού 9 είναι να ενημερώσει, να ενθαρρύνει και να καθοδηγήσει τους/τις εργαζόμενους/εργαζόμενες των μουσείων να κάνουν περισσότερο προσβάσιμα τα μουσεία και τις μουσειακές παραγωγές σε διαφορετικές ομάδες κοινού.

Ξεκινώντας από την κατανόηση της έννοιας της διαφορετικότητας, το μουσείο οφείλει να αναγνωρίζει τις διακρίσεις και να αντιμετωπίζει τα εμπόδια. Στον παρόντα Οδηγό, ασχολούμαστε με τις ομάδες που επηρεάζονται περισσότερο, ομαδοποιώντας τις περαιτέρω με βάση το είδος των εμποδίων που συναντούν σε ένα μουσείο: εμπόδια φυσικά ή αισθητηριακά, διανοητικά ή αντιληπτικά. Σχεδιάζοντας προσβάσιμες υπηρεσίες και συμπεριληπτικές μουσειακές παραγωγές, το μουσείο θα επιτελεί αρτιότερα τους επιστημονικούς, εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς σκοπούς του.

Κατά τη συγγραφή του Οδηγού, προσπαθήσαμε να ενισχύσουμε στους/στις αναγνώστες/αναγνώστριες την αντίληψη ότι τα μουσεία μπορούν και πρέπει να είναι προσβάσιμα σε όλους τους επισκέπτες και όλες τις επισκέπτριες, είτε πρόκειται για άτομα εμποδιζόμενα, ευάλωτα, με αναπηρία είτε απλά διαφορετικά, με τρόπο που δεν τα προσβάλλει. Η προσέγγιση αυτή της γενικότερης αποδοχής της διαφορετικότητας μπορεί να αφορά όσους/όσες επισκέπτονται ένα μουσείο, αλλά και όσους/όσες δεν το επισκέπτονται, όπως άτομα που βρίσκονται σε κλινικό περιβάλλον ή σε κέντρα αποκατάστασης, αλλά και κρατούμενους/κρατούμενες σε σωφρονιστικά καταστήματα.

Ωστόσο, καθώς οι άνθρωποι διεκδικούν πιο αποτελεσματικά τα δικαιώματά τους και οι κοινωνίες προσπαθούν να γίνουν πιο ευαισθητοποιημένες, κάποιες ομάδες αρθρώνουν σαφέστερα δημόσιο λόγο και αναλαμβάνουν πιο αποτελεσματικά τον έλεγχο για την επίλυση των ζητημάτων που τις αφορούν. Σε αυτό το πλαίσιο, ειδικότερα όσον αφορά την αναπηρία, με σεβασμό προς τις κατακτήσεις των σχετικών κινημάτων, γίνεται προσπάθεια:

- Να μιλάμε ξεκάθαρα για την αναπηρία, χωρίς ευφημισμούς ή περιγραφικό λόγο.
- Να κρατάμε τον λόγο μας καθαρό από ικανοτισμό (ableism), διακρίσεις δηλαδή με βάση την αναπηρία.
- Να δίνουμε έμφαση πρώτα στο πρόσωπο και έπειτα στην αναπηρία, εκτός από κοινά αποδεκτές περιπτώσεις (person-first language έναντι της identity-first language).

- Να δηλώνεται ξεκάθαρα ότι τίποτε δεν πρέπει να γίνεται για τους ανάπηρους χωρίς τους ανάπηρους (nothing about us without us).
- Να μη χρησιμοποιούμε ταμπέλες για την αναπηρία ή για τα άτομα με αναπηρία (disability etiquette).

Τέλος, όσον αφορά άλλες εμποδιζόμενες, ευάλωτες ή αποκλεισμένες ομάδες κοινού, αποδεχόμαστε ότι η προσβασιμότητα και η συμπερίληψη είναι έννοιες που μας αφορούν όλους και όλες. Και είναι μέσα από αυτό το πρίσμα που περιγράφουμε τις ενέργειες των μουσείων.

9.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο αναγνώστης και η αναγνώστρια του Οδηγού 9:

- Θα κατανοήσει βασικές έννοιες γύρω από τα εμπόδια που υπάρχουν για συγκεκριμένες ομάδες κοινού.
- Θα αντιληφθεί τις διαφορετικές απαιτήσεις προσβασιμότητας ανάλογα με την ομάδα κοινού.
- Θα εξοικειωθεί με τους τρόπους πρόσβασης και συμπερίληψης που εφαρμόζουν τα μουσεία και τις ειδικότητες που απαιτούνται.
- Θα υποστηριχθεί μεθοδολογικά για να σχεδιάσει συμμετοχικά.

9.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Ευαλωτότητα

Βασική έννοια για να κατανοήσουμε ποια άτομα αφορά η προσβασιμότητα. Η προσβασιμότητα μάς αφορά όλους/όλες, γιατί καθένας/καθεμία από εμάς μπορεί να πληγεί και να γίνει ευάλωτος/ευάλωτη. Ευάλωτα θεωρούνται τα άτομα «με περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες, τα οποία χρειάζονται προστασία και φροντίδα. [...] [Η προστασία και η φροντίδα των ατόμων αυτών] πρέπει να αποτελεί κρατική και συλλογική ευθύνη» (Απίστουλας και Νίκου, 2021, σ. 68, 91). Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία [ν. 4430/2016 (Α' 205)], ως ευάλωτες ομάδες ορίζονται εκείνες οι ομάδες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν:

- α) Τα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή).
- β) Τα άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα.
- γ) Οι ανήλικοι/ανήλικες με παραβατική συμπεριφορά, οι φυλακισμένοι/φυλακισμένες και αποφυλακισμένοι/αποφυλακισμένες.

Η ευαλωτότητα σχετίζεται μεν με τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν αντιμετωπίζεται όμως μόνο μέσω της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), αλλά μέσω εξειδικευμένων συμβάσεων, όπως η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2006), η Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979), η Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1965), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989).

Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας, 2019) δεσμεύεται ότι θα ενισχύσει τα ευάλωτα άτομα, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Ρητή αναφορά στα άτομα με αναπηρία γίνεται στους Στόχους 1 (Μηδενική φτώχεια), 4 (Ποιοτική εκπαίδευση), 8 (Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη), 10 (Λιγότερες ανισότητες), 11 (Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες), 16 (Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί) και 17 (Συνεργασία για τους στόχους). Έμμεση αναφορά γίνεται στους Στόχους 3 (Καλή υγεία και ευημερία), 5 (Ισότητα των φύλων), 6 (Καθαρό νερό και αποχέτευση) και 7 (Φθηνή και καθαρή ενέργεια).

Αρχή της ίσης μεταχείρισης

Παρόλο που ως αρχή είναι συνυφασμένη κυρίως με την ισότητα στην εργασία [άρθρο 2 ν. 4443/2016 (Α' 232)], ορίζει τις διακρίσεις που υφίστανται τα άτομα και αναγνωρίζει την απαίτηση για ίση μεταχείριση «ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας ασθένειας, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου».

Διάκριση

Ως «άμεση διάκριση» [άρθρο 2 ν. 4443/2016 (Α' 232)] νοείται η περίπτωση στην οποία ένα άτομο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτή της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύγχανε άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση, για λόγους που αναφέρονται στην «Αρχή της ίσης μεταχείρισης» (βλ. προηγούμενη παράγραφο).

Ως «έμμεση διάκριση» [άρθρο 2 ν. 4443/2016 (Α' 232)] νοείται η περίπτωση κατά την οποία μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως αυτά περιγράφονται παραπάνω, σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα.

Κοινωνικός αποκλεισμός

Έναν ορισμό για τον κοινωνικό αποκλεισμό έδωσε το Cabinet Office της Μεγάλης Βρετανίας το 2001: «Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι κάτι το οποίο μπορεί να συμβεί στον καθένα. Όμως, κάποιιοι κινδυνεύουν περισσότερο. Έρευνες έχουν δείξει πως κάποιιοι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να περιθωριοποιηθούν κοινωνικά αν έχουν χαμηλό εισόδημα, αν έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης, αν έχουν αντιμετωπίσει προβλήματα στο σχολείο, αν προέρχονται από κάποια εθνική μειονότητα

τα, αν ζουν σε μη προνομιούχα γειτονιά σε αστική ή αγροτική περιοχή, αν έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας, αν είναι προχωρημένης ηλικίας ή ανάπηροι» (Black, 2009, σ. 76-77).

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως κοινωνικός αποκλεισμός νοείται η διαδικασία με την οποία ορισμένα άτομα ωθούνται στο περιθώριο της κοινωνίας και αποτρέπονται από το να συμμετέχουν ενεργά, εξαιτίας της φτώχειας, της έλλειψης βασικών δεξιοτήτων, της μη πρόσβασης στην εκπαίδευση ή λόγω διακρίσεων. Τα παραπάνω στερούν από τα άτομα ευκαιρίες εργασίας, εισοδήματος και εκπαίδευσης, καθώς και συμμετοχής σε δίκτυα και δράσεις της κοινότητας. Τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα έχουν ελάχιστη πρόσβαση σε όργανα εξουσίας και λήψης αποφάσεων, ως εκ τούτου νιώθουν ανίσχυρα και αδύναμα να ελέγξουν τις αποφάσεις που επηρεάζουν την καθημερινή τους ζωή (Buchanan και Hammersley, 2023, σ. 9).

Θεμελιώδη δικαιώματα

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016) ορίζει την ισότητα στο κεφάλαιο III. Σε αυτό καθορίζονται οι αρχές της μη διάκρισης (άρθρο 21), της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας (άρθρο 22) και της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών (άρθρο 23). Ορίζονται, επίσης, τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24), των ηλικιωμένων (άρθρο 25) και των ατόμων με αναπηρία (άρθρο 26).

Διαφορετικότητα, ισότητα, συμπερίληψη, ανήκειν

Ο όρος διαφορετικότητα περιγράφει άτομα με διαφορετική φυλετική προέλευση, φύλο, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, σεξουαλικό προσανατολισμό, θρησκευτικές πεποιθήσεις, καταγωγή, με νοητική ή φυσική αναπηρία. Συμπερίληψη σημαίνει ότι άτομα με περιθωριοποιημένη ταυτότητα νιώθουν ότι χαίρουν εκτίμησης και εμπιστοσύνης, ενισχύονται και συμμετέχουν. Η ισότητα διασφαλίζει ότι κάθε άτομο έχει πρόσβαση στις ίδιες ευκαιρίες. Όταν όλα τα παραπάνω ισχύουν (Burnette, 2019), το άτομο μπορεί να νιώσει ότι ανήκει. Η αίσθηση του ανήκειν μπορεί να αναπτυχθεί όταν όλα τα άτομα νιώθουν ότι ενθαρρύνονται να μιλήσουν, να κάνουν τη διαφορά και, εντέλει, να αλλάξουν την κουλτούρα ενός χώρου. Μέριμνα κάθε φορέα είναι να δημιουργεί αυτές τις συνθήκες.

Κοινωνική ένταξη

Σύμφωνα με τον Sandell (2003, σ. 45), «τα μουσεία μπορούν να συμβάλουν στην κοινωνική ένταξη, σε προσωπικό, κοινοτικό και κοινωνικό επίπεδο. Σε προσωπικό επίπεδο, η ενασχόληση με τα μουσεία μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα, όπως η αύξηση της αυτοπεποίθησης, του αυτοσεβασμού και της δημιουργικότητας. Σε κοινοτικό επίπεδο, τα μουσεία μπορούν να παίξουν ρόλο καταλύτη για την κοινωνική αναδιάρθρωση και την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών. Τέλος, τα μουσεία [...] έχουν τη δυναμική να προωθήσουν την ανοχή και τον αμοιβαίο σεβασμό στους κόλπους της κοινότητας, να αμφισβητήσουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις».

Κοινωνική προστασία

Η κοινωνική προστασία (European Union, 2022) περιλαμβάνει όλες τις παρεμβάσεις από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς που στοχεύουν να ανακουφίσουν τις οικογένειες και τα άτομα από το βάρος συγκεκριμένων κινδύνων ή αναγκών, σε περίπτωση που δεν υπάρχει άλλος τρόπος. Οι εν λόγω παρεμβάσεις αφορούν: ασθένεια, αναπηρία, γήρας, επιβίωση από τραυματικό γεγονός, οικογένεια και παιδιά, ανεργία, έλλειψη στέγης, κοινωνικό αποκλεισμό.

9.1 ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Σύμφωνα με τον ορισμό του Πανεπιστημίου του Harvard (Harvard University Human Resources, χ.χ.), προσβασιμότητα είναι η ικανότητα να έχει το άτομο πρόσβαση σε ένα σύστημα ή μια οντότητα και να απολαμβάνει τα σχετικά οφέλη. Είναι ο βαθμός στον οποίο ένα προϊόν, μια υπηρεσία ή ένα περιβάλλον είναι προσβάσιμα σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων. Ο Καθολικός Σχεδιασμός διασφαλίζει ότι ένα περιβάλλον γίνεται προσπελάσιμο, κατανοητό και εύχρηστο στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό από όλα τα άτομα.

Στο κεφάλαιο αυτό, θα συζητήσουμε γιατί οφείλουν τα μουσεία να είναι προσβάσιμα και θα δούμε τρόπους με τους οποίους το έχουν καταφέρει. Χρήσιμο για να τοποθετηθούμε στο σύμπαν της προσβασιμότητας με τρόπο συμπεριληπτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από το Κείμενο Πολιτικής της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 2-3):

Η ισότιμη πρόσβαση και η ενεργητική συμμετοχή όλων στην πολιτιστική ζωή απαγορεύεται από πολλές διεθνείς συμβάσεις και, εκτός από θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, αποτελεί ζητούμενο των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Η άρση των φραγμών που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στον πολιτισμό είναι μείζονος σημασίας για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης, και απαιτεί από τους φορείς χάραξης και άσκησης πολιτιστικών πολιτικών την εφαρμογή πολιτικών και μέτρων που να διευκολύνουν και να ενθαρρύνουν την πρόσβαση και τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία. Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αυτών δύναται να διασφαλιστεί μόνο με τη στενή συνεργασία και διαβούλευση με τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία. Στην ίδια κατεύθυνση πρέπει να κινηθούν όλοι οι πολιτιστικοί φορείς και οργανισμοί, ενσωματώνοντας τη διάσταση της αναπηρίας στα παρεχόμενα αγαθά και τις υπηρεσίες τους. Οι πολιτιστικοί φορείς, ως οργανισμοί με σημαντικό και συνεχώς αυξανόμενο εκπαιδευτικό και κοινωνικό ρόλο, καλούνται να ανταποκριθούν σε αυτήν την κοινωνική απαίτηση, συμβάλλοντας στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης και κατ' επέκταση στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της προώθησης και ενθάρρυνσης της συμμετοχής όλων στον πολιτισμό (πολιτισμική δημοκρατία). [...] Η πρόσβαση στα αγαθά και τις υπηρεσίες του πολιτισμού διαμορφώνεται από ποικίλους παράγοντες που υπερβαίνουν το ζήτημα της φυσικής προσβασιμότητας των πολιτιστικών χώρων, και αφορούν τόσο στην αντιληπτική προσβασιμότητα όσο και στην αντιμετώπιση που δέχονται τα άτομα με αναπηρία στο πεδίο του πολιτισμού ως αποδέκτες και ως δημιουργοί.

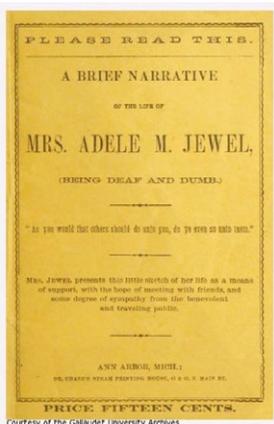
9.1.1 Βασικές έννοιες

9.1.1.1 Εκπροσώπηση

Συχνό είναι το φαινόμενο μέρος του πληθυσμού να μην αντιπροσωπεύεται επαρκώς σε ένα μουσείο, το περιεχόμενό του δηλαδή να μην το περιλαμβάνει. Αυτό εντοπίζεται πιο συχνά σε περιπτώσεις κοινωνικά ευάλωτων ομάδων ή ατόμων με αναπηρία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Delin (2002, σ. 85): «Στα μουσεία, τα άτομα με αναπηρία είναι πιθανό να μην δουν ούτε μία εικόνα κάποιου σαν εκείνους. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη πως άνθρωποι σαν αυτούς ζούσαν, εργάζονταν, δημιουργούσαν σπουδαία τέχνη, ήταν δέκτες αγάπης ή σεβασμού κατά το παρελθόν». Αρα, στόχος είναι αυτές οι ομάδες του πληθυσμού όχι μόνο να είναι ευπρόσδεκτες από τα μουσεία, αλλά και να εκπροσωπούνται ανάλογα σε αυτά: στις συλλογές, στις ιστορίες που παρουσιάζονται, στον προγραμματισμό, στις διαφορετικές οπτικές γωνίες, ακόμη και στο προσωπικό (Black, 2012, σ. 212).

Η φράση «τίποτε για εμάς χωρίς εμάς» (nothing about us without us), που είναι ευρέως διαδεδομένη σήμερα ως σύνθημα στο πλαίσιο της διεκδίκησης των δικαιωμάτων των διαφορετικών κοινοτήτων, ξεκίνησε να χρησιμοποιείται από ακτιβιστές του αναπηρικού κινήματος τη δεκαετία του 1990.

Καλές πρακτικές

Το Disability History Museum¹ είναι ένα διαδικτυακό έργο που επιδιώκει να κάνει κατανοητούς τους τρόπους με τους οποίους οι αλλαγές στις πολιτιστικές αξίες, στην έννοια της ταυτότητας, στους νόμους και στις πολιτικές διαμόρφωσαν και επηρέασαν τη βιωμένη εμπειρία των ατόμων με αναπηρία, των οικογενειών τους και των κοινοτήτων τους διαχρονικά (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Έκθεμα σχετικό με την αναπηρία. Πηγή: Disability History Museum.

1 <https://disabilitymuseum.org/dhm/index.html>

9.1.1.2 Καθολικός (συμμετοχικός) Σχεδιασμός

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ (2006), ο Καθολικός Σχεδιασμός αφορά τον σχεδιασμό περιβάλλοντος, προγραμμάτων, υπηρεσιών και προϊόντων, προκειμένου να είναι εύχρηστα από όλους τους ανθρώπους, στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς την ανάγκη για προσαρμογή ή εξειδικευμένο σχεδιασμό. Ο Καθολικός Σχεδιασμός δεν εξαιρεί τον βοηθητικό εξοπλισμό για συγκεκριμένες ομάδες ΑμεΑ όπου αυτός χρειάζεται.

Καλές πρακτικές

Η Κίνηση Ανάπηρων Καλλιτεχνών, μια ανεξάρτητη συλλογικότητα που σχηματίστηκε το 2010 ως Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία, ανέπτυξε μόνιμη συνεργασία με τις Νύχτες Πρεμιέρας και το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης (Ρόκου, 2019), ενισχύοντας την καθολική προσβασιμότητα των δράσεων.

9.1.1.3 Διαδικτυακή ή ηλεκτρονική ή ψηφιακή προσβασιμότητα

Η προσβασιμότητα στο διαδίκτυο, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,² επιτρέπει σε όλους/όλες, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, να αντιλαμβάνονται, να κατανοούν, να πλοηγούνται και να αλληλεπιδρούν με το Διαδίκτυο.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Οδηγία (ΕΕ) 2016/2102 για την προσβασιμότητα των ιστότοπων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα παρέχει στα άτομα με αναπηρία καλύτερη πρόσβαση σε δικτυακούς τόπους και εφαρμογές για φορητές συσκευές δημόσιων υπηρεσιών. Η Οδηγία υποχρεώνει τους δικτυακούς τόπους και τις εφαρμογές των οργανισμών του δημόσιου τομέα να είναι «πιο προσβάσιμες», ενώ ένα Πρότυπο υποστηρίζει την Οδηγία, αποσαφηνίζοντας τι αναμένεται από τον όρο «προσβάσιμη».

Η Οδηγία απαιτεί:

- Δήλωση προσβασιμότητας για κάθε ιστότοπο και εφαρμογή για φορητές συσκευές, στην οποία θα αναφέρεται το μη προσβάσιμο περιεχόμενο και εναλλακτικές λύσεις, καθώς και επαφές.
- Μηχανισμό ανατροφοδότησης, ώστε οι χρήστες να μπορούν να επισημαίνουν προβλήματα προσβασιμότητας ή να ζητούν πληροφορίες που δημοσιεύονται σε μη προσβάσιμο περιεχόμενο.

² <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

- Τακτική παρακολούθηση των ιστότοπων και των εφαρμογών του δημόσιου τομέα από τα κράτη-μέλη και υποβολή εκθέσεων σχετικά με τα αποτελέσματα στην Επιτροπή ανά τριετία.

Ο ν. 4727/2020 (Α' 184) εισάγει ρυθμίσεις για την προσβασιμότητα σε ιστότοπους και εφαρμογές για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα, προκειμένου οι υπηρεσίες τους να καταστούν περισσότερο προσβάσιμες στους χρήστες, ιδίως στα άτομα με αναπηρίες. Ειδικότερα ορίζει τις προϋποθέσεις και τις απαιτήσεις για την κατασκευή, το περιεχόμενο και τη λειτουργία των ιστότοπων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα, που εξασφαλίζουν ότι οι ιστότοποι, ανεξάρτητα από τη συσκευή που χρησιμοποιείται για την πρόσβαση σε αυτούς, και οι εφαρμογές για φορητές συσκευές, τις οποίες χρησιμοποιούν για την παροχή των υπηρεσιών τους, πληρούν τις απαιτήσεις προσβασιμότητας του νόμου (όπως προβλέπονται στο άρθρο 39) και είναι ευχερώς προσβάσιμοι στους χρήστες, ιδίως στα άτομα με αναπηρίες.

Τέλος, στον Οδηγό Ψηφιακής Προσβασιμότητας «Ιστότοποι και εφαρμογές για φορητές συσκευές οργανισμών Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης» (Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, 2023) ορίζονται οι τέσσερις αρχές προσβασιμότητας (αντιληπτικότητα, χρηστικότητα, κατανοησιμότητα, στιβαρότητα), δίνονται οδηγίες για την υλοποίησή τους σύμφωνα με το πρότυπο Web Content Accessibility Guidelines (WCAG), έκδοση 2.1, επίπεδο AA, και προτείνεται υπόδειγμα Δήλωσης Προσβασιμότητας.

9.1.1.4 Πολιτιστική συμμετοχή

Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2006) περιλαμβάνει ξεχωριστό άρθρο για την πολιτιστική συμμετοχή (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 5-6). Πιο συγκεκριμένα, η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή, μαζί με την αναψυχή και το δικαίωμα στον ελεύθερο χρόνο και στον αθλητισμό, κατοχυρώνεται ως δικαίωμα στο άρθρο 30. Το άρθρο 30 υποχρεώνει τα κράτη να «αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή σε ίση βάση με τους άλλους και να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες:

- α) Απολαμβάνουν την πρόσβαση στο πολιτιστικό υλικό σε προσβάσιμες μορφές.
- β) Απολαμβάνουν την πρόσβαση σε τηλεοπτικά προγράμματα, σε ταινίες, στο θέατρο και σε άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες σε προσβάσιμες μορφές.
- γ) Απολαμβάνουν την πρόσβαση σε τόπους πολιτιστικών παραστάσεων ή υπηρεσιών, όπως θέατρα, μουσεία, κινηματογράφους, βιβλιοθήκες και τουριστικές υπηρεσίες, και, στον βαθμό που καθίσταται δυνατό, απολαμβάνουν την πρόσβαση στα μνημεία και στους χώρους/αξιοθέατα εθνικής πολιτιστικής σημασίας».

Επίσης, τα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου:

α) Τα άτομα με αναπηρίες να έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν και να αξιοποιήσουν τη δημιουργικότητα, την καλλιτεχνική τους έμπνευση και τη σκέψη τους όχι μόνο προς όφελός τους, αλλά και προς όφελος της κοινωνίας.

β) Οι νόμοι που προστατεύουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας να μην εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρίες να έχουν πρόσβαση στο πολιτιστικό απόθεμα.

Τέλος, το άρθρο 30 της Σύμβασης υπαγορεύει την αναγνώριση και την υποστήριξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας των ατόμων με αναπηρία, σε ίση βάση με τους άλλους, συμπεριλαμβανομένων των νοηματικών γλωσσών και του πολιτισμού των κωφών.

Το δικαίωμα της συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή, όπως διατυπώνεται και στο άρθρο 30 της Σύμβασης, αφορά την ανεμπόδιστη πρόσβαση:

α) Στην υλική, κινητή και ακίνητη (αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, περιοχές εθνικής πολιτιστικής σημασίας κ.ά.), και άυλη πολιτιστική κληρονομιά (επιτέλεση εθίμων, συμμετοχή σε παραδοσιακές πρακτικές και τεχνικές).

β) Στον σύγχρονο πολιτισμό (θέατρα, κινηματογράφους, τηλεοπτικά θεάματα, πολιτιστικές δραστηριότητες κ.ά.).

9.1.1.5 Άρση των φραγμών

Το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 6ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης στην πολιτιστική υποδομή και τις πολιτιστικές δραστηριότητες για τα άτομα με αναπηρία, καλεί, μεταξύ άλλων, τα κράτη-μέλη να συνεχίσουν τις προσπάθειες άρσης των υφιστάμενων φραγμών και να εξετάσουν ενδεδειγμένους τρόπους και μέσα για τη διευκόλυνση και βελτίωση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 18), καθώς και να υποστηρίξουν την ισότητα των ευκαιριών όσον αφορά την παραγωγή και την προώθηση έργων από άτομα με αναπηρία.

Τα κράτη-μέλη καλούνται:

α) Να εξετάσουν τρόπους για την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες στον τομέα των τεχνών και στον πολιτιστικό τομέα και να υποστηρίξουν την ισότητα των ευκαιριών όσον αφορά την παραγωγή και την προώθηση των έργων τους.

β) Να ενθαρρύνουν τον πολιτιστικό τομέα να συμβάλει στην προώθηση της θετικής παρουσίας των ατόμων με αναπηρίες.

γ) Να συνεχίσουν τις προσπάθειες άρσης των υφιστάμενων φραγμών και να εξετάσουν περαιτέρω ενδεδειγμένους τρόπους και μέσα για τη διευκόλυνση και βελτίωση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες στον πολιτισμό, μεταξύ άλλων μέσω:

- Της αξιολόγησης και βελτίωσης της φυσικής πρόσβασης, με την επιφύλαξη των διατάξεων των κρατών-μελών περί προστασίας μνημείων, σε χώρους όπως οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, τα μνημεία και οι χώροι πολιτιστι-

κών δραστηριοτήτων, καθώς και της εξασφάλισης της φυσικής πρόσβασης σε κτήρια που θα οικοδομηθούν στο μέλλον.

- Της παροχής ενημέρωσης μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας της πληροφορίας.
- Της ενίσχυσης της πρόσβασης στις πολιτιστικές δραστηριότητες μέσω, π.χ., της χρήσης υποτίτλων, ευανάγνωστης γλώσσας και της νοηματικής, οδηγών και καταλόγων σε γλώσσα Braille, χρήσης φωτισμού υψηλής αντίθεσης (κοντράστ) στις εκθέσεις.

δ) Να ενθαρρύνουν τη βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης με τη χρήση κατάλληλης σηματοδότησης, π.χ. με διαφορετικούς λογότυπους.

ε) Να βελτιώσουν την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών σχετικά με αυτά τα θέματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εμπλέκοντας δεόντως τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς και τα δίκτυα με συναφή εμπειρία σε αυτό τον τομέα.

Η νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018), ορίζει στον πρώτο της στρατηγικό στόχο (αξιοποίηση της δύναμης του πολιτισμού και της πολιτιστικής πολυμορφίας για τους σκοπούς της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας) ως υποστόχο την ενίσχυση των πολιτιστικών ικανοτήτων όλων των Ευρωπαίων, μέσω της διάθεσης ποικίλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων και της παροχής ευκαιριών για ενεργό συμμετοχή.

Η συμμετοχή και η πρόσβαση για όλους και όλες στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν από τους πέντε πυλώνες στους οποίους στηρίζεται το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Δράσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019). Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνεται ότι «η πολιτιστική κληρονομιά έχει τη δυνατότητα να συμβάλει θετικά στη ζωή των ανθρώπων και στις ευρωπαϊκές κοινωνίες συνολικά, βελτιώνοντας την ψυχική και κοινωνική ευημερία και ενισχύοντας την κοινωνική ένταξη. Η επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά ενθαρρύνει την αίσθηση του ατόμου ότι ανήκει σε μια ευρωπαϊκή κοινότητα, βασισμένη σε κοινές πολιτιστικές κληρονομίες, ιστορικές εμπειρίες και αξίες. Για να αξιοποιηθεί πλήρως αυτό το δυναμικό, πρέπει να εξασφαλιστεί η ευρύτερη δυνατή πρόσβαση στην πολιτιστική κληρονομιά, σε όλες τις μορφές της, για όλους τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικά αδυνάτων και των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα ή αναπηρίες». Για τον σκοπό αυτό, το πλαίσιο δράσης επιδιώκει τη διασφάλιση της ευρύτερης δυνατής πρόσβασης μέσα από παρεμβάσεις που επικεντρώνονται στην άρση των εμποδίων και στην προώθηση τρόπων διευκόλυνσης της απόλαυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς και από τα άτομα με αναπηρία.

Καλές πρακτικές

Το ευρωπαϊκό βραβείο προσβάσιμης πόλης για τους πολίτες με αναπηρία «EU Access City Award» θεσπίστηκε το 2010 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε συνεργασία με το European Disability Forum, η Επιτροπή αναγνωρίζει και επιβραβεύει ευρωπαϊκές πόλεις που έχουν θέσει την προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρία

ως προτεραιότητα. Μια πόλη είναι προσβάσιμη όταν άτομα με αναπηρία μπορούν:³

- Να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία (διαδικτυακά και φυσικά).
- Να χρησιμοποιούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς και τις υποδομές τους.
- Να απολαμβάνουν κοινόχρηστους χώρους όπως πάρκα και παιδικές χαρές.
- Να εισέλθουν σε κτήρια δημόσιας χρήσης (δημαρχείο, βιβλιοθήκη, γήπεδο) και να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες που προσφέρονται σε αυτά.

Ελληνικές πόλεις που έχουν λάβει εύφημο μνεία είναι τα Χανιά (2020) και η Κομοτηνή (2021).

9.1.1.6 Ισότιμη συμμετοχή στον πολιτισμό

Η ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό μπορεί να γίνει κατανοητή ως:

- Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν τα πολιτιστικά αγαθά και τις υπηρεσίες σε ίση βάση με τους άλλους.
- Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να μετέχουν ενεργά και να συνδιαμορφώνουν τον πολιτισμό ως δημιουργοί/παραγωγοί πολιτιστικών αγαθών.
- Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία, ως φορέων ιδιαίτερων πολιτισμικών ταυτοτήτων, να απολαμβάνουν την αποδοχή και τον σεβασμό της κοινωνίας.

9.1.1.7 Διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα, αποδοχή και προσαρμοστικότητα

Η εκπλήρωση του δικαιώματος στην πολιτιστική συμμετοχή απαιτεί τα πολιτιστικά αγαθά, οι δραστηριότητες και οι υπηρεσίες να πληρούν, μεταξύ άλλων, τα κριτήρια της διαθεσιμότητας, της προσβασιμότητας, της αποδοχής και της προσαρμοστικότητας, σύμφωνα με την αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 10-11).

Η **διαθεσιμότητα** αφορά την επαρκή παρουσία πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν όλοι να απολαμβάνουν και να επωφελούνται από αυτά, συμπεριλαμβανομένων των εξής: βιβλιοθήκες, μουσεία, θέατρα, κινηματογράφοι, όλες οι μορφές τέχνης, κοινόχρηστοι ανοικτοί χώροι που είναι απαραίτητοι για την πολιτισμική αλληλεπίδραση, άυλα πολιτιστικά αγαθά, όπως τεχνογνωσίες, έθιμα, παραδόσεις κ.ά. Από όλα τα πολιτιστικά αγαθά, ιδιαίτερη αξία έχει η διαπολιτισμική ανταλλαγή/συγγένεια που προκύπτει όταν διαφορετικές ομάδες, μειονότητες

3 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award_en (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

και κοινότητες μπορούν να μοιράζονται ελεύθερα το ίδιο έδαφος.

Η προσβασιμότητα συνίσταται στην ύπαρξη αποτελεσματικών και συγκεκριμένων ευκαιριών για άτομα και κοινότητες να απολαμβάνουν πλήρως τον πολιτισμό, με τρόπο προσιτό φυσικά και οικονομικά, τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές, χωρίς διακρίσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση, είναι σημαντικό να παρέχεται/διευκολύνεται η πρόσβαση των ηλικιωμένων, των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Η προσβασιμότητα περιλαμβάνει, επίσης, το δικαίωμα όλων να αναζητούν, να λαμβάνουν και να μοιράζονται στη γλώσσα επιλογής τους πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού και να έχουν πρόσβαση σε μέσα έκφρασης και διάδοσης.

Η **αποδοχή** επιβάλλει οι νόμοι, οι πολιτικές, οι στρατηγικές, τα προγράμματα και τα μέτρα που υιοθετούνται από την Πολιτεία για την απόλαυση πολιτιστικών δικαιωμάτων να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι αποδεκτοί από τα εμπλεκόμενα/ενδιαφερόμενα άτομα και τις ενδιαφερόμενες κοινότητες. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να διεξάγονται διαβουλεύσεις μαζί τους, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι τα μέτρα προστασίας της πολιτιστικής ποικιλομορφίας είναι αποδεκτά.

Η **προσαρμοστικότητα** αφορά την ευελιξία των στρατηγικών, των πολιτικών, των προγραμμάτων και των μέτρων που υιοθετεί η Πολιτεία σε οποιονδήποτε τομέα της πολιτιστικής ζωής, η οποία πρέπει να σέβεται την πολιτιστική ποικιλομορφία των ατόμων και των κοινοτήτων.

Για τα άτομα με αναπηρία, η προσβασιμότητα, η οποία αποτελεί και οριζόντια απαίτηση για την εφαρμογή της Σύμβασης (άρθρο 9), αποτελεί τη σημαντικότερη προϋπόθεση προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανεμπόδιστη άσκηση του δικαιώματός τους να συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτιστική ζωή.

9.1.1.8 Προσβασιμότητα στο πεδίο του πολιτισμού

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, μέσω του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας (2017), αναφέρει τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία:

Μόνο το 5,4% του πληθυσμού των ατόμων με σοβαρή αναπηρία έχουν επισκεφτεί κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο, έστω και μία φορά, τους τελευταίους δώδεκα μήνες, έναντι του 20,1% των ατόμων χωρίς κανέναν περιορισμό δραστηριότητας.

Μόνο το 11,5% του πληθυσμού των ατόμων με σοβαρή αναπηρία έχει παρακολουθήσει ζωντανές παραστάσεις (θεατρικές, μουσικές κ.ά.), έναντι του 40% των ατόμων χωρίς κανέναν περιορισμό δραστηριότητας.

Μόνο το 7,7% του πληθυσμού με σοβαρή αναπηρία έχει επισκεφθεί τον κινηματογράφο, ενώ στα άτομα χωρίς αναπηρία το ποσοστό ανέρχεται στο 40%.

Το 70% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία 16 έως 64 ετών δεν είχε καμία δημιουργ-

γική/καλλιτεχνική ενασχόληση κατά τους τελευταίους 12 μήνες.

Έστω μία φορά τον μήνα ασχολείται με καλλιτεχνική δραστηριότητα το 21,7% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία και το 30% των ατόμων με μέτρια αναπηρία, ενώ το ίδιο ποσοστό στην κατηγορία χωρίς αναπηρία ανέρχεται στο 47% του πληθυσμού.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια γίνονται στοχευμένες προσπάθειες για τη διασφάλιση της απρόσκοπτης πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Με βάση το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2020-2023), αλλά και μέσα από το έργο της Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, τα τελευταία χρόνια γίνεται συντονισμένη προσπάθεια να καταστούν τα ελληνικά μουσεία προσβάσιμα. Ειδικότερα, για την πιστοποίηση ενός κρατικού αρχαιολογικού μουσείου, είναι αναγκαίο να πληρούνται κατ' ελάχιστον οριζόντια προαπαιτούμενα που αφορούν την εξασφάλιση της φυσικής και αισθητηριακής προσβασιμότητας αυτού (θέσεις στάθμευσης, ράμπες/ανεγκυστήρες/αναβατόρια, προσβάσιμοι χώροι υγιεινής, ενημερωτικά έντυπα σε Braille κ.ά.).

Σε συνέχεια των παραπάνω, η προσβασιμότητα στο πεδίο του πολιτισμού σχετίζεται με:

- Τη φυσική προσβασιμότητα των τόπων/χώρων του πολιτισμού (βιβλιοθήκες, μουσεία, αίθουσες συναυλιών, χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς κ.λπ.), συμπεριλαμβάνοντας τόσο το δομημένο περιβάλλον όσο και τον εξοπλισμό (π.χ. πλήρης πρόσβαση για χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, σαφής σήμανση, ηχητικές περιγραφές κ.λπ.).
- Την αισθητηριακή προσβασιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς (όπως στοιχειοθετείται στο @O.9.1.1.4) και των πολιτιστικών προγραμμάτων, εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων.
- Τη νοητική/αντιληπτική προσβασιμότητα του περιεχομένου, δηλαδή με τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται, κατανοεί και διδάσκεται από το περιβάλλον.

Βασική διάσταση της προσβασιμότητας αποτελεί επίσης η πρόσβαση στην πληροφορία, που αφορά τόσο την αρχική δυνατότητα των ατόμων να πληροφορηθούν σχετικά με έναν πολιτιστικό χώρο ή μια δραστηριότητα (προσβάσιμες ιστοσελίδες και προωθητικό υλικό) όσο και την ύπαρξη προσβάσιμου ενημερωτικού υλικού μέσα στον πολιτιστικό οργανισμό, φορέα κ.λπ. (φυλλάδια μουσείων, προγράμματα θεατρικών παραστάσεων κ.λπ.).

Αναπόσπαστη διάσταση της προσβασιμότητας είναι και η οικονομική προσβασιμότητα. Τα πολιτιστικά αγαθά, οι δραστηριότητες και οι υπηρεσίες πρέπει να είναι οικονομικά προσιτά σε όλον τον πληθυσμό, και ιδιαίτερα στις κατηγορίες που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, όπως τα άτομα με αναπηρία (Μπούνια, 2015).

Καλές πρακτικές

Η Ερευνητική Ομάδα Συστημάτων Μεταφοράς του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Παρασκευοπούλου, 2014), στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου του ΑΠΘ «PROSPELASIS», πραγματοποίησε παρεμβάσεις βελτίωσης της φυσικής και αντιληπτικής προσβασιμότητας από άτομα με αναπηρία σε κάποια από τα κύρια μνημεία της Θεσσαλονίκης, αποσπώντας διεθνή διάκριση στον Διαγωνισμό της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (International Union of Architects) «Friendly Spaces».

9.1.2 Η προσβασιμότητα ως βασική αρχή στα μουσεία

Όπως συμβαίνει σε άλλους πολιτιστικούς χώρους, έτσι και σε πολλά μουσεία παρατηρείται ανεπαρκής υποδομή που να υποστηρίζει την πρόσβαση ατόμων με αναπηρία (Argyrououlos και Kanari, 2015, σ. 132). Σημειώνεται, μάλιστα, πως «επαναλαμβανόμενες εμπειρίες εμποδιζόμενης επίσκεψης δημιουργούν απογοήτευση, οργή, παραίτηση και τελικά πολιτιστικό αποκλεισμό» (Weisen, 2018, σ. 247).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα μουσεία της πόλης του Βόλου (Τσιαούση, 2016) για την προσβασιμότητά τους από άτομα με αναπηρία, βρέθηκε ότι οι συνθήκες και οι υποδομές στην πλειονότητα των μουσείων δεν ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στο αίτημα της ισότιμης συμμετοχής, της ένταξης και της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία. Φυσικά, η περίπτωση των μουσείων του Βόλου δεν είναι μεμονωμένη.

Επιπροσθέτως, σε αρκετές περιπτώσεις η παρεχόμενη προσβασιμότητα αφορά αποκλειστικά τη φυσική πρόσβαση στο κέλυφος, δηλαδή στο κτήριο του μουσείου. Συμβαίνει πολλές φορές το κέλυφος να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της πρόσβασης, παραμονής και εξυπηρέτησης των ατόμων με αναπηρία, αλλά η ίδια η έκθεση να μην είναι προσβάσιμη ή κατανοητή στα άτομα αυτά.

Για τη βελτίωση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στα μουσεία, σημαντικός παράγοντας θεωρείται και η επιμόρφωση του προσωπικού των χώρων αυτών σε θέματα αναπηρίας και προσβασιμότητας. Είναι γενικότερα αποδεκτό ότι η επιμόρφωση του προσωπικού συμβάλλει, μεταξύ άλλων, στην άρση των προκαταλήψεων και στη μείωση των φραγμών πρόσβασης που συνδέονται με στάσεις και συμπεριφορές, στην καλλιέργεια κατάλληλων συμπεριφορών απέναντι στα άτομα με αναπηρία και στην ανάπτυξη πρακτικών για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία.

Η οικονομική προσβασιμότητα των χώρων πολιτισμού αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο έχουν ληφθεί μέτρα για την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία. Με βάση το ισχύον θεσμικό πλαίσιο [Κ.Υ.Α. 117624/2024 (Β' 1968)], το δικαίωμα ελεύθερης εισόδου σε μνημεία, οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και μουσεία (που ανήκουν στο Δημόσιο), αναγνωρίζεται σε όλα τα άτομα με πιστοποιημένη αναπηρία ανεξαρτήτως ποσοστού.

Εάν η αναπηρία είναι 67% και άνω, δικαιούται ελεύθερη είσοδο και ένας συνοδός αυτών (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 16).

9.1.3 Συμπερίληψη στο μουσείο

Για να επιτευχθεί η συμπερίληψη, τα μουσεία πρέπει να κατανοήσουν και να εξαλείψουν τα εμπόδια, είτε αυτά τα αντιμετωπίζει το κοινό και επηρεάζουν την ποιότητα της εμπειρίας της επίσκεψης είτε τα αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι/εργαζόμενες των μουσείων και δυσχεραίνουν το έργο τους.

Ο Black (2012, σ. 82) αναφέρει ότι το κοινό των μουσείων εντοπίζει τα παρακάτω εμπόδια: αισθάνεται ότι το μουσείο δεν το αφορά, δεν παρέχεται αρκετή ενημέρωση, το περιεχόμενο του μουσείου δεν είναι προσβάσιμο διανοητικά, κοινωνικά ή πολιτισμικά και ενισχύει το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού, ο χώρος είναι αφιλόξενος ή μη ελκυστικός, οι εγκαταστάσεις είναι ακατάλληλες, η πρόσβαση είναι αδύνατη ή δυσχερής, απαιτείται υπερβολικός χρόνος για την επίσκεψη και το κόστος εισόδου είναι υψηλό.

Από την πλευρά του μουσείου, εμπόδιο αποτελεί η έλλειψη ζήλου των υπεύθυνων, ο φόβος μήπως αποξενωθεί το παραδοσιακό κοινό, η έλλειψη μέσων ή αυτοπεποίθησης και ο φόβος του αγνώστου.

Ωστόσο, «αν το μουσείο σας αποκλείει το 25% της κοινότητάς σας, είτε σκόπιμα είτε όχι, αυτό είναι προβληματικό και πιθανά παράνομο» (Pressman και Schulz, 2021, σ. xvi).

Έτσι, σύμφωνα με τις Pressman και Schulz (2021, σ. 9-10), όλα τα μουσεία πρέπει:

- Να παρέχουν ίσες ευκαιρίες σε άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν σε εκθέσεις ή προγράμματα.
- Να προσαρμόζουν τα προγράμματα ή τις διαδικασίες που εμποδίζουν την πρόσβαση σε άτομα με αναπηρία.
- Να εξασφαλίζουν αποτελεσματική επικοινωνία με όλους/όλες τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες, χρησιμοποιώντας βοηθητικά μέσα όπου απαιτείται.
- Να διατηρούν προσβάσιμες υποδομές.

Για να το πετύχουν αυτό, τα μουσεία πρέπει να:

- Αυτοαξιολογούνται, για να εντοπίσουν σημεία που αποκλείουν ή περιορίζουν την πρόσβαση και για να δημιουργήσουν ένα σχέδιο μετάβασης για την υλοποίηση αλλαγών.
- Ορίζουν έναν/μία εργαζόμενο/εργαζόμενη ως υπεύθυνο/υπεύθυνη για τον συντονισμό της συμμόρφωσης προς το σχέδιο και τη διαχείριση των παραπόρων των επισκεπτών/επισκεπτριών.

Εξίσου σημαντικό με το φυσικό περιβάλλον είναι να σχεδιάζουμε με τρόπο

προσβάσιμο και συμπεριληπτικό για επισκέπτες/επισκέπτριες διαφόρων ηλικιών, ικανοτήτων, επιπέδου ενδιαφέροντος και μοντέλου μάθησης. Οι αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού διασφαλίζουν ότι τα προϊόντα και οι υπηρεσίες μπορούν να χρησιμοποιούνται από όλους τους ανθρώπους, στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς την ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού. Ο Καθολικός Σχεδιασμός δεν αφορά μόνο τη φυσική προσβασιμότητα αλλά έχει ως στόχο την πρόσβαση στη μάθηση/εκπαίδευση και την εξοικείωση με τον πολιτισμό (Falk και Dierking, 2016, σ. 128).

Η εξαρχής δημιουργία ενός προσβάσιμου μουσείου ή και η μετατροπή ενός υφιστάμενου σε πλήρως προσβάσιμο και συμπεριληπτικό είναι μια διαδικασία απαιτητική, που, επιπλέον, απαιτεί ιδιαίτερο χρόνο καθώς, όπως παρατηρούν και οι Pressman και Schulz (2021, σ. 15), προϋποθέτει αλλαγή στις δομές και στη φιλοσοφία του οργανισμού, καθώς και στον τρόπο σκέψης των στελεχών του.

Δυστυχώς, δεν είναι όλες οι εκθέσεις καλοσχεδιασμένες, δεν έχουν ευνότητα κείμενα, ερμηνευτικό υλικό ή παραγωγές που διασφαλίζουν την προσβασιμότητα όλων των κατηγοριών ΑμεΑ. Όπως αναφέρουν οι Falk και Dierking (2016, σ. 124), συχνά παρατηρούνται τα παρακάτω σε μουσειακές εκθέσεις: τα αντικείμενα τοποθετούνται ψηλά και δεν είναι ορατά από παιδιά ή άτομα σε αμαξίδιο, η ανταπόκριση του κρύσταλλου των προθηκών, η χαμηλή αντίθεση ή το μικρό μέγεθος γραμματοσειράς καθιστούν τις λεζάντες δυσανάγνωστες ακόμη και από άτομα με άριστη όραση, ενώ αποκλείουν τα άτομα με δυσχέρεια όρασης, γίνεται χρήση ακουστικών εφαρμογών των οποίων ο ήχος είναι ακατάληπτος από άτομα με αναπηρία ακοής.

Επομένως, πρόσβαση δεν είναι μόνο η δυνατότητα (απρόσκοπτης) εισόδου και κίνησης μέσα στο μουσείο (οριζόντια και κάθετη κίνηση). Είναι και η «νοητική» πρόσβαση (Hartley, 1995, σ. 152), που αφορά τη δυνατότητα των επισκεπτών/επισκεπτριών να αποκτούν εύκολα τις πληροφορίες, οι οποίες θα πρέπει να είναι εύληπτες και να επιτρέπουν στους/στις επισκέπτριες να συνδέονται με αυτές.

Συχνά, δυνητικοί/δυνητικές επισκέπτες/επισκέπτριες του μουσείου είναι και άτομα που δεν μπορούν να επισκεφθούν τον φυσικό χώρο του μουσείου, καθώς είναι είτε νοσηλευόμενοι/νοσηλευόμενες είτε έγκλειστοί/έγκλειστες. Στις περιπτώσεις αυτές, συχνά τα μουσεία βρίσκουν τρόπους προσέγγισης του κοινού, είτε καθιστώντας το περιεχόμενό τους προσβάσιμο εξ αποστάσεως είτε προσεγγίζοντας το ίδιο το νοσοκομείο ή το σωφρονιστικό ίδρυμα.

Καλές πρακτικές

Ένα παράδειγμα προγράμματος εξοικείωσης κρατουμένων με τον χώρο των μουσείων οργάνωσε το Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Ειδικότερα, το Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας διενεργεί εθελοντικό ερευνητικό έργο σε συνεργασία με το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) Φυλακών Κέρκυρας, με τίτλο «Μουσειακοί Ψίθυροι στο Πανοπτικόν». Στο πλαίσιο του προγράμματος, έχουν ορ-

γανωθεί ψηφιακές ξεναγήσεις ακολουθούμενες από συζήτηση σε μια σειρά από μουσεία ανά τον κόσμο (Κέμπριτζ, Αμβέρσα, Γιοχάνεσμπουργκ, Ντόχα κ.ά.) για τους/τις έγκλειστους/έγκλειστες μαθητές/μαθήτριες του ΣΔΕ, ανοίγοντας μουσειακά και πολιτισμικά παράθυρα στον κόσμο.

Το Υπουργείο Πολιτισμού πραγματοποίησε το 2018 στην Αθήνα το σεμινάριο σχεδιασμού εκπαιδευτικών δράσεων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος σε καταστήματα κράτησης, με τίτλο «Πολιτισμός χωρίς δεσμά» (Κατσελάκη και Σακαλή, 2019).

9.1.3.1 Συνεργασία

Πόσα άτομα με αναπηρία εργάζονται στο μουσείο μας; Ποια είναι η θέση τους; Ποια είναι η αναπηρία τους; Σχετίζεται η θέση με την αναπηρία; Τέτοιες ερωτήσεις πρέπει να θέσουμε στους εαυτούς μας πριν διατρέξουμε το οργανόγραμμα του φορέα μας. Με αυτή τη γνώση, μπορούμε να δούμε τι ειδικότητες χρειαζόμαστε για να συμπεριλάβουμε την αναπηρία στην καθημερινή μας λειτουργία.

Πόση συμμετοχή έχουν άτομα με αναπηρία στη λήψη αποφάσεων για το μουσείο μας; Με ποιον τρόπο συμμετέχουν; Είναι μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου; Έχουν συμβουλευτικό ρόλο, συμμετέχοντας σε μόνιμες ή ειδικές ομάδες; Είναι ειδικοί/ειδικές συνεργάτες/συνεργάτιδες όταν προγραμματίζουμε ή όταν σχεδιάζουμε δράσεις; Με αυτή τη γνώση, μπορούμε να δούμε τι είδους ανατροφοδότηση χρειαζόμαστε για να συμπεριλάβουμε την οπτική της αναπηρίας στον καθημερινό μας σχεδιασμό.

Όταν συνεργαζόμαστε με άτομα με αναπηρία για τον σχεδιασμό δράσεων ή εκθέσεων, η συνεργασία μας είναι ισότιμη; Σχεδιάζουμε και δημιουργούμε μαζί; Τα έξι βήματα για την επιτυχημένη συν-δημιουργία είναι (Wiskera κ.ά, 2024, σ. 23-24): α) να έχουμε επαφή και εμπιστοσύνη, β) να μη βασιζόμαστε σε αυτά που πιστεύουμε ότι ξέρουμε, αλλά να ρωτάμε, γ) να ορίζουμε το εύρος της συν-δημιουργίας, δ) να έχουμε ξεκάθαρους ρόλους και προσδοκίες, ε) να αποδεχόμαστε τους συν-δημιουργούς ως εκφραστές της κοινότητάς τους ή ως διαμεσολαβητές, στ) να συζητάμε και να αξιολογούμε την ολοκληρωμένη συνεργασία.

Οφείλουμε επίσης να αναρωτηθούμε αν στο μουσείο μας έχει ανατεθεί έστω σε έναν άνθρωπο η ευθύνη των ζητημάτων αναπηρίας (Hartley, 1995, σ. 153). Ακόμη και στην ευτυχή συγκυρία που αυτό συμβαίνει, πώς σχεδιάζουμε τις δράσεις και τις υπηρεσίες που προσφέρουμε; Πόσο σχετικές είναι οι δράσεις μας με τις πολιτιστικές εμπειρίες που θα ήθελαν τα άτομα με αναπηρία; Επίσης, πόσο συνεργατικές και συμπεριληπτικές είναι οι δράσεις μας; Βασίζονται στην αρχή της ισότητας (Hartley, 1995, σ. 151);

Οι απαντήσεις στις παραπάνω ερωτήσεις θέτουν μια σειρά από προϋποθέσεις, που θα άξιζε κανείς να λάβει υπόψη. Απαιτείται αλλαγή στη δομή της ηγεσίας/ιεραρχίας στο μουσείο, δίνοντας λόγο στα άτομα με αναπηρία να συναποφασίσουν για:

- Τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται τα χρήματα του μουσείου γενικά.

- Τον προγραμματισμό δράσεων σχετικών με την αναπηρία.
- Το ίδιο το περιεχόμενο και τον τρόπο υλοποίησης των δράσεων που αφορούν επίσης ή αποκλειστικά τα άτομα με αναπηρία.

Καλές πρακτικές

Στις ΗΠΑ ο νόμος για άτομα με αναπηρία (Americans with Disabilities Act) ψηφίστηκε το 1990. Ο νόμος αυτός θεσπίζει τη θέση του/της συντονιστή/συντονίστριας προσβασιμότητας. Με βασικό μέλημα τη συμπερίληψη, ο ρόλος αυτός μεσολαβεί μεταξύ του μουσείου και της κοινότητας, με έμφαση σε κοινότητες ατόμων με αναπηρία. Μέσω της επικοινωνίας και της συνεργασίας, δημιουργείται ένα δίκτυο συνεργασίας που εγκαθιδρύει μια κοινή πρακτική για το μουσείο.

9.1.3.2 Ευαισθητοποίηση

Πέρα από τον σχεδιασμό δράσεων με τελικό αποδέκτη και τα ευάλωτα ή ανάπηρα άτομα, τα μουσεία μπορούν να λειτουργούν ως χώροι ευαισθητοποίησης του ευρύτερου κοινού. Εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, εκδόσεις, εκδηλώσεις διοργανώνονται συχνά από τα μουσεία, τα οποία, λόγω του εύρους του κοινού στο οποίο απευθύνονται, αλλά και λόγω της ευρύτητας των μέσων που χρησιμοποιούν, μπορούν να είναι ιδιαίτερα επιδραστικά στη διάδοση της γνώσης γύρω από τη διαφορετικότητα.

Καλές πρακτικές

Το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης έχει αναπτύξει το πρόγραμμα «Συλλογικό Ευ Ζην – Πρόγραμμα Προσωπικής Ανάπτυξης»⁴ (Πλατή και Μάρκου, 2023, σ. 456-457). Στόχο έχει την ευαισθητοποίηση και σωστή ενημέρωση σε θέματα που αφορούν την ψυχική υγεία, καθώς και την καλλιέργεια δεξιοτήτων που ενισχύουν την ψυχική ευεξία (well-being) και την ποιότητα ζωής του ατόμου.

9.1.4 Οι προκλήσεις της προσβασιμότητας

Με βάση την ανομοιογένεια της αναπηρίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μουσεία στην προσπάθειά τους να γίνουν προσβάσιμα είναι πολλές. Παρακάτω θα επιχειρηθεί μια ομαδοποίηση για τους σκοπούς του παρόντος Οδηγού και θα προταθούν βασικές ενέργειες για την αντιμετώπισή τους.⁵

4 <https://cycladic.gr/koinonikaprogrammata/sylogiko-ev-zin-programma-prosopiki/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

5 Εκτενέστερη αναφορά σε ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού και προτάσεις συμπεριφοράς ανά είδος αναπηρίας γίνεται στο @O.9.2.1.2.

Χωρικές προκλήσεις. Περιλαμβάνουν την προσέλευση στο μουσείο, τη μετακίνηση προς αυτό με μέσα μεταφοράς (Κανάρη, 2020), τον χώρο στάθμευσης, την ορατότητα και τα χαρακτηριστικά της εισόδου στο μουσείο, την κίνηση στον εκθεσιακό χώρο και τους χώρους εξυπηρέτησης κοινού. Οι χωρικές προκλήσεις πρέπει να λύνονται κατά το δυνατόν σε επίπεδο σχεδιασμού και να μην αποτελούν περιστασιακές λύσεις. Σημαντικό είναι να παρέχονται αβίαστα και με τον σωστό τρόπο πληροφορίες σχετικές με τη μετακίνηση, την πρόσβαση στο μουσείο και την προσβασιμότητα αυτού.

Εργαλεία αντιμετώπισης χωρικών προκλήσεων:

- Σημαίνουμε τους χώρους και δίνουμε σαφείς οδηγίες προσανατολισμού και κίνησης, δημιουργώντας κατάλληλο πληροφοριακό υλικό (χάρτες, απτικούς χάρτες, χάρτες συνωστισμού). Αφαιρούμε αρχιτεκτονικά εμπόδια.
- Διευκολύνουμε την πρόσβαση σε σκύλους-οδηγούς.
- Φωτίζουμε επαρκώς τον χώρο, γιατί έτσι διευκολύνουμε την κίνηση εντός αυτού, την παρατήρηση των εκθεμάτων, την οπτική επαφή με τον/τη διερμηνέα.
- Σχεδιάζουμε προθήκες και πληροφοριακές πινακίδες στο κατάλληλο ύψος και δίνουμε τη δυνατότητα στο κοινό να βλέπει και να προσεγγίζει τα εκθέματα. Χρησιμοποιούμε χρωματικές αντιθέσεις.

Προκλήσεις περιεχομένου. Συχνά οι συλλογές δεν είναι συμπεριληπτικές λόγω της φύσης και των ειδικών χαρακτηριστικών τους (π.χ. τεκμήρια δύο διαστάσεων, μικρό μέγεθος κ.λπ.). Επίσης, οι θεματικές που αναπτύσσονται γύρω από τα τεκμήρια δεν είναι συμπεριληπτικές και δεν αφορούν μεγάλο τμήμα του πληθυσμού.

Εργαλεία συμπεριληπτικότητας ως προς το περιεχόμενο:

- Φροντίζουμε οι συλλογές και τα εκθέματα να μην αποκλείουν ομάδες κοινού λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών τους. Για τα άτομα με αναπηρία όρασης, για παράδειγμα, δίνουμε τη δυνατότητα πρόσβασης, όπου αυτό είναι δυνατό, σε αυθεντικά εκθέματα, αντίγραφα, απτικά διαγράμματα, απτικούς χάρτες, μακέτες, τρισδιάστατα απτικά μοντέλα.
- Αναδεικνύουμε ζητήματα και εκθέματα που σχετίζονται με τη διαφορετικότητα και την αποδοχή και προωθούν την ευαισθητοποίηση ή την αίσθηση του ανήκειν.

Προκλήσεις ερμηνείας. Συχνά ο τρόπος έκθεσης, οι κειμενικές πληροφορίες, το εποπτικό υλικό, τα εκπαιδευτικά προγράμματα ή οι παράλληλες δράσεις προβολής δίνουν στο κοινό την εντύπωση ότι το μουσείο είναι χώρος που δεν απευθύνεται σε αυτό.

Εργαλεία ερμηνείας:

- Χρησιμοποιούμε απλή και κατανοητή γλώσσα, με σύντομο λόγο.
- Παρέχουμε κείμενα σε γραφή Braille ή σε μεγεθυμένη γραφή easy-to-read και φροντίζουμε να συνοδεύονται από σαφείς εικόνες.

- Δίνουμε χώρο και χρόνο για εμψύχωση, συναισθηματική εμπλοκή και αποδοχή. Δημιουργούμε συνθήκες άνεσης (διαχείριση επιπέδου θορύβου, εναλλαγών φωτισμού, συνωστισμού κ.λπ.) (Ασιδέρη, 2007, σ. 195-199· Κανάρη, 2020).
- Χρησιμοποιούμε το εναλλακτικό κείμενο (Alt Text) για να περιγράψουμε μια εικόνα σε άτομα με περιορισμένη όραση.⁶ Στον χώρο του μουσείου, το κείμενο αυτό διαφέρει από τις λεζάντες/κειμενολεζάντες ως προς το περιεχόμενο και το ύφος, καθώς επιτελεί διαφορετικό σκοπό (δεν ερμηνεύει, αλλά περιγράφει με απλό και κατανοητό τρόπο το περιεχόμενο ενός έργου τέχνης, ώστε να γίνει κατά το μέγιστο δυνατό αντιληπτό σε έναν/μία επισκέπτη/επισκέπτρια με οπτική αναπηρία).

Προκλήσεις ερμηνευτικών μέσων. Τα συνοδευτικά ερμηνευτικά μέσα, οι μέθοδοι, τα υλικά και τα μέσα που αξιοποιούνται σε εκπαιδευτικά προγράμματα, οι στάσεις και οι συμπεριφορές συχνά μοιάζουν να αγνοούν τις ανάγκες που έχουν μεγάλες ομάδες του πληθυσμού.

Ερμηνευτικά μέσα ως εργαλεία:

- Αξιοποιούμε τις νέες τεχνολογίες, π.χ. για να δημιουργήσουμε πολυμεσικές εφαρμογές και ξεναγήσεις, ακουστικές περιγραφές, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα ή για να υποτιτλίσουμε τα βίντεο.
- Χρησιμοποιούμε οπτικό υλικό.

9.1.5 Βασικές αρχές επικοινωνίας

Κατά την εργασία μας στο μουσείο, θα χρειαστεί να επικοινωνήσουμε, να συγχρωτιστούμε, να συνεργαστούμε και να σχεδιάσουμε για άτομα με αναπηρία. Καλό είναι να γνωρίζουμε κάποιες βασικές αρχές για την επικοινωνία μας:⁷

- Καθιστούμε σαφές ότι η επικοινωνία με το άτομο με αναπηρία δεν μας προκαλεί άγχος.
- Δεν αποφεύγουμε τη χειραψία κατά τη διάρκεια των συστάσεων. Ανταποκρινόμαστε θετικά σε χειραψία με το αριστερό και σε χειραψία με άτομο με τεχνητό μέλος.
- Αποδεχόμαστε ότι δεν επιθυμούν όλοι οι άνθρωποι σωματική επαφή και ότι δεν αποδέχονται όλοι τη βλεμματική επαφή. Δεν επιμένουμε. Ειδικά για τα άτομα με δυσχέρεια όρασης, είναι απαραίτητο να έχουμε τη σύμφωνη γνώμη του ατόμου για σωματική επαφή.

⁶ <https://accessibility.huit.harvard.edu/describe-content-images> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

⁷ Ειδικότερα ανά είδος αναπηρίας στο @O.9.2.2.

- Μιλάμε στο άτομο με αναπηρία, όχι στον/στη συνοδό του (Γεωργιάδου, 2024).
- Φροντίζουμε να μιλάμε σε ενήλικα άτομα με τρόπο που φανερώνει ότι δεν τα αντιμετωπίζουμε ως παιδιά.
- Προσφέρουμε βοήθεια μόνο αν μας ζητηθεί. Θυμόμαστε ότι τα άτομα με αναπηρία δεν χρειάζονται σωτηρία. Χρειάζονται έναν κόσμο που αδιαμφισβήτητα αναγνωρίζει τα δικαιώματα και την ανθρώπινη φύση τους (Ladau, 2021, σ. 142).

9.1.6 Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν βασικές έννοιες γύρω από την προσβασιμότητα και τη συμπερίληψη στο μουσείο. Τα μουσεία οφείλουν να είναι προσβάσιμα και συμπεριληπτικά, και αυτό πρέπει να διαχέεται σε όλο το εύρος της μουσειακής δράσης.

9.2 ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα συζητήσουμε εκτενέστερα για τα άτομα τα οποία αφορά η φυσική και αισθητηριακή προσβασιμότητα και η διανοητική και αντιληπτική προσβασιμότητα. Ποια είναι τα Άτομα με Αναπηρία, για τα οποία θέλουμε να σχεδιάσουμε; Ποια είναι τα βασικά τους χαρακτηριστικά που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να «χωράνε» και να «ανήκουν» στο κοινό του μουσείου μας;⁸

9.2.1 Βασικές έννοιες

9.2.1.1 Αναπηρία

Οι γενικότερα αναγνωρισμένες κατηγορίες αναπηρίας είναι οι ακόλουθες (Ladau, 2021, σ. 35-36):

- Φυσική αναπηρία.
- Αναπηρία όρασης.
- Αναπηρία ακοής.
- Αναπτυξιακή αναπηρία.
- Διανοητική αναπηρία.
- Μαθησιακή αναπηρία.
- Νευρολογική διαταραχή.
- Αναπηρία ψυχικής υγείας.
- Χρόνιες ασθένειες.

Ένα άτομο μπορεί να έχει περισσότερες από μία αναπηρίες. Στην περίπτωση αυτή, μιλάμε για πολλαπλή ή συνυπάρχουσα (intersecting) αναπηρία. Επίσης, αξίζει να σημειώσουμε ότι δεν είναι όλα τα είδη αναπηρίας ορατά ή προφανή. Τέλος, δεν είναι όλοι/όλες ανάπηροι/ανάπηρες εκ γενετής· σε πολλές περιπτώσεις απέκτησαν την αναπηρία αργότερα στη ζωή. Μάλιστα, είναι πολύ πιθανό οι περισσότεροι/περισσότερες από εμάς να βιώσουμε κάποιο είδος αναπηρίας κάποια στιγμή της ζωής μας (Ladau, 2021, σ. 38).

Σύμφωνα με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία,⁹ σε θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα οι αναπηρίες διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες:

8 Η κοινωνική και οικονομική προσβασιμότητα παρουσιάζεται ενδελεχώς στον Ο.6.

9 <http://139.144.147.121/legal-framework/54-do-you-know/193-disability-categorisation> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

- Κινητική.
- Αισθητηριακή.
- Ψυχική.
- Νοητική.
- Άλλες.

Με την Υ.Α. 80100/101202 (Β' 6282/29) προσδιορίζεται το ποσοστό αναπηρίας.

9.2.1.2 Άτομα με αναπηρίες

Ως «άτομα με αναπηρίες» νοούνται άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές διαταραχές οι οποίες, σε συνδυασμό με διάφορα εμπόδια, δύνανται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους [Οδηγία (ΕΕ) 2019/882· Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, 2006]. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), ο παγκόσμιος πληθυσμός που ζει με κάποια μορφή αναπηρία είναι το 10% του παγκόσμιου πληθυσμού· αποτελεί, δηλαδή, τη μεγαλύτερη μειονοτική ομάδα (Rahman, 2019, σ. 2).

Σύμφωνα με μελέτη που έγινε στο πλαίσιο των 27 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Grammenos, 2022), το 2020 το 24,9% του ευρωπαϊκού πληθυσμού άνω των 16 ετών ήταν άτομα με αναπηρία που ζούσαν εκτός ιδρυμάτων. Το 27,2% των γυναικών άνω των 16 ετών δήλωσε ότι έχει κάποια αναπηρία που παρεμποδίζει τη δραστηριότητα, έναντι 22,4% των ανδρών της ίδιας ηλικιακής ομάδας. Τα αντίστοιχα ποσοστά στην Ελλάδα παρουσιάζουν σχετική αναλογία με τα ευρωπαϊκά (25% γυναίκες, 21% άνδρες).

Σχετικά με τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, το 10% έχει βαριά αναπηρία, ενώ το 24% χαρακτηρίζει την αναπηρία του μέτρια. Μόλις το 10% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 16-64 (τα άνω των 65 άτομα αποτελούν το 62% του συνόλου).

Πάντα μιλώντας για τα άτομα με αναπηρία, στην ηλικιακή ομάδα 20-64 οι γυναίκες έχουν 30% λιγότερες ευκαιρίες από τους άντρες να εργαστούν, ενώ σχεδόν το ένα πέμπτο των νέων (ηλικίας 15-29) δεν εργάζονται, δεν σπουδάζουν και δεν εκπαιδεύονται (Strati, 2023, σ. 8). Το χάσμα της αναπηρίας (disability gap) επιτείνεται στην Ελλάδα, καθώς, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ο πληθυσμός κινδυνεύει περισσότερο από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό, ενεργειακή φτώχεια, σοβαρές υλικές και κοινωνικές ελλείψεις. Επίσης, παραμένουν σημαντικά κενά στην παροχή υπηρεσιών υγείας και στην πρόσβαση σε μη τυπικές μορφές εργασίας. Τέλος, τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα φαίνεται ότι εγκαταλείπουν την εκπαίδευση, καθώς η σχολική απόδοση επηρεάζεται σημαντικά από το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο.

Η Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2024-2030 αναγνωρίζει ότι η επίτευξη της πλήρους συμπερίληψης των ατόμων με αναπηρία

στη βάση των επιταγών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση οριζόντιων και στοχευμένων μέτρων, με στόχο την άρση εμποδίων και φραγμών σε κάθε τομέα πολιτικής και θέτει έξι πυλώνες στρατηγικής προτεραιότητας:

- Καθολική προσβασιμότητα.
- Ανεξάρτητη διαβίωση στην κοινότητα.
- Πρόσβαση στην υγεία.
- Συμπερίληψη στην εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες.
- Πρόσβαση στην εργασία.
- Ορατότητα των ατόμων με αναπηρία και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

9.2.1.3 Διάκριση με βάση την αναπηρία

Διάκριση με βάση την αναπηρία θεωρείται οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμός ή περιορισμός με βάση την αναπηρία, που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την παρεμπόδιση ή ακύρωση της αναγνώρισης, απόλαυσης ή ενάσκησης επί ίσοις όροις όλων των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ατομικό ή οποιοδήποτε άλλο πεδίο. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διάκρισης, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εύλογης προσαρμογής (άρθρο 2 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία). Ως «εύλογες προσαρμογές» ορίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁰ τις αλλαγές που γίνονται στις θέσεις εργασίας ή στο εργασιακό περιβάλλον, οι οποίες είναι απαραίτητες για να μπορέσει ένα άτομο με αναπηρία να υποβάλει αίτηση για μια θέση, να εκτελέσει τα καθήκοντά του και να εξελιχθεί επαγγελματικά ή να παρακολουθήσει κατάρτιση.

9.2.1.4 Ικανοτισμός (ableism)

Διαφορετικά γνωστός και ως αρτιμελισμός, ο ικανοτισμός αναφέρεται στην προκατάληψη και διάκριση εναντίον ενός ατόμου βάσει της ταυτότητάς του ως ανάπηρο άτομο. Μπορεί να λάβει πολλές μορφές, όπως η υπερπροστατευτικότητα, ο πατερναλισμός και η ανεπιθύμητη προσφορά (Αλβέρτη, 2024).

Σύμφωνα με τη Ladau (2021, σ. 70) είναι συμπεριφορές, ενέργειες και συνθήκες που υποβαθμίζουν το άτομο επειδή είναι ανάπηρο ή επειδή θεωρείται ανάπηρο. Δηλαδή είναι η έκφραση διακρίσεων με αφορμή την αναπηρία. Χαρακτηριστικά, αναφέρει (Ladau, 2021, σ. 77): «Ηρθε η ώρα για τον καθένα να κάνει τη δύσκολη

¹⁰ https://europa.eu/youreurope/business/human-resources/employee-rights-representation/reasonable-accommodation/index_el.htm (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

αλλά σημαντική δουλειά να ξεμάθει τον ικανοτισμό. Ήρθε η ώρα η γνώση για την εμπειρία της αναπηρίας να αποτελεί μέρος των συζητήσεών μας για τα άτομα και τον κόσμο γύρω μας».

9.2.1.5 Εμπόδια

Εμπόδια ή φραγμοί θεωρούνται παράγοντες του περιβάλλοντος εντός του οποίου το άτομο καλείται να λειτουργήσει, οι οποίοι, μέσω της απουσίας ή παρουσίας τους, περιορίζουν τη λειτουργικότητα και προκαλούν συνθήκες αναπηρίας. Ενδεικτικά αναφέρονται η έλλειψη σχετικής υποστηρικτικής τεχνολογίας και η αρνητική στάση των ανθρώπων απέναντι στην αναπηρία, καθώς και οι υπηρεσίες, τα συστήματα και οι πολιτικές που είτε είναι ανύπαρκτες είτε δυσχεραίνουν την εμπλοκή όλων των ατόμων με κάποια κατάσταση υγείας σε όλους τους τομείς της ζωής.¹¹

9.2.1.6 Δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες

Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία είναι μια διεθνής συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επιβεβαιώνει ότι όλα τα άτομα με αναπηρίες πρέπει να απολαμβάνουν όλα τα ανθρωπίνια δικαιώματα και όλες τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Η Σύμβαση ξεκαθαρίζει ότι όλα τα άτομα με αναπηρία έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στην πολιτική, πολιτειακή, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της κοινότητας όπως όλες και όλοι (Buchanan και Hammersley, 2023, σ. 10).

Σκοπός της Σύμβασης είναι να προάγει, να προστατεύει και να διασφαλίζει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει τον σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειάς τους.

9.2.1.7 Ισότητα και μη διάκριση

Σύμφωνα με το άρθρο 5 της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα κράτη:

- Αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και σύμφωνα με τον νόμο και δικαιούνται, χωρίς οποιαδήποτε διάκριση, ίση προστασία και ίσα οφέλη από τον νόμο.
- Απαγορεύουν όλες τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας και εγγυώνται στα άτομα με αναπηρίες ίση και αποτελεσματική νομική προστασία κατά των διακρίσεων για οποιονδήποτε λόγο.

11 <https://access.uoa.gr/terminology/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

- Λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή. Τα συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί μια πραγματική ισότητα των ατόμων με αναπηρίες, δεν θεωρούνται διακρίσεις.

Ειδικότερα για τις γυναίκες με αναπηρία, σύμφωνα με το άρθρο 6, τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι υπόκεινται σε πολλαπλές διακρίσεις και, εν προκειμένω, λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών.

Τέλος, σχετικά με τα παιδιά με αναπηρίες, σύμφωνα με το άρθρο 7, τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν όλα τα απαιτούμενα μέτρα, προκειμένου τα παιδιά με αναπηρίες να απολαμβάνουν ισότιμα όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, σε ίση βάση με τα υπόλοιπα παιδιά. Σε όλες τις ενέργειες που αφορούν τα παιδιά με αναπηρίες το συμφέρον του παιδιού είναι πρωταρχικής σημασίας. Τα παιδιά με αναπηρίες έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν τις απόψεις τους ελεύθερα, σχετικά με όλα τα θέματα που έχουν επιπτώσεις σε αυτά, και στις απόψεις τους δίνεται η οφειλόμενη βαρύτητα, σύμφωνα με την ηλικία και την ωριμότητά τους, σε ίση βάση με τα υπόλοιπα παιδιά και πρέπει να τους παρέχεται βοήθεια σε σχέση με την αναπηρία τους, κατάλληλη για την ηλικία τους, ώστε να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα.

9.2.1.8 Λόγος για την αναπηρία

Δύο τρόποι υπάρχουν να μιλάμε για την αναπηρία (Labib, 2019):

Άτομο με αναπηρία: πρώτα το άτομο (people-first language). Χρησιμοποιείται για να απομακρύνει την κατάσταση της αναπηρίας από το άτομο, για να τονίσει την ανθρώπινη διάσταση του ατόμου έναντι της κατάστασης αναπηρίας.¹²

Ανάπηρο άτομο: πρώτα η ταυτότητα (identity-first language). Χρησιμοποιείται για να τονίσει την αποδοχή της αναπηρίας ως στοιχείο ταυτότητας.

Το αν θα χρησιμοποιήσουμε τον χαρακτηρισμό «άτομο με αναπηρία» ή «ανάπηρο άτομο» εξαρτάται από την προσωπική προτίμηση του ατόμου ή του συνόλου των ατόμων στα οποία αναφερόμαστε (Μονάδα Προσβασιμότητας ΕΚΠΑ, χ.χ.).

Για παράδειγμα, σχετικά με τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος, οι κοινότητες αυτιστικών επιλέγουν τη χρήση της λέξης «αυτιστικός» (καθώς η διαταραχή δεν θεωρείται ασθένεια, αλλά διαφορετικός νευρότυπος) έναντι του όρου «άτομο με αυτισμό» (η οποία προτιμάται από οργανισμούς προστασίας). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μαρινουδή (2014, σ. 163), «το κίνημα των αυτιστικών ενθάρρυνε την

12 <https://www.guggenheim.org/accessibility/guggenheim-for-all/guggenheim-for-all-toolkit/understanding-autism#language> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

ανάληψη της θέσης της “νευροδιαφορετικότητας”, που αποδέχεται τον αυτισμό ως διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας και λειτουργικότητας και όχι ως διαταραχή που πρέπει να θεραπευτεί».

Με τον ν. 5023/2023 (Α' 34) ορίζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης. Με αυτόν, το ελληνικό κράτος αποδέχεται το κοινωνικό (και όχι το ιατρικό) μοντέλο και αλλάζει τον τρόπο που μιλά για την αναπηρία («άτομο με αναπηρία» έναντι του «άτομο που πάσχει από...»).

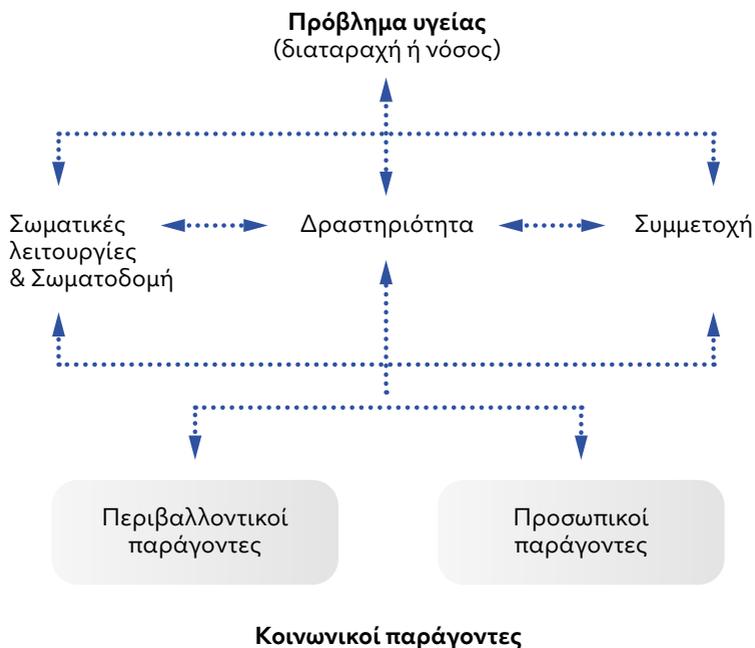
Συνοψίζοντας, όπως εξηγεί σε συνέντευξή του ο Βαγγέλης Αυγουλάς (Χαλδαίου, 2023), τυφλός δικηγόρος, μέλος του ΔΣ του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και πρόεδρος της ΑΜΚΕ «Με Άλλα Μάτια»: «Κάποτε κυριαρχούσε το ιατρικό μοντέλο απέναντι στην αναπηρία. Λέγαμε “πάσχει” από αυτισμό, “διαγνώστηκε” με παραπληγία. Επικεντρωνόμασταν στο τι δεν λειτουργεί. Αν βλέπαμε μια σκάλα και είχαμε ένα άτομο με κινητική βλάβη, θα προτιμούσαμε να δουλέψουμε για να γίνει αυτό το άτομο καλύτερα και να μπορέσει ενδεχομένως να ανέβει τη σκάλα». Μεταβαίνοντας στον 21ο αιώνα, οι αντιλήψεις έχουν αλλάξει πλέον, αναγνωρίζεται (και) συνταγματικά το κοινωνικό, ανθρωποκεντρικό μοντέλο και επικρατεί ο όρος «άτομα με αναπηρία» (ΑμεΑ) [έναντι του όρου άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ)]. «Τώρα λέμε: Γιατί να έχουμε σκάλα και να μη γίνει μια ράμπα που είναι προσβάσιμη από όλους; Αυτοαποκαλούμαστε άτομα με αναπηρία (και όχι με ειδικές ανάγκες) γιατί θέλουμε να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους. Είτε εκ γενετής είτε επίκτητη, η αναπηρία είναι κομμάτι της ζωής μας και της πραγματικότητας».

9.2.1.9 Μοντέλα για την αναπηρία

Το 2002 ο ΠΟΥ δημιούργησε τη Διεθνή Ταξινόμηση της Λειτουργικότητας, της Αναπηρίας και της Υγείας (International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF), σε μια προσπάθεια να αλλάξει τη μέχρι τότε θεώρηση της αναπηρίας, δίνοντας έμφαση στην υγεία και τη λειτουργικότητα. Αναγνωρίζει ότι κάθε άνθρωπος μπορεί να βιώσει μιας μορφής αναπηρία, σε περίπτωση βλάβης της υγείας, άρα η αναπηρία μπορεί να είναι πανανθρώπινη εμπειρία (World Health Organization, 2002). Στο ίδιο έγγραφο γίνεται αναφορά στα δύο διαδεδομένα μοντέλα θεώρησης της αναπηρίας:

- Το ιατρικό μοντέλο, που διακρίνει την αναπηρία ως ένα χαρακτηριστικό του ατόμου που συνδέεται άμεσα με την ασθένεια, το τραύμα ή άλλη πάθηση, και το οποίο χρειάζεται επαγγελματική ιατρική φροντίδα. Σε αυτό το μοντέλο, η αναπηρία απαιτεί θεραπεία για να «διορθωθεί» το πρόβλημα.
- Το δεύτερο είναι το κοινωνικό μοντέλο. Σε αυτό δίνεται έμφαση στην κοινωνική διάσταση της αναπηρίας και στα εμπόδια που δημιουργεί ένα μη υποστηρικτικό/μη δεκτικό κοινωνικό περιβάλλον ως προς την ισότιμη πρόσβαση στην κοινωνία. Άρα, η αναπηρία μπορεί να απαντηθεί με την εφαρμογή κατάλληλων κοινωνικών πολιτικών.

Παρόλο που ο ΠΟΥ θεωρεί ότι και τα δύο μοντέλα μπορεί να ισχύουν εν μέρει, αναγνωρίζει ότι η αναπηρία είναι ένα πολύπλοκο πρόβλημα που εντοπίζεται ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του ατόμου και στα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος στο οποίο ζει: Κάποια στοιχεία αναπηρίας αφορούν περισσότερο το άτομο, ενώ άλλα αφορούν περισσότερο το περιβάλλον. Επομένως, ένα καλύτερο μοντέλο αναπηρίας είναι αυτό που συνθέτει τα ιατρικά δεδομένα με τα κοινωνικά. Αυτό είναι το βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο (Εικόνα 2).

Εικόνα 2. Το βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο, σύμφωνα με τον ΠΟΥ.
Πηγή: World Health Organization, 2002.

9.2.2 Από τις έννοιες στα άτομα

9.2.2.1 Φυσική και αισθητηριακή προσβασιμότητα

«Προσβασιμότητα φυσική και αισθητηριακή» σημαίνει να μπορούν τα άτομα με αναπηρία να χρησιμοποιήσουν ένα προϊόν ή μια υπηρεσία ή να βρίσκονται και να κινούνται ελεύθερα σε έναν χώρο, χάρη σε διευθετήσεις ή διευκολύνσεις που παρέχονται (Ladau, 2021, σ. 78).

Στην αναθεώρηση του Συντάγματος της Ελλάδος (2001), στην παράγραφο 6 του άρθρου 21 αναφέρεται ότι: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας».

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον «Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», που επεξεργάστηκαν οι 15 στη Σύνοδο Κορυφής της Νίκαιας τον Δεκέμβριο 2000 και αποτέλεσε το πρόπλασμα του μελλοντικού Συντάγματος της ΕΕ, προέβλεψε στο άρθρο 26 ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή», ενώ στο άρθρο 25 προέβλεψε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν μια αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο».

Κατά την εκπόνηση της μελέτης προσβασιμότητας (@O.9.3.1) σε υφιστάμενα και νέα κτήρια, λαμβάνονται υπόψη οι παρακάτω γενικοί κανονισμοί και τα νομοθετικά κείμενα:

- Ο Νέος Οικοδομικός Κανονισμός.
- Οι ισχύοντες κανονισμοί ειδικών κτηριακών έργων (θεάτρων, κινηματογράφων, σταθμών αυτοκινήτων κ.λπ.).
- Ο Ελληνικός Κανονισμός Φορτίσεως Δομικών Έργων.
- Οι κανονισμοί κατασκευής ανελκυστήρων.
- Οι κανονισμοί Η/Μ εγκαταστάσεων.
- Ο Κτιριοδομικός Κανονισμός.
- Ο Κανονισμός Πυροπροστασίας.
- Το π.δ. 16/1996 (Α' 10).

Και ειδικότερα:

1. Η υπ. αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΕΣΕΔΠ/65826/699 απόφαση «Τεχνικές οδηγίες προσαρμογής υφιστάμενων κτιρίων και υποδομών για την προσβασιμότητα αυτών σε άτομα με αναπηρία και εμποδιζόμενα άτομα σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία» (Β' 2998).

2. Η υπ. αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/99709/796/22-10-2021 απόφαση «Τεχνικές Προδιαγραφές Μελέτης Προσβασιμότητας των κτιρίων και των υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων» (Β' 5045).

3. Οι Οδηγίες Σχεδιασμού «Σχεδιάζοντας για όλους» του Γραφείου Μελετών ΑμεΑ του ΥΠΕΧΩΔΕ και τα άρθρα 26 και 27 του ν. 4067/2012 «Νέος Οικοδομικός Κανονισμός», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα.

4. Ο ν. 4759/2020 «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις» (Α' 245).

5. Η υπ. αριθμ. οικ. ΥΠΕΝ/ΓΔΧΣ/70755/614/2021 απόφαση «Ηλεκτρονική πλατφόρμα καταγραφής στοιχείων προσβασιμότητας των κτηρίων όπου στεγάζονται φορείς της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 4270/2014» (Β' 3756).

6. Η παρ. 4 του άρθρου 210 του ν. 4782/2021 «Εκσυγχρονισμός, απλοποίηση και αναμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου των δημοσίων συμβάσεων, ειδικότερες ρυθμίσεις προμηθειών στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας και άλλες διατάξεις για την ανάπτυξη, τις υποδομές και την υγεία» (Α' 36).

Για θέματα που δεν ρυθμίζονται από τους ελληνικούς κανονισμούς μπορεί να χρησιμοποιείται το ISO 21542-2011 «Building construction – Accessibility and usability of the built environment» όπως ισχύει σήμερα, το «ADA (Americans with Disabilities Act) Standards for accessible design» ή/και άλλοι σχετικοί και αναγνωρισμένοι ευρωπαϊκοί και διεθνείς κανονισμοί και πρότυπα.

Για την εκτέλεση των απαιτούμενων εργασιών, προκειμένου τα κτήρια να καταστούν προσβάσιμα, εκδίδεται η ανάλογη διοικητική πράξη, βάσει των διατάξεων των άρθρων 28 και 29 του ν. 4495/2017.

Τα μουσεία, στο πλαίσιο της συμπεριληπτικής τους πολιτικής, οφείλουν να σχεδιάζουν ή να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες για να καταστήσουν τα κτήρια, καθώς και τις εκθέσεις τους, προσβάσιμα σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ομάδες εργαζόμενων και επισκεπτών. Μέσα από αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις, την αξιοποίηση της τεχνολογίας, του Διαδικτύου, των ψηφιακών βοηθημάτων και, προπάντων, μέσω του συμμετοχικού σχεδιασμού με ειδικές ομάδες κοινού, οφείλουν καθ' υπέρβαση των ελάχιστων νομικών απαιτήσεων να καθιστούν τα κτήρια και τις εκθέσεις τους προσβάσιμα σε άτομα με κινητικές, αισθητηριακές, νευροαναπτυξιακές, νευροεκφυλιστικές, μαθησιακές, κοινωνικές και οικονομικές δυσχέρειες.

9.2.2.1.1 Άτομα με κινητικές δυσκολίες/εμποδιζόμενα άτομα

Η κινητική αναπηρία ορίζεται ως μια κατηγορία αναπηρίας που περιλαμβάνει άτομα με διάφορους τύπους σωματικών αναπηριών.¹³ Αυτός ο τύπος αναπηρίας περιλαμβάνει απώλεια ή αναπηρία άνω ή κάτω άκρου, απώλεια χειρωνακτικής επιδεξιότητας και δυσκολία συντονισμού με διαφορετικά όργανα του σώματος. Η αναπηρία στην κινητικότητα μπορεί είτε να υπάρχει εκ γενετής είτε να είναι επίκτητη λόγω ηλικίας. Μπορεί, επίσης, να οφείλεται σε ασθένεια ή ατύχημα. Επίσης, η αναπηρία αυτή μπορεί να είναι μόνιμη ή παροδική. Τα άτομα με σωματική

13 <https://www.accessibility.com/disabilities/mobility-physical> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

αναπηρία χρησιμοποιούν συχνά βοηθήματα κινητικότητας, όπως πατερίτσες, μαστούνια, αναπηρικά αμαξίδια και τεχνητά μέλη.

Τα άτομα με κινητική αναπηρία που είναι περιπατητικοί ανάπηροι ή χρήστες αμαξιδίων απαιτούν για την κίνησή τους χαμηλό επίπεδο φυσικής προσπάθειας, επαρκή χώρο και διαδρομές ελεύθερες από εμπόδια (Πολυχρονίου, 2014· Μπούρχας και Μπουσδούνης, 2020). Ενδεικτικά αναφέρονται: ηλικιωμένοι/ηλικιωμένες, άτομα με παροδικές δυσκολίες κίνησης, όπως ένα άτομο προσωρινά τραυματισμένο, μια έγκυος γυναίκα ή ένας γονέας που επισκέπτεται το μουσείο με βρεφικό καρότσι (μονό ή διπλό). Επίσης, το σημείο θέασης για καθημένους/καθήμενες, παιδιά ή άτομα με μικρότερο από τον μέσο όρο ύψος, πρέπει να είναι χαμηλότερο.

Τα άτομα με αναπηρία ή δυσκολία κίνησης στα άνω άκρα έχουν ελαττωμένη δύναμη και μειωμένο έλεγχο της κίνησής τους, γεγονός που περιορίζει την ικανότητά τους να μετακινούν, να πιέζουν ή να γυρίζουν αντικείμενα και τα υποχρεώνει να χρησιμοποιούν εναλλακτικές μεθόδους και βοηθητικές συσκευές για την επίτευξη τέτοιων ενεργειών όπως, για παράδειγμα, μια ειδική ράβδο που χρησιμοποιείται με το στόμα.¹⁴

Προσαρμογές για άτομα με αναπηρία κίνησης μπορεί να είναι: ράμπες με κατάλληλη κλίση (που εξασφαλίζει, αν όχι την αυτοκινούμενη κυκλοφορία, την κυκλοφορία του αναπηρικού αμαξιδίου με υποβοήθηση), μπάρες στήριξης/χειρολισθήρες, προσβάσιμοι διάδρομοι, προσβάσιμοι χώροι υγιεινής και χώροι στάθμευσης με ειδική σήμανση (χρήση Διεθνούς Συμβόλου Πρόσβασης/Blue Badge), ανελκυστήρες και αναβατόρια.¹⁵ Σε περίπτωση μη δυνατότητας επιτόπιας επίσκεψης, το μουσείο θα πρέπει να προνοήσει για τη δημιουργία ανάλογου ψηφιακού περιεχομένου (π.χ. εικονική περιήγηση με σκοπό την απομακρυσμένη πρόσβαση στους εκθεσιακούς χώρους).

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα κινητική αναπηρία (Majewski, 1987, σ. 57-58· Smithsonian Institution, 1996):

- Ελέγχουμε ότι οι είσοδοι είναι προσβάσιμες, οι πόρτες ανοίγουν και από άτομα σε αμαξίδιο.
- Φροντίζουμε να παρέχεται η δυνατότητα εύκολης και ασφαλούς κίνησης με αμαξίδιο. Η επιφάνεια κίνησης πρέπει να είναι σταθερή και μη ολισθηρή. Η διαδρομή πρέπει να είναι σαφής, καλά φωτισμένη και εύκολη.
- Οι προθήκες και τα βάρη πρέπει να είναι ασφαλή και να παρουσιάζουν τα αντικείμενα σε τέτοια απόσταση ώστε να μπορούν να βλέπουν άτομα χαμηλότερου ύψους, καθήμενα ή όρθια. Πρέπει να είναι κατά το δυνατόν χαμηλές, ώστε να

14 <https://access.uoa.gr/terminology/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

15 <https://www.accessibility.com/disabilities/mobility-physical> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

επιτρέπουν θέαση από κοντά και από πάνω.

- Προσοχή πρέπει να δίνεται στο ύψος ανάρτησης και στον τρόπο παροχής πληροφοριών. Οι λεζάντες μέσα στις προθήκες δεν θα πρέπει να είναι οριζόντιες, αλλά να τοποθετούνται με μικρή κλίση.
- Παρέχουμε θέσεις και χώρους ξεκούρασης για χρήστες/χρήστριες αμαξιδίου και τους/τις συνοδούς τους.
- Αν δεν μπορεί να εξασφαλιστεί η πρόσβαση σε όλα τα εκθέματα ή όλους τους χώρους, φροντίζουμε να παρέχουμε την πληροφορία και την εμπειρία με εναλλακτικό τρόπο.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με κινητική αναπηρία (Majewski, 1987, σ. 39-48), όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Παρέχουμε τη δυνατότητα χρήσης αναπηρικού αμαξιδίου. Δεν στερούμε από τον/τη χρήστη/χρήστρια τυχόν βοηθήματα κίνησης.
- Παρέχουμε πληροφορίες για τον τρόπο πρόσβασης και κίνησης προς το μουσείο και μέσα σε αυτό.
- Σεβόμαστε την ανεξαρτησία του ατόμου. Δεν ακουμπάμε το αναπηρικό αμαξίδιο, σεβόμαστε τον προσωπικό χώρο του ατόμου. Δεν μετακινούμε το αναπηρικό αμαξίδιο αν δεν μας ζητηθεί.
- Θυμόμαστε ότι αν μιλάμε σε χρήστη/χρήστρια αμαξιδίου σύντομα θα πρέπει να καθίσουμε, ώστε να μη χρειάζεται να κοιτάει ψηλά για να μας παρακολουθεί. Όταν ξεναγούμε, δεν κινούμε και απευθυνόμαστε κατά πρόσωπο στους/στις ξεναγούμενους/ξεναγούμενες.

Καλές πρακτικές

Η Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να συμμορφώνεται με τα πρότυπα των οδηγιών «Σχεδιάζοντας για όλους».¹⁶ Χρησιμοποιούνται «ράμπες και ανελκυστήρες προς όλες τις στάθμες του μουσείου, διπλά ύψη στους χειρολισθήρες και στα έπιπλα υποδοχής, εκτεταμένο σύστημα σήμανσης και προσανατολισμού, κείμενα, υποτιτλισμοί και ηχητικά μηνύματα που καθιστούν φιλική προς όλους τη χρήση του δημόσιου χώρου». Η πρόσβαση στο μουσείο διακολλύεται από ράμπα στην είσοδο, η περιήγηση στον χώρο εξυπηρετείται από ειδική σήμανση, ενώ διατίθεται αμαξίδιο και θέση στάθμευσης.

16 <https://www.nationalgallery.gr/ktiria/ethniki-pinakothiki-kentriko-ktirio/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

9.2.2.1.2 Άτομα με αισθητηριακές δυσχέρειες

Δύο μεγάλες κατηγορίες ατόμων με αισθητηριακές δυσχέρειες είναι τα άτομα με αναπηρία όρασης και με αναπηρία ακοής.

Ειδικότερα για την αναπηρία όρασης, αξίζει να αναφερθεί ότι παγκοσμίως τουλάχιστον 2,2 δισεκατομμύρια άτομα έχουν ολική ή μερική αναπηρία όρασης, κυρίως άνω των πενήντα ετών (World Health Organization, 2019, 2023). Η αναπηρία αυτή επηρεάζει σημαντικά την εκπαίδευση, την απασχόληση και την ποιότητα ζωής, οδηγώντας ενίοτε σε κοινωνική απομόνωση.

Μεγάλες είναι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των ατόμων με αναπηρία όρασης. Διακρίνονται σε ολικά τυφλούς και μερικώς βλέποντες, ενώ σχετικό με την αντίληψή τους για τον κόσμο είναι επίσης το αν η τυφλότητα υπάρχει εκ γενετής ή είναι επίκτητη. Κάποια άτομα μπορούν να διαβάσουν μεγαλογράμματη γραφή, ενώ άλλα μπορούν να διαβάσουν γραφή Braille. Κάποια τυφλά άτομα, για να εξασφαλίσουν την αυτονομία τους, μεταχειρίζονται λευκό μπαστούνι ή συνοδεύονται από σκύλο-οδηγό. Αξίζει, όμως, να ληφθεί υπόψη ότι δυσχέρειες όρασης έχουν και επισκέπτες/επισκέπτριες ηλικιωμένοι/ηλικιωμένες, άτομα των οποίων η όραση αμβλύνεται, αλλά και παιδιά τα οποία δεν έχουν ακόμη αποκτήσει την ικανότητα να διαβάζουν μικρού μεγέθους γραμματσειρές (Χάιτας και Τράντα, 2010, σ. 4-6).

Ειδικότερα, σχετικά με τη μουσειακή εμπειρία, τα άτομα με αναπηρία όρασης μπορεί να:

- Είναι ικανά να δουν μεμονωμένα αντικείμενα, αλλά να μην μπορούν να μετακινηθούν ανεξάρτητα σε μια αίθουσα γεμάτη επισκέπτες/επισκέπτριες.
- Είναι ικανά να μετακινηθούν ανεξάρτητα, αλλά να μην μπορούν να διακρίνουν αντικείμενα ή να διαβάσουν κειμενικές πληροφορίες.
- Επηρεάζονται τόσο έντονα από τον φωτισμό, ώστε να μην μπορούν να μετακινηθούν ανεξάρτητα ή να δουν ένα αντικείμενο.

Πολλά μουσεία παρέχουν εργαλεία και αναπτύσσουν προγράμματα για άτομα με αναπηρία όρασης, όπως απτικές συλλογές, απτικές εκθέσεις, απτικές διαδρομές, ακουστικούς οδηγούς, ακουστικές περιγραφές, τρισδιάστατα μοντέλα, ανάγλυφα, πληροφορίες σε γραφή Braille, μεγαλογράμματες εκτυπώσεις, μεγεθυντικούς φακούς (με ή χωρίς φωτισμό LED), smart guide (φορητή συσκευή πλοήγησης για άτομα με προβλήματα όρασης, που παράγεται στις εγκαταστάσεις του Φάρου Τυφλών Ελλάδος, κυρίως από τυφλούς και με περιορισμένη όραση εργαζόμενους)¹⁷ κ.ά. Ωστόσο, οι εγκαταστάσεις που υποστηρίζουν την κίνηση και τον προσανατολισμό είναι περιορισμένες (Argyropoulos και Kanari, 2015, σ. 132). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι υπόλοιπες αισθήσεις βοηθούν τα άτομα με αναπηρία όρασης να αντιλαμβάνονται τον χώρο (Πολυχρονίου, 2014).

17 <https://fte.gr/product/smart-guide/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με αναπηρία όρασης (Majewski, 1987, σ. 39-48):

- Φροντίζουμε ο φωτισμός να μην είναι πολύ χαμηλός σε σημεία κίνησης ή πολύ δυνατός σε σημεία με ανακλαστικές επιφάνειες. Η μετάβαση από το σκοτεινό σημείο στο υπερφωτισμένο να γίνεται με ομαλό τρόπο. Ο φυσικός φωτισμός να μην επηρεάζει τη μουσειακή εμπειρία, σκιάζοντας ή υπερφωτίζοντας αντικείμενα.
- Προσέχουμε να μην σχεδιάζουμε εμπόδια στην κίνηση, τα οποία είτε είναι τοποθετημένα στο έδαφος είτε κρέμονται από την οροφή σε σχετικά χαμηλό ύψος.
- Μεριμνούμε για την ακουστική του χώρου, προτιμώντας υλικά κατασκευής που αποτρέπουν την ηχώ.
- Δημιουργούμε εργαλεία (π.χ. αντίγραφα αντικειμένων, μακέτες) ώστε τα άτομα με αναπηρία όρασης να μπορούν να αντιληφθούν σημαντικά αντικείμενα και να συγκεντρώσουν πληροφορίες γύρω από αυτά.
- Επιτρέπουμε στο κοινό να παρατηρήσει αντικείμενα από κοντινή απόσταση.
- Δημιουργούμε πινακίδες σε γραφή Braille.
- Αναγνωρίζουμε ότι ο φωτισμός, η γραμματοσειρά, η απόσταση μεταξύ των αράδων, η αντίθεση και η μη ανακλαστική υφή των υλικών εκτύπωσης μπορούν να βελτιώσουν την εμπειρία της όρασης των τυπικών εκθεσιακών κειμενικών πληροφοριών.
- Δημιουργούμε ηχογραφημένο υλικό, ηχητικό περιεχόμενο και ηχητικά περιβάλλοντα.
- Δημιουργούμε ηχητικές περιγραφές (εκθεμάτων και προβολών).
- Αξιοποιούμε απτικά εργαλεία ή αγγίζουμε αντικείμενα.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με αναπηρία όρασης (Majewski, 1987, σ. 39-48), όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Συστηνόμαστε και συστήνουμε άτομα που τυχόν βρίσκονται δίπλα μας. Δεν περιμένουμε να μας αναγνωρίσουν από τον ήχο της φωνής.
- Μιλάμε απευθείας στο άτομο με αναπηρία όρασης, όχι στον/στη συνοδό.
- Ανακοινώνουμε ότι πλησιάζουμε ή ότι φεύγουμε.
- Περιγράφουμε τον χώρο.
- Μιλάμε καθαρά, χρωματίζοντας τη φωνή, για να κινούμε το ενδιαφέρον.
- Είναι απαραίτητο να έχουμε τη σύμφωνη γνώμη του ατόμου για σωματική επαφή.

- Δεν αιφνιδιαζόμαστε από την έλλειψη εκφράσεων προσώπου ή χειρονομιών, από την ομιλία όταν δεν αναμένεται (ή το αντίστροφο) ή από την πολύ κοντινή απόσταση.
- Δεν χαϊδεύουμε ή παίζουμε με σκύλους-οδηγούς. Η προσοχή τους μετατοπίζεται από την καθοδήγηση στο παιχνίδι και αυτό μπορεί να είναι επιζήμιο για το άτομο που συνοδεύουν.

Καλές πρακτικές

Το Μουσείο Αφής ιδρύθηκε το 2004, «προσφέροντας και στους βλέποντες έναν καινούργιο τρόπο προσέγγισης του αρχαιοελληνικού πολιτισμού και συνάμα ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για θέματα που αφορούν τον χώρο της αναπηρίας και δη της τυφλότητας».¹⁸ Εργαλεία που χρησιμοποιεί είναι:

- Ελεύθερη πρόσβαση σε σκύλους-οδηγούς που συνοδεύουν άτομα με προβλήματα όρασης.
- Ανάγλυφες κατόψεις του χώρου στην είσοδο για τον καλύτερο προσανατολισμό του/της μη βλέποντα/βλέπουσας επισκέπτη/επισκέπτριας.
- Εφαρμογή αυτόματης πλοήγησης, για την αυτόνομη και ανεξάρτητη περιήγηση του/της επισκέπτη/επισκέπτριας με απώλεια όρασης, και ακουστική περιγραφή των εκθεμάτων.
- Προσβάσιμο πληροφοριακό υλικό σε μεγεθυμένη γραφή και γραφή Braille για τα μερικώς βλέποντα και τυφλά άτομα.

Στο πλαίσιο της ψηφιακής έκθεσης φωτογραφίας «Μετά την Επανάσταση. Η Ελλάδα των πρώτων φωτογράφων (19ος-αρχές 20ού αι.)» του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, αναπτύχθηκε ακουστική περιγραφή προκειμένου η έκθεση να είναι προσβάσιμη σε άτομα με οπτική αναπηρία.¹⁹

Το πρόγραμμα «Σε επαφή» του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης σχεδιάστηκε για να δώσει τη δυνατότητα σε άτομα με αισθητηριακή αναπηρία (οπτική και ακουστική) να έχουν πρόσβαση στη μόνιμη έκθεση της Κυκλαδικής Τέχνης (Πλατή και Μάρκου, 2023, σ. 446-449).²⁰

Παράδειγμα δράσης για ενήλικες επισκέπτες/επισκέπτριες με οπτική αναπηρία πραγματοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Νικόπολης (Κατσελάκη, 2023, σ. 196-197).

18 <https://tactualmuseum.gr/istoria-kai-orama/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

19 <https://www.youtube.com/watch?v=og-LuKCjZdo> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

20 <https://cycladic.gr/koinonikaprogrammata/se-epafi/?srsltid=AfmBOopfXGWJBRn-VnKEkCsNrBiXB8WAetoKggi9E5-mERELEbi4YDN5> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Σχετικά με την **αναπηρία ακοής**, σημαντικό είναι να γνωρίζουμε ότι τα κωφά ή βαρήκοα άτομα διακρίνονται σε σχέση με το αν η δυσχέρεια είναι ολική ή όχι, εκ γενετής ή επίκτητη. Η απώλεια ακοής έχει διαβαθμίσεις, μπορεί να αφορά το ένα ή και τα δύο αφτιά και δυσχεραίνει τη δυνατότητα του ατόμου να ακούσει συνομιλίες ή δυνατούς ήχους. Κάποια κωφά άτομα είναι ομιλούντα, ενώ άλλα όχι. Επικοινωνούν κάνοντας χρήση της νοηματικής γλώσσας ή της χειλεανάγνωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε κάθε εθνική γλώσσα αντιστοιχεί διαφορετική νοηματική γλώσσα. Ο ν. 4488/2017 (Α' 137) αναγνωρίζει την ελληνική νοηματική γλώσσα ως ισότιμη με την ελληνική γλώσσα και το Κράτος έχει την ευθύνη να λάβει μέτρα για την προώθησή της (ΕΣΑμεΑ, 2019, σ. 16).

Η βαρηκοΐα έχει επίσης διαβαθμίσεις. Τα βαρήκοα άτομα είναι συνήθως ομιλούντα και αξιοποιούν ακουστικά βοηθήματα όπως κοχλιακά εμφυτεύματα και άλλες υποστηρικτικές συσκευές.

Σε κάθε περίπτωση, για τα άτομα με αναπηρία ακοής είναι πραγματικός ο κίνδυνος της κοινωνικής απομόνωσης, εξαιτίας της μη χρήσης της ίδιας γλώσσας ή της δυσκολίας στην εκπαίδευση, λόγω της πολυπλοκότητας ορισμένων εννοιών οι οποίες δύσκολα αποδίδονται στη νοηματική.

Σε ένα μουσειακό περιβάλλον, επιπλέον εμπόδιο για άτομα κωφά ή βαρήκοα μπορεί να αποτελεί ο ήχος. Παραγωγές με αφήγηση, χωρίς διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα ή υπότιτλους, παρέχουν πληροφορίες μη προσβάσιμες στα κωφά άτομα. Συχνά το επίπεδο ήχου αποτελεί πρόβλημα για τους/τις βαρήκοους/βαρήκοες επισκέπτες/επισκέπτριες, όταν, για παράδειγμα, η αφήγηση μιας ακουστικής/οπτικο-ακουστικής παραγωγής δεν ακούγεται καλά λόγω αντίλαλου ή εξαιτίας θορύβων που δημιουργούν οι επισκέπτες/επισκέπτριες.

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με αναπηρία ακοής (Majewski, 1987, σ. 28-39):

- **Περιορίζουμε τον περιβαλλοντικό θόρυβο και αποτρέπουμε τον θόρυβο από τον συνωστισμό στον χώρο.**
- **Δημιουργούμε χώρους με επαρκή φωτισμό, που επιτρέπουν την απρόσκοπτη χρήση της νοηματικής γλώσσας ή τη χειλεανάγνωση.**
- **Φροντίζουμε να τοποθετούνται τα αντικείμενα με απόσταση μεταξύ τους, ώστε να δημιουργείται καθαρός χώρος για την ανάπτυξη ομάδων γύρω από αυτά.**
- **Δημιουργούμε σύντομα και εύληπτα κείμενα, κατά προτίμηση σε ενεργητική φωνή, ή προσφέρουμε εναλλακτικά φυλλάδια σε ευανάγνωστη μορφή.**
- **Παρέχουμε, κατά το δυνατόν, ερμηνεία της ορολογίας.**
- **Οι οπτικοακουστικές/πολυμεσικές εφαρμογές είναι υποτιτλισμένες ή περιέχουν βίντεο με διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα.**

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με αναπηρία ακοής (Majewski, 1987, σ. 28-39), όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Μιλάμε αργά και καθαρά, χωρίς να φωνάζουμε.
- Για να τραβήξουμε την προσοχή του ατόμου, σηκώνουμε το χέρι ή το ακουμπάμε στον ώμο.
- Όταν ξεναγούμε, φροντίζουμε να στεκόμαστε σε σημείο που φωτιζόμαστε επαρκώς, χωρίς να δημιουργούμε σκιές.
- Φροντίζουμε να υπάρχει διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα. Προετοιμάζουμε και ενισχύουμε τον/τη διερμηνέα πριν την επίσκεψη με υλικό, απαντάμε σε ερωτήσεις.
- Χρησιμοποιούμε επιπλέον οπτικό υλικό για την καθοδήγηση των ατόμων. Δεν βασιζόμαστε μόνο στην ομιλία.
- Επιλέγουμε τα αντικείμενα ενδιαφέροντος και τα αντίστοιχα σημεία στάσης σε ήσυχα τμήματα της έκθεσης, που φωτίζονται επαρκώς.
- Διατηρούμε βλεμματική επαφή με τα άτομα, στεκόμαστε συνέχεια απέναντί τους, ποτέ δεν γυρίζουμε πλάτη ή μιλάμε καθώς κινούμαστε.
- Είτε μιλάμε είτε δείχνουμε, όχι και τα δύο ταυτόχρονα.
- Για να κατανοήσουμε αυτό που μας λένε, κάνουμε ερωτήσεις που μπορούν να απαντηθούν με ναι ή όχι.

Καλές πρακτικές

Το MOMus – Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος «Smooth Educational Spaces. Passing through enclosures and reversing inequalities through educational commons», ανέπτυξε την εκπαιδευτική δράση «Hear, we go again!» (Mavini, Polyzouli και Skylitsi, 2024)²¹ σε συνεργασία με το Ειδικό Γυμνάσιο και Λύκειο Κωφών και Βαρήκων Θεσσαλονίκης.

Το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για ΑμεΑ 2020-2023 προσαρμόσε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Καπνικαρέα – Ένα βυζαντινό μνημείο στο κέντρο της αγοράς» για άτομα με ακουστική, νοητική και οπτική αναπηρία (Κατσελάκη κ.ά., 2023).

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «SignGuide – Αυτόματη Ξεναγηση σε Μουσείο με χρήση Νοηματικής Γλώσσας»

21 https://www.youtube.com/watch?v=YxXsDuNiE_I (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

σας», συμμετείχε στην ανάπτυξη ενός πρότυπου αυτοματοποιημένου συστήματος ξενάγησης για κωφούς/κωφές επισκέπτες/επισκέπτριες.²² Συγκεκριμένα, ως αντικείμενο του έργου «SignGuide» περιγράφεται η ανάπτυξη πρότυπου διαδραστικού συστήματος ξενάγησης σε μουσείο για κωφούς επισκέπτες με χρήση κινητών συσκευών, που θα είναι σε θέση να δέχονται ερωτήσεις των επισκεπτών στη μητρική τους (νοηματική) γλώσσα σε σχέση με τα εκθέματα και να παρέχουν πρόσθετο περιεχόμενο, επίσης στη νοηματική γλώσσα, με χρήση avatar ή βίντεο, αξιοποιώντας τεχνικές από τον χώρο της υπολογιστικής όρασης και της μηχανικής μάθησης.

Από το 1998 υλοποιείται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Το Μάτι Ακούει».²³ Το πρόγραμμα απευθύνεται σε κωφούς μαθητές και κωφές μαθήτριες δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου από τη χώρα μας, καθώς και σε κωφούς επισκέπτες και κωφές επισκέπτριες από το εξωτερικό.

9.2.2.2 Διανοητική και αντιληπτική προσβασιμότητα

Η διανοητική και αντιληπτική προσβασιμότητα αφορά μια μεγάλη κατηγορία αναπηρίας, που περιλαμβάνει διαταραχές που οφείλονται σε νοητικά ή νευροφυσιολογικά χαρακτηριστικά. Αυτές μπορεί να επιδρούν στην προσωπική, κοινωνική και μαθησιακή λειτουργικότητα του ατόμου, αλλά και σε δεξιότητες που αφορούν την καθημερινή ζωή. Ανάλογα με τον τομέα που επηρεάζουν, διακρίνονται σε νευροαναπτυξιακές διαταραχές (διαταραχή αυτιστικού φάσματος, διαταραχή ελλειμματικής προσοχής/υπερκινητικότητα), μαθησιακές δυσκολίες, νοητική αναπηρία.

Καθώς οι διαταραχές αυτές είναι εμφανείς ή μπορεί να διαγνωστούν από την παιδική ηλικία, λανθασμένα θεωρείται ότι οι διαταραχές αφορούν κατά κύριο λόγο παιδιά. Επίσης, συχνά ο λόγος που εκφέρεται για τα ενήλικα άτομα με διανοητική ή αντιληπτική αναπηρία είναι άφυλος, προκρίνοντας τη χρήση της λέξης *παιδιά*. Ωστόσο, θα άξιζε ο κόσμος των μουσείων να αναγνωρίσει την ανάγκη διανοητικής και αντιληπτικής προσβασιμότητας και για ενήλικα άτομα, στα οποία, μάλιστα, πολύ συχνά η αναπηρία δεν είναι εμφανής ή δεν έχει καν επισήμως διαγνωστεί. Απαιτείται μεγαλύτερη προσπάθεια όχι μόνο στον σχεδιασμό προσβάσιμων εκθέσεων ή δράσεων, αλλά και στην εκπαίδευση του προσωπικού του μουσείου στην αναγνώριση (Pressman και Schulz, 2021, σ. 79) και την αποδοχή της αόρατης αναπηρίας (Redmond-Jones, 2024).

22 <https://www.amth.gr/research/programs/signguide> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

23 <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1941#prettyPhoto> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

9.2.2.2.1 Άτομα με νευροαναπτυξιακές διαταραχές

Οι νευροαναπτυξιακές διαταραχές είναι ένα σύνολο αναπτυξιακών ελλείψεων ή καθυστερήσεων, που επηρεάζουν τη χρήση της γλώσσας, τα συναισθήματα, τη συμπεριφορά, τον αυτοέλεγχο, τη μάθηση και τη μνήμη. Ξεκινούν κατά την περίοδο ανάπτυξης του ατόμου, ωστόσο το ακολουθούν και στην ενήλικη ζωή. Αποδίδονται σε γενετικούς ή εκ γενετής παράγοντες, ενώ ενίοτε προκαλούνται από βλάβη στο κεντρικό νευρικό σύστημα κατά την περίοδο ανάπτυξης (Redmond-Jones, 2024, σ. 15-16).

Στην ομάδα αυτή εντάσσονται άτομα αυτιστικά (με διαταραχή αυτιστικού φάσματος – ΔΑΦ), άτομα με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής/υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ), άτομα με μαθησιακές διαταραχές (δυσπραξία, δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία) (Redmond-Jones, 2024, σ. 16- Reilly κ.ά., 2023). Σύμφωνα με τον φορέα The Neurodiverse Museum (Reilly κ.ά., 2023), τα νευροδιαφορετικά άτομα μπορούν να είναι και άτομα με επίκτητες εγκεφαλικές βλάβες, ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή (ΙΔΨ), οριακή ή μεταιχμιακή διαταραχή προσωπικότητας (ΟΔΠ), διπολικότητα, σχιζοφρένεια. Ωστόσο, οι διαταραχές αυτές δεν θα εξηγηθούν περαιτέρω στο πλαίσιο αυτού του υποκεφαλαίου, καθώς δεν αποτελούν μέρος των νευροαναπτυξιακών διαταραχών (Redmond-Jones, 2024, σ. 16).

Στον χώρο των μουσείων, είναι αποδεκτό ότι δεν υπάρχει ευρεία κατανόηση της νευροδιαφορετικότητας, δεν δίνονται ισότιμες ευκαιρίες πρόσβασης στο νευροδιαφορετικό κοινό ή στους/στις νευροδιαφορετικούς/νευροδιαφορετικές εργαζόμενους/εργαζόμενες και, λόγω άγνοιας, τα μουσεία μπορεί να γίνουν δύσκολα περιβάλλοντα, που δεν επιτρέπουν στα νευροδιαφορετικά άτομα να είναι ο εαυτός τους (Reilly κ.ά., 2023).

Επίσης, τα μουσεία είναι περιβάλλοντα γεμάτα αισθητηριακά ερεθίσματα, που δεν προσφέρουν συχνά τρόπο εκτόνωσης της υπερδιέγερσης που δημιουργείται από αυτά. Ως προς την αισθητηριακή διαφορετικότητα, τα μουσεία πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τόσο τα περισσότερα όσο και τα λιγότερα ευαίσθητα σε αισθητηριακά ερεθίσματα άτομα (Pressman και Schulz, 2021, σ. 77). Τα λιγότερο ευαίσθητα άτομα αναζητούν ερεθίσματα, και για τον λόγο αυτό διαρκώς θέλουν να αγγίζουν αντικείμενα και να κάνουν επαναλαμβανόμενες κινήσεις εκτόνωσης (fidget), είναι αδύνατο να παραμένουν ακίνητα ή καθισμένα και λατρεύουν την κίνηση που αλλάζει την αίσθηση της θέσης του σώματος, όπως άλματα, στροφές, στάση με το κεφάλι κάτω (Pressman και Schulz, 2021, σ. 80). Αντίθετα, τα περισσότερα ευαίσθητα σε αισθητηριακά ερεθίσματα άτομα χρειάζονται ένα περιβάλλον που δεν θα τους διεγείρει τις αισθήσεις.

Αν θέλετε να ελέγξετε το μουσείο σας ως προς τα αισθητηριακά ερεθίσματα, περιηγηθείτε στον χώρο και καταγράψτε ερεθίσματα: α) οπτικά: έντονος φωτισμός ή φως που αναβοσβήνει, καθώς και οπτικοακουστικό ή εποπτικό υλικό που ενεργοποιείται με την κίνηση, β) ακουστικά: δυνατοί ήχοι (ειδικά όταν ενεργοποιούνται με την κίνηση), λευκοί ήχοι που παράγονται από φθοριούχο φωτισμό, γ) οσφρητικά:

αρώματα που είναι διάχυτα στον χώρο, υλικά με έντονη μυρωδιά (όπως εκτυπώσεις εκθεσιακών πινακίδων, δάπεδα κ.λπ.), δ) απτικά: αντικείμενα ή υλικά που σίγουρα πρέπει να πιάσει ο/η επισκέπτης/επισκέπτρια, όπως μια διαχωριστική κουρτίνα, ε) χωρικά: στενοί και γεμάτοι χώροι. Για την καταγραφή τους μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ένα λεπτομερές ερωτηματολόγιο ελέγχου (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 142). Έπειτα, σκεφτείτε με ποιους τρόπους μπορείτε είτε να μετριάσετε αυτά τα ερεθίσματα είτε να επιτρέψετε στο κοινό να τα αποφύγει (Pressman και Schulz, 2021, σ. 80-86). Σε κάθε περίπτωση, η πληροφορία που συγκεντρώσατε μπορεί να αποτελέσει το υλικό για τον αισθητηριακό χάρτη του μουσείου σας. Τέλος, μπορείτε να ετοιμάσετε σακίδια με υλικό αισθητηριακής ρύθμισης, όπως μπάλες πίεσης (stress balls), αγχολυτικά παιχνίδια (fidget spinners) ή εργαλεία απομόνωσης, όπως ακουστικά ακύρωσης θορύβου, και να τα διαθέσετε στους/στις επισκέπτες/επισκέπτριες εφόσον το επιθυμούν.

Όταν θέλουμε να σχεδιάσουμε προγράμματα συμπεριληπτικά, σημαντικό είναι να λαμβάνονται υπόψη οι προδιαγραφές απόδοσης της μουσειακής εμπειρίας για τη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο, ώστε να ενισχύονται –και όχι να περιορίζονται– οι κοινωνικές δεξιότητες. Χρήσιμο είναι τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα να πραγματοποιούνται από περισσότερους/περισσότερες από έναν/μία μουσειοπαιδαγωγούς, ώστε να δίνεται επαρκής χώρος και χρόνος σε όλα τα συμμετέχοντα άτομα να ανταποκριθούν με τον τρόπο τους.

Τέλος, παρόλο που παρακάτω επιχειρείται μια διάκριση ανάλογα με το είδος της νευροαναπτυξιακής διαταραχής, η συννοσηρότητα είναι συχνή και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται λειτουργούν ανακουφιστικά σε περισσότερες της μίας ομάδες κοινού (Pressman και Schulz, 2021, σ. 88). Ως εκ τούτου, παρατηρήθηκε ότι σε δράσεις που διοργανώνονται από μουσεία για αυτιστικά άτομα επιλέγουν να λαμβάνουν μέρος και επισκέπτες/επισκέπτριες με αισθητηριακές ανάγκες (Wiskera κ.ά., 2024, σ. xiv).

9.2.2.2.1.1 Άτομα αυτιστικά (με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος – ΔΑΦ)

Στην Αμερική, το έτος 2020 ένα στα τριάντα έξι παιδιά ανήκε στο φάσμα του αυτισμού, αναγκάζοντας τα μουσεία να βρουν τρόπους να προσελκύνουν αυτή τη μεγάλη ομάδα κοινού (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 3-4). Μάλιστα, το 40% των παιδιών λαμβάνει διάγνωση στην προσχολική ηλικία, δημιουργώντας την ανάγκη για συγκεκριμένες μουσειακές εμπειρίες από ολοένα και μικρότερες ηλικίες.

Τα αυτιστικά άτομα συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες κοινωνικής διάδρασης (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 5), καθώς δεν αντιλαμβάνονται κώδικες και συμβολισμούς όπως χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου και στάσεις σώματος (Redmond-Jones, 2024, σ. 17) και δυσκολεύονται να εκφραστούν γλωσσικά ή να κάνουν μια συζήτηση (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 5).

Επίσης, αναπτύσσουν ρουτίνες και έχουν έντονες προτιμήσεις (Redmond-Jones,

2024, σ. 17, 21). Αν αυτές δεν ικανοποιούνται ή αλλάζουν, προκαλείται αγωνία (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 5). Έχουν, ακόμη, αυξημένη δυνατότητα συγκέντρωσης σε κάτι που τα ενδιαφέρει και δυνατή φαντασία.

Τα άτομα στο φάσμα του αυτισμού μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο ευαίσθητα σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος (Redmond-Jones, 2024, σ. 21-22). Παραδείγματος χάριν, μπορεί να τα ενοχλεί ή να τα μαγεύει το ηλιακό φως, να αποφεύγουν ή να επιζητούν έντονη αισθητηριακή επαφή. Στην περίπτωση αυτή, π.χ. στον χώρο του μουσείου, μπορεί να επιζητούν να αγγίξουν εκθέματα (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 6).

Η ένταση που τους δημιουργούν τα ερεθίσματα πρέπει να ρυθμίζεται (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 6), και για τον λόγο αυτό μπορεί να κάνουν επαναλαμβανόμενες κινήσεις ή να προφέρουν επαναλαμβανόμενους ήχους (ηχολαλία). Τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος μπορεί να τα αποσυντονίσουν ή να τα εξαντλήσουν. Απαραίτητο για τον σχεδιασμό εκθέσεων ή δράσεων προσβάσιμων σε αυτιστικά άτομα είναι να αναγνωρίζουμε ότι τα έντονα ερεθίσματα μπορεί να κάνουν την εμπειρία τους στο μουσείο αβίωτη: εναλλαγές φωτός, έντονοι ή τρομακτικοί ήχοι, πολυκοσμία (Varner, 2015, σ. 2), σχεδιασμός που επηρεάζει το αιθουσαίο και το ιδιοδεκτικό σύστημα (αίσθηση αιώρησης, διαφανείς σκάλες κ.ά.) (Wiskera κ.ά., 2024, σ. 127-128), αλλά ακόμη και ερεθίσματα που δύσκολα θα υποψιαζόμασταν, όπως οι έντονες οσμές. Επισημαίνεται ότι το αιθουσαίο σύστημα επεξεργάζεται τα ερεθίσματα που λαμβάνουμε από τις αισθήσεις μας ώστε να μας βοηθήσει να καταλαβαίνουμε πώς στέκεται ο εαυτός μας σε σχέση με τον χώρο, ενώ το ιδιοδεκτικό σύστημα, επεξεργαζόμενο στοιχεία που λαμβάνει από το σώμα μας, μας βοηθά να έχουμε επίγνωση των μελών του σώματός μας και των κινήσεών μας.

Για την αποφυγή αυτών των δυσάρεστων εμπειριών, τα μουσεία σχεδιάζουν καθολικά, σε συνεργασία με ομάδες αυτιστικών ατόμων και τις οικογένειές τους, και παράλληλα α) ανοίγουν νωρίτερα, ώστε να δώσουν την ευκαιρία σε αυτιστικά άτομα να επισκεφθούν το μουσείο χωρίς πολυκοσμία, β) προετοιμάζουν υλικό ώστε τα αυτιστικά άτομα να είναι εξοικειωμένα με τον χώρο πριν την επίσκεψή τους, γ) διοργανώνουν αισθητηριακά φιλικές απογευματινές δράσεις και επισκέψεις για μεμονωμένους/μεμονωμένες επισκέπτες/επισκέπτριες, δ) οργανώνουν προγράμματα για οικογένειες ή εργαστήρια ή ομαδικά προγράμματα (Martin, 2024, σ. 44-53). Τέλος, ομάδα για την οποία λαμβάνεται μέριμνα είναι τα αυτιστικά παιδιά (Varner, 2015).

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για αυτιστικά άτομα (Κοντάλη, 2024· Majewski, 1987· Pressman και Schulz, 2021· Redmond-Jones, 2024· Wiskera κ.ά., 2024):

- Σε συνεργασία με ομάδα αυτιστικών ατόμων, δημιουργούμε υλικό (Majewski, 1987, σ. 76-78· Pressman και Schulz, 2021, σ. 86-88) που θα υποστηρίξει τα ίδια (ή τους/τις συνοδούς τους, αν η επίσκεψη είναι ομαδική) να προετοιμάσουν καλύτερα την επίσκεψη (Majewski, 1987, σ. 76-78· Pressman και Schulz, 2021, σ. 86-88· Martin, 2024, σ. 42). Το υλικό πρέπει να στηρίζεται στις εικόνες και όχι στα σύμβολα, είτε αυτές απεικονίζουν αντικείμενα της έκθεσης είτε χώρους.
- Δημιουργούμε έναν ήσυχο χώρο για την προετοιμασία της ομάδας πριν την ξενά-

γηση, αλλά και για την τελική συζήτηση. Για τους/τις μεμονωμένους/μεμονωμένες επισκέπτες/επισκέπτριες δημιουργούμε ήσυχα σημεία, χωρίς ερεθίσματα, σε κατά το δυνατόν περισσότερα σημεία της έκθεσης.

- Αποφεύγουμε τα έντονα ερεθίσματα, όπως δυνατούς ήχους και γρήγορες εναλλαγές φωτός. Όταν τα παραπάνω είναι αναπόφευκτα, γίνεται αναφορά στο υλικό προετοιμασίας και σε σχετική σήμανση στον χώρο. Φροντίζουμε να υπάρχει εναλλακτική διαδρομή, ώστε ο αυτιστικός/αυτιστική επισκέπτης/επισκέπτρια να μπορεί να αποφύγει το έντονο ερέθισμα.
- Δημιουργούμε προσβάσιμα αισθητηριακά εκθέματα, σε επαρκή χώρο και με τρόπο που θα επέτρεπε σε ένα αυτιστικό άτομο να περάσει εκεί όση ώρα επιθυμεί, αν το επιθυμεί, χωρίς να παρεμποδίζει την επίσκεψη των υπολοίπων και χωρίς να θέτει εαυτόν σε κίνδυνο.
- Κρατάμε την έκθεση κατά το δυνατόν λιτή, χωρίς να παραφορτώνουμε τον χώρο με εκθέματα, καθώς αυτά μπορεί να θεωρούνται ερεθίσματα.
- Χρησιμοποιούμε κατασκευαστικά υλικά και χρώματα που αποτρέπουν την ηχώ και δεν είναι εκτυφλωτικά.
- Αξιοποιούμε συσκευές όπως είναι οι υπολογιστές, τα tablet και τα smartphones, καθώς τα αυτιστικά άτομα συχνά συνδέονται με τεχνολογικές συσκευές (Συριοπούλου-Δελλή, 2023, σ. 566-567).

Προτάσεις συμπεριφοράς προς αυτιστικά άτομα, όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Αναγνωρίζουμε τα σημεία του μουσείου που μπορεί να προκαλούν ερεθισμό στο αιθουσαίο και το ιδιοδεκτικό σύστημα, προτείνουμε εναλλακτικές διαδρομές και εκπαιδεύουμε το προσωπικό ώστε να παρέχει σχετικές πληροφορίες.
- Σε περίπτωση ανάγκης, δίνουμε σύντομες και κυριολεκτικές οδηγίες, αναγνωρίζοντας ότι η μνήμη εργασίας των αυτιστικών ατόμων συχνά δεν είναι ανεπτυγμένη. Άρα οι σταθμοί παροχής οδηγιών πρέπει να είναι αρκετοί, δηλαδή σε αρκετά σημεία της όδευσης διαφυγής να έχουμε εργαζόμενους/εργαζόμενες που να παρέχουν οδηγίες. Επίσης, αναγνωρίζοντας ότι είναι πιο εύκολο για αυτούς/αυτές τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες να μιμηθούν μια εικόνα, ετοιμάζουμε και έχουμε διαθέσιμες μια σειρά από κάρτες με εικόνες ή αναπαριστούμε την οδηγία με το σώμα μας και τους/τις παροτρύνουμε να κάνουν αυτό που κάνουμε.
- Αποδεχόμαστε ότι η επικοινωνία μας μπορεί να παρεκκλίνει από αυτή των νευροτυπικών ατόμων. Μεταφορές και σχήματα λόγου που δεν γίνονται κατανοητά, ελλιπής ή αποσπασματική οπτική επαφή, διαφορετική έμφαση και χρώμα στον λόγο ή στο συναίσθημα, εκφράσεις λόγου που κυμαίνονται από αδιάφορες έως εμπρηστικές και άλλα, μπορούν να θεωρηθούν εμπόδια ώστε να επικοινωνήσει

ισότιμα ένα νευροτυπικό με ένα νευροδιαφορετικό άτομο. Να θυμάστε ότι δεν είμαστε εκεί για να «διδάξουμε πώς φέρονται τα φυσιολογικά άτομα» ή να αποστασιοποιηθούμε από αυτή τη διαφορετικότητα, αλλά για να δημιουργήσουμε μια αξιοπρεπή και ισότιμη εμπειρία για όλους και όλες.

- Ειδικά για τις οικογενειακές επισκέψεις, αντιλαμβανόμαστε ότι οι γονείς αυτιστικών παιδιών ανησυχούν τόσο για το πώς θα νιώσει το παιδί τους μέσα στο μουσείο όσο και για το πώς οι υπόλοιποι επισκέπτες θα κρίνουν το παιδί τους και, κατά συνέπεια, το πόσο κακοί γονείς είναι οι ίδιοι, επειδή δεν μπορούν να συγκρατήσουν το παιδί να μην φωνάζει, να μην αγγίζει αντικείμενα ή να υπακούει τους γενικούς κανόνες που υπάρχουν στα μουσεία (Παπαδοπούλου, 2019, σ. 20). Αυτό καθιστά τους ίδιους και τα παιδιά τους αυτόματα μη επισκέπτες.

Καλές πρακτικές

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης παρέχει διαδικτυακά υλικό ώστε οι αυτιστικοί επισκέπτες και οι αυτιστικές επισκέπτριες να προετοιμάσουν την επίσκεψή τους, με χάρτη, οδηγό και σήμανση αισθητηριακής προσβασιμότητας, καθώς και με εικονική περιήγηση.²⁴

Ειδικά για τα νευροδιαφορετικά άτομα, ο φορέας The Neurodiverse Museum (Reilly κ.ά., 2023) περιγράφει τις ακόλουθες αρχές για τα μουσεία και τη νευροδιαφορετικότητα:

1. Κατανόηση της νευροδιαφορετικότητας και του τι σημαίνει να είναι το άτομο νευροδιαφορετικό.
2. Εκτίμηση της βιωμένης εμπειρίας και της άποψης των νευροδιαφορετικών ατόμων.
3. Δημιουργία ισότιμης πρόσβασης και αντιπροσώπευσης για νευροδιαφορετικό κοινό (είτε επισκέπτεται εκθέσεις είτε συμμετέχει σε δράσεις).
4. Δημιουργία ισότιμων ευκαιριών και εμπειριών για νευροδιαφορετικά άτομα να εμπλακούν στο μουσείο, είτε ως εργαζόμενοι/εργαζόμενες είτε ως εθελοντές/εθελόντριες.
5. Υποστήριξη και εκπροσώπηση της νευροδιαφορετικότητας για την αλλαγή στον μουσειακό τομέα.

Το Museum of the American Revolution παρέχει διαδικτυακά τον αισθητηριακό του χάρτη. Πέραν της γενικής κάτοψης, αναλύεται για κάθε αίθουσα το επίπεδο

24 <https://www.emst.gr/learning/eidikes-omades/emst-kai-aytismos> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

διέγερσης καθεμιάς από τις πέντε βασικές αισθήσεις.²⁵

Το Whitney Museum of American Art διαθέτει ένα εξαιρετικό παράδειγμα κοινωνικής ιστορίας για την προετοιμασία της επίσκεψης, στο πλαίσιο περιοδικής δράσης.²⁶

9.2.2.2.1.2 Άτομα με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής/Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ)

Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής/Υπερκινητικότητα αποτελεί διαταραχή που αναγνωρίζεται στην παιδική ηλικία και αφορά παιδιά (και μετέπειτα ενήλικες) που δυσκολεύονται να διατηρήσουν την προσοχή τους ή που δυσκολεύονται να περιορίσουν την ανάγκη τους για κίνηση. Τα βασικά της χαρακτηριστικά, δηλαδή η διάσπαση προσοχής, η παρορμητικότητα και η υπερκινητικότητα, δυσχεραίνουν την κοινωνική προσαρμογή ή τη σχολική απόδοση.²⁷ Επιπλέον, η ΔΕΠΥ έχει πτυχές όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, η καθυστερημένη ανάπτυξη δεξιοτήτων ή τα ελλείμματα δεξιοτήτων και εκτελεστικών λειτουργιών, η αδιαλλαξία, η ένταση και η συναισθηματική απορρύθμιση (Williams, 2025).

Η επίσκεψη σε ένα μουσείο μπορεί να είναι δυσάρεστη για ένα άτομο με ΔΕΠΥ, είτε λόγω της υπερδιέγερσης που προκαλείται από την πληθώρα των ερεθισμάτων είτε λόγω της έλλειψης ενδιαφέροντος για τα ερεθίσματα που προσφέρονται.

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με ΔΕΠΥ:

- Παρέχουμε έναν χώρο ηρεμίας (ήσυχο χώρο) κοντά στον εκθεσιακό χώρο, για τη μείωση της υπερδιέγερσης.
- Σχεδιάζουμε ασφαλείς κατασκευές και παρέχουμε αρκετό χώρο μεταξύ των εκθεμάτων, ώστε η κινητική εκτόνωση των ατόμων με ΔΕΠΥ να είναι εφικτή και να μην είναι επιζήμια για το κοινό ή τα εκθέματα.
- Χρησιμοποιούμε ενδιαφέροντα υλικά, δημιουργούμε διαδραστικά εκθέματα και παρέχουμε πολυαισθητηριακές ευκαιρίες μάθησης (οπτικές, ακουστικές, κιναισθητικές) (Kreizenbeck κ.ά., 2013).
- Φροντίζουμε να υπάρχουν χώροι, εκτός του εκθεσιακού, οι οποίοι να προσφέρο-

25 https://moar-media-production.s3.amazonaws.com/9ba1a588-8e1f-497d-b48a-f17786f08788/Document_032020_121619_Sensory_Guide-IBCCES_MuseumOfTheAmericanRevolution_0.pdf (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

26 https://whitneymedia.org/assets/generic_file/2108/22_Quieter_Hours_for_Neurodivergent_Visitors-final-revised.pdf (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

27 <https://adhd-hellas.org/genikes-plirofories/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

νται για εκτόνωση και τους οποίους να μπορούμε να ενσωματώσουμε σε δράσεις. Φροντίζουμε οι ενδιάμεσοι σταθμοί του προγράμματος να είναι σύντομοι, ώστε να εμπίπτουν κατά το δυνατόν στο μέγιστο χρονικό διάστημα που διαρκεί η προσήλωση των ατόμων με ΔΕΠΥ στο αντικείμενο της έκθεσης (5-6 λεπτά για παιδιά).

- Παρέχουμε σαφείς οδηγίες και χάρτες.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με ΔΕΠΥ, όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Επιτρέπουμε στα άτομα να φέρνουν στην έκθεση αντικείμενα που τα ηρεμούν (fidget toys) ή να φορούν ακουστικά απομόνωσης ήχου, αν αυτό τα βοηθά να συγκεντρωθούν.
- Αναγνωρίζουμε ότι η επίσκεψη στο μουσείο μπορεί να είναι δύσκολη εμπειρία και φερόμαστε με σεβασμό και ευγένεια.

9.2.2.2.1.3 Άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (δυσλεξία, δυσαριθμησία, δυσγραφία)

Τα άτομα αυτά δυσκολεύονται στη λειτουργία της μάθησης, λόγω διαφορετικής λειτουργίας του κεντρικού νευρικού συστήματος. Οι δυσκολίες γίνονται εμφανείς στην παιδική ηλικία, ωστόσο είναι δυνατό να εκδηλωθούν και στην ενήλικη ζωή. Διακρίνονται στις ακόλουθες ομάδες: διαταραχή της ανάγνωσης (δυσλεξία), διαταραχή των μαθηματικών (δυσαριθμησία), διαταραχή της γραπτής έκφρασης (δυσγραφία) και μαθησιακή διαταραχή που δεν προσδιορίζεται αλλιώς.

Η δυσλεξία διακρίνεται σε οπτικού και ακουστικού τύπου δυσλεξία (Βασιλειάδης, 2013, σ. 5). Στον πρώτο τύπο παρατηρείται σύγχυση γραμμάτων με οπτική ομοιότητα, δυσκολία στην ολική εξέταση των λέξεων και αδυναμία συγκράτησης της οπτικής εικόνας στη μνήμη. Στη δυσλεξία ακουστικού τύπου, το άτομο δυσκολεύεται να διακρίνει ηχητικές ομοιότητες και διαφορές, να συνθέσει ήχους και να αναλύσει λέξεις σε συλλαβές ή σε φωνήματα.

Η δυσαριθμησία δυσκολεύει τα άτομα να κατανοήσουν μαθηματικές έννοιες στις οποίες βασίζονται συγκεκριμένες αριθμητικές πράξεις, να κάνουν βασικούς μαθηματικούς υπολογισμούς, να αποστηθίσουν αριθμητικούς πίνακες, να κάνουν νοερές πράξεις (Βασιλειάδης, 2013, σ. 6-7). Δυσκολεύονται με τις έννοιες του χρόνου, του προσανατολισμού και της μουσικής.

Η δυσγραφία επηρεάζει τη γραπτή έκφραση, π.χ. τον συλλαβισμό, τη δομή, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την ορθογραφία (Βασιλειάδης, 2013, σ. 7). Τα άτομα με δυσγραφία ενδέχεται να παρουσιάζουν δυσκολίες και σε άλλες δραστηριότητες όπου απαιτείται καλός συντονισμός χεριού-ματιού.

Όλες οι παραπάνω διαταραχές «δουλεύονται» και τα άτομα μπορούν να αναπτύξουν εναλλακτικούς τρόπους για την αντιμετώπισή τους στο πλαίσιο της τυπικής

εκπαίδευσης, υποστηριζόμενα από δομές, άτομα και ενίοτε ειδικές προσαρμογές. Γενικά, τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες δυσκολεύονται στην επεξεργασία πληροφοριών, αποδιοργανώνονται, αφαιρούνται, δεν ανταποκρίνονται ευέλικτα στις αλλαγές και δεν ανταποκρίνονται σε ένα περιβάλλον γεμάτο ερεθίσματα (Majewski, 1987, σ. 19-27). Όλες οι παραπάνω δυσκολίες δημιουργούν συναισθηματικά ανεπάρκειας και άμυνας.

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (Deakin, 2022- Majewski, 1987, σ. 19-27):

- Σχεδιάζουμε κατά το δυνατόν με σαφή και οργανωμένο τρόπο.
- Δημιουργούμε χώρους με περιορισμένα ή ελεγχόμενα ακουστικά ή οπτικά ερεθίσματα.
- Δημιουργούμε κοντά στην έκθεση χώρο εκπαίδευσης/συζήτησης, ώστε ομάδες κοινού να προετοιμάζονται πριν την επίσκεψη στην έκθεση.
- Σχεδιάζουμε πινακίδες ευανάγνωστες, χωρίς κείμενο πάνω σε εικόνα, με έντονη αντίθεση. Όποτε μπορούμε, παρέχουμε πληροφορίες σε διαγραμματική μορφή ή σε λίστα. Αν αυτό δεν είναι εφικτό, προσφέρουμε τις πληροφορίες σε ευανάγνωστη μορφή σε άλλο μέσο, π.χ. σε φυλλάδιο.
- Ενσωματώνουμε απτικά εκθέματα ή πολυαισθητηριακό υποστηρικτικό υλικό, που επιτρέπει την ατομική ενασχόληση.
- Χρησιμοποιούμε απλή γλώσσα, εξηγούμε και οπτικοποιούμε σημαντικούς όρους.
- Χρησιμοποιούμε απλή γραμματοσειρά, με διάστιχο 1,5 και μεγάλη απόσταση μεταξύ των λέξεων (3,5 φορές μεγαλύτερη από την απόσταση μεταξύ των γραμμών μιας λέξης). Επιλέγουμε γραμματοσειρά με μεγάλο μέγεθος γραμμάτων και αποφεύγουμε την πλάγια γραφή (*italics*).
- Δημιουργούμε ηχητικές περιγραφές και audio guides.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (Majewski, 1987, σ. 12-18), όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Παρέχουμε οπτικό υλικό προσανατολισμού σε όλα τα συμμετέχοντα άτομα, χωρίς διάκριση.
- Μιλάμε καθαρά και με κανονικό ρυθμό.
- Φροντίζουμε η εμφάνισή μας να μην τα αποσυντονίζει (απλή ένδυση, στάση για ξενάγηση σε σημεία με κατά το δυνατόν απλό φόντο).
- Προτιμούμε τις ομαλές αλλαγές ενεργειών.
- Ενθαρρύνουμε τη συμμετοχή, δίνοντας χρόνο στα άτομα να συμμετάσχουν ή να απαντήσουν.

9.2.2.2.2 Άτομα με νοητική αναπηρία

Η νοητική αναπηρία είναι νευροαναπτυξιακή διαταραχή που χαρακτηρίζεται από σημαντικά μειωμένη νοητική λειτουργία και προσαρμοστική συμπεριφορά. Η νοητική αναπηρία συνήθως γίνεται αντιληπτή στην παιδική ηλικία, ενώ κάποιες φορές συνυπάρχει με άλλα σύνδρομα. Είναι συνδεδεμένη με Δείκτη Νοημοσύνης <70 και διακρίνεται σε ήπια (Δείκτης Νοημοσύνης 50-69), μέτρια (Δείκτης Νοημοσύνης 36-49), σοβαρή (Δείκτης Νοημοσύνης 20-35) και βαριά (Δείκτης Νοημοσύνης <20) (Boat και Wu, 2015). Το επίπεδο της αναπηρίας επηρεάζει τις νοητικές ικανότητες, τις κοινωνικές δεξιότητες και τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, καθώς είναι συνυφασμένο με το επίπεδο αυτονομίας του ατόμου.

Έχει διαπιστωθεί ότι η πρόσβαση σε μουσειακές εκθέσεις και, κατ' επέκταση, η συμμετοχή σε σχετικές δράσεις επηρεάζει θετικά τα άτομα με νοητική αναπηρία, στο πλαίσιο ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, αισθητικής απόλαυσης, ψυχαγωγίας και ένταξης. Μια κοινή δυσκολία, ωστόσο, που αντιμετωπίζουν και θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι η κατανόηση αφηρημένων εννοιών, ειδικότερα όταν αυτές παρουσιάζονται με αφηρημένο τρόπο (Majewski, 1987, σ. 12-18). Απαιτείται η χρήση απλής γλώσσας, με αργή και καθαρή εκφορά, χωρίς σύνθετες προτάσεις ή ιδιωματισμούς.

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με νοητική υστέρηση (Majewski, 1987, σ. 12-18):

- Δημιουργήστε χώρους με περιορισμένα ή ελεγχόμενα ακουστικά ή οπτικά ερεθίσματα.
- Αφήστε χώρους συγκέντρωσης μεταξύ εκθεμάτων ή ενοτήτων.
- Οργανώστε τις διαδρομές με τρόπο που να επιτρέπει στα άτομα να απομακρυνθούν γρήγορα από την έκθεση είτε προς την είσοδο είτε προς την έξοδο.
- Δημιουργήστε πολυαισθητηριακά εκθέματα.
- Παρουσιάστε τις πληροφορίες με εύληπτο και σύντομο τρόπο.
- Διευκολύνετε τη μετάβαση από την ειδική στη γενική πληροφορία.
- Χρησιμοποιήστε εποπτικό υλικό και προσφέρετε συμπληρωματικό εποπτικό υλικό.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με νοητική υστέρηση (Majewski, 1987, σ. 12-18), όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Βοηθάμε τα άτομα να προσανατολιστούν.
- Εξηγούμε τους κανόνες κίνησης στον χώρο.
- Δεν τους απευθύνουμε τον λόγο σαν να είναι παιδιά.
- Απευθυνόμαστε στα ίδια τα άτομα, όχι στους/στις συνοδούς τους.

- Υποστηρίζουμε την κατανόηση, παρέχοντας πληροφορίες σε μικρά επαναλαμβανόμενα τμήματα.
- Μιλάμε με απλές λέξεις, συγκεκριμένα, ήρεμα, δυνατά και δίνουμε αρκετό χρόνο για να λάβουμε την απάντηση. Διατηρούμε οπτική επαφή (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 164).
- Παρέχουμε τη δυνατότητα χρήσης αναπηρικού αμαξιδίου, καθώς συχνά η νοητική υστέρηση συνδυάζεται με άλλες αναπηρίες.

Καλές πρακτικές

Στο θεματικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νικόπολης πραγματοποιήθηκαν προγράμματα σχεδιασμένα για άτομα με νοητική αναπηρία (Κατσελάκη, 2023, σ. 195-196).

9.2.2.2.3 Άτομα με νευροεκφυλιστικά νοσήματα (Αλτσχάιμερ και άλλα είδη άνοιας)

Άνοια είναι η προοδευτική μείωση των νοητικών λειτουργιών του ατόμου (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 11). Ο κίνδυνος για ανάπτυξη άνοιας αυξάνεται με τη γήρανση και η νόσος είναι εξαιρετικά συχνή στις μεγάλες ηλικίες. Η νόσος Alzheimer, η πιο διαδεδομένη μορφή άνοιας, είναι μη αναστρέψιμη και εξελίσσεται με αργούς ρυθμούς σε βάθος χρόνου (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 18). Τα συμπτώματά της είναι: διαταραχές μνήμης, διαταραχές λόγου, απώλεια προσανατολισμού στον χώρο και τον χρόνο και έκπτωση καθημερινής λειτουργικότητας. Συνήθως τα άτομα με άνοια ζουν με τους/τις φροντιστές/φροντίστριές τους, για τους/τις οποίους/οποίες το ψυχολογικό, πρακτικό και οικονομικό φορτίο είναι βαρύ (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 21).

Τα προγράμματα που διοργανώνουν συνήθως τα μουσεία για άτομα με άνοια εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: Η πρώτη είναι προγράμματα τέχνης στα οποία οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες με βάση μία συγκεκριμένη θεματική βλέπουν, παρατηρούν, ερμηνεύουν και συνδέονται με ορισμένα έργα τέχνης και/ή δημιουργούν δικά τους έργα τέχνης. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα προγράμματα που πραγματοποιούνται με βάση τη θεραπεία αναπόλησης ή ανάκλησης μνήμης (reminiscence therapy). Με έναυσμα ποικίλα αντικείμενα του εκάστοτε πολιτιστικού φορέα, όπως φωτογραφίες, αφίσες, έγγραφα και αντικείμενα, τα άτομα συνδέονται με το παρελθόν, περιγράφουν και εκφράζονται γύρω από τις αναμνήσεις τους (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 29-30).

Ιδέες Καθολικού Σχεδιασμού για άτομα με άνοια:

- Σημαίνουμε τον χώρο με απλό και ξεκάθαρο τρόπο και φροντίζουμε να δηλώνονται οι ιδιαιτερότητές του.
- Φροντίζουμε ώστε τα εκθέματα που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε πρόγραμμα για άτομα με άνοια να είναι ευμεγέθη, προσβάσιμα, ορατά και από καθημένους/καθήμενες σε αναπηρικό αμαξίδιο, καλά φωτισμένα (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 146-147).

- Παρέχουμε τη δυνατότητα χρήσης αναπηρικού αμαξιδίου.
- Παρέχουμε πληροφορίες για την προετοιμασία της επίσκεψης, δοσμένες με κατάλληλο τρόπο (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 135): στοχευμένες, σύντομες, γραμμένες με μεγάλο μέγεθος γράμματα και σε απλή και ξεκάθαρη γλώσσα, ενώ η μορφή/διάταξη του κειμένου που θα τις περιέχει δεν πρέπει να είναι σύνθετη.

Προτάσεις συμπεριφοράς προς άτομα με άνοια, όπου προβλέπεται/είναι απαραίτητη η παρέμβαση του προσωπικού (ειδικά σε μια επικοινωνιακή/μουσειοπαιδαγωγική δράση):

- Σκεφτόμαστε ότι η άνοια δεν είναι πάντα εμφανής, οπότε είμαστε προσεκτικοί/προσεκτικές όταν απευθυνόμαστε σε ηλικιωμένα άτομα. Λόγω της μη ορατότητας της νόσου, ενδέχεται να μην αναγνωρίσουμε ποιο είναι το άτομο με άνοια και ποιο το άτομο που το φροντίζει, ειδικά αν έχουν παρόμοια ηλικία.
- Μιλάμε με απλές λέξεις, συγκεκριμένα, ήρεμα, δυνατά και δίνουμε αρκετό χρόνο για να λάβουμε την απάντηση. Διατηρούμε οπτική επαφή (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 164).
- Συμπεριφερόμαστε ισότιμα, ενθαρρύνουμε τη συμμετοχή και είμαστε έτοιμοι/έτοιμες να αντιληφθούμε τη σωματική επικοινωνία, στην περίπτωση που κάποιο άτομο δεν μιλάει, ή να αποδεχτούμε την επιθετικότητα, την επαναληπτική συμπεριφορά ή τον αποπροσανατολισμό (Οικονομοπούλου κ.ά., 2022, σ. 165).

Καλές πρακτικές

Η πολυετής δράση του Ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή για άτομα 65+ και άτομα με Ήπια Γνωστική Διαταραχή, στο πλαίσιο της σειράς προγραμμάτων «Παιχνίδι για Μεγάλους» και «Ψηφιακό Παιχνίδι για Μεγάλους», καλεί τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες να εξοικειωθούν με βιωματικό τρόπο με τη μοντέρνα τέχνη και να οδηγηθούν σε μια νέα ερμηνεία των έργων και των δημιουργών τους.²⁸

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς διοργάνωσε, σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Νόσου Αλτσχάιμερ και Συγγενών Διαταραχών Βόλου, το βιωματικό εργαστήριο «ΦΡΟΝΤΙ-ΖΩΝΤΑΣ», για συγγενείς-φροντιστές ατόμων με άνοια στο Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας στον Βόλο.²⁹ Στόχος ήταν η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μέσω της μάθησης και της ψυχαγωγίας και η βελτίωση της ποιότητας ζωής. Επίκεντρο του εργαστηρίου υπήρξε η δημιουργική έκφραση των ανθρώπων που φροντίζουν άτομα με άνοια και η κοινωνικοποίησή τους.

28 <https://goulandris.gr/el/guided-tours/activities-65-plus> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

29 <https://www.piop.gr/whats-on/drasesis/MPK-ergastiri-fronti-zontas-2023/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

9.3 ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Το μουσείο είναι κτήριο δημόσιας χρήσης και, ως εκ τούτου, οφείλει να είναι προσβάσιμο σε όλους/όλες αν θέλει να εκπληρώνει τον δημόσιο σκοπό του. Η προσβασιμότητα είναι καταρχήν ζήτημα που άπτεται της γενικότερης πολιτικής του μουσείου και των στρατηγικών του επιλογών (Ciaccheri, 2022, σ. 61). Το ζήτημα της προσβασιμότητας πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού του κτηρίου, από την επιλογή της θέσης και την ανάπτυξη του κτηριολογικού του προγράμματος μέχρι τον σχεδιασμό των αποχωρητηρίων και των χειρολισθήρων του. Πέρα από την εξασφάλιση της πρόσβασης και κίνησης στους χώρους τους σε οριζόντιο και κάθετο άξονα, οι εκθέσεις πρέπει να σχεδιάζονται προκειμένου να είναι προσβάσιμες σε όλα τα επίπεδα των πληροφοριών που παρέχουν στους/στις επισκέπτες/επισκέπτριες –ψηφιακό και έντυπο περιεχόμενο, εκθέματα κ.λπ.– με ιδιαίτερη μέριμνα για τις ιδιαίτερες ανάγκες που μπορεί να έχουν οι επισκέπτες/επισκέπτριες – κινητικές, αισθητηριακές, διανοητικές, αντιληπτικές, νευροαναπτυξιακές, νευροεκφυλιστικές κ.λπ. Επιθυμητό είναι να γίνεται ο σχεδιασμός με όρους συμμετοχικότητας, προκειμένου να λαμβάνονται αποφάσεις που να εξυπηρετούν έμπρακτα τις διαφορετικές ομάδες κοινού.

9.3.1 Μελέτες προσβασιμότητας

Για τον σκοπό αυτό, πρέπει να εκπονούνται μελέτες προσβασιμότητας αυτόνομα ή και με τρόπο που να εντάσσονται στις αρχιτεκτονικές μελέτες του κτηρίου και τις μουσειογραφικές μελέτες των μόνιμων και περιοδικών εκθέσεων. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των κτηρίων και οι μουσειογραφικές μελέτες των εκθέσεων μπορούν να προβλέψουν/επιλύσουν/διαχειριστούν πολλά από τα εμπόδια στην προσβασιμότητα του προσωπικού και των επισκεπτών/επισκεπτριών.

9.3.1.1 Καταγραφή και ανάλυση εμποδίων και περιορισμών πρόσβασης

Το πρώτο βήμα για την εκπόνηση μελετών προσβασιμότητας είναι να κατανοήσουμε ποιες είναι οι ανάγκες του συνόλου των επισκεπτών/επισκεπτριών και ποιες οι δυσκολίες πρόσβασης που μπορεί να επιφυλάσσει σε αυτούς/αυτές το κτήριο ή η έκθεση (Ciaccheri, 2022, σ. 25, 83). Πολλές από τις μορφές αναπηρίας δεν είναι αντιληπτές (Pressman και Schulz, 2021, σ. 79), γι' αυτό σημαντικό για τη διαδικασία αυτή είναι να υπάρχει:

- Συζήτηση με το προσωπικό που έχει προηγούμενη εμπειρία στις δυσκολίες των επισκεπτών/επισκεπτριών.
- Κατανόηση και καταγραφή όλων των πιθανών δυσκολιών που μπορεί να έχουν ειδικές ομάδες κοινού.

- Δυνατότητα αναγνώρισης επί των σχεδίων και των τεχνικών περιγραφών των μελετών των ειδικών δυσκολιών που μπορεί να παρουσιάζουν οι κατασκευές και οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην έκθεση, αλλά και στους υπόλοιπους χώρους εξυπηρέτησης κοινού.

Πέρα από τα εμπόδια στην πρόσβαση που μπορεί να θέτουν στοιχεία των κτηρίων ή των εκθέσεων, υπάρχουν εκθέματα και χώροι του κτηρίου και του περιβάλλοντος χώρου του που ενέχουν τη δυνατότητα αξιοποίησης στο πλαίσιο ανάπτυξης της προσβασιμότητας του μουσείου. Κατά τον σχεδιασμό της μελέτης προσβασιμότητας, θα πρέπει να προβλεφθούν/ενταχθούν στον σχεδιασμό:

- Σημεία πρόσβασης για χρήστες/χρήστριες αμαξιδίου που επιτρέπουν καλύτερες φυσικές θεάσεις ή ψηφιακές αναπαραστάσεις χώρων.
- Ηχητικό περιεχόμενο ή απτικά εργαλεία (εκθέματα, μακέτες, κατασκευές, εξοπλισμός ηχητικής ή απτικής ξενάγησης) κατάλληλα για άτομα με δυσκολίες όρασης.
- Οπτικό περιεχόμενο (έντυπο υλικό, βίντεο με κατάλληλο υποτιτλισμό, απτικά στοιχεία που επιτρέπουν την κατανόηση ήχου, ψηφιακά στοιχεία που οπτικοποιούν τον ήχο, πληροφορίες στη νοηματική) κατάλληλο για άτομα με δυσκολίες ακοής.
- Χώροι που επιτρέπουν σε άτομα με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, νευροεκφυλιστικά νοσήματα ή άτομα με διαταραχή αυτιστικού φάσματος να νιώσουν ασφάλεια και οικειότητα και να προσεγγίσουν πτυχές της έκθεσης με τρόπο κατάλληλο.

Για τον σκοπό αυτό, θα μπορούσαν να συνταχθούν πίνακες καταγραφής των εμποδίων/περιορισμών και των δυνατοτήτων ανάπτυξης, που να αποτυπώνουν τα προβληματικά σημεία ή τα σημεία που επιδέχονται αξιοποίηση ή και βελτίωση ανά χώρο (Εικόνα 3). Από τους πίνακες αυτούς θα μπορούσαν να προκύψουν εξειδικευμένοι πίνακες, ανάλογα με την κάθε περίπτωση εμποδίου στην προσβασιμότητα (Εικόνα 4).

ΑΙΘΟΥΣΑ Α'				
ΕΝΟΤΗΤΑ 1				
Θέση	Τύπος εμποδίου	Τρόπος επίλυσης	Δυνατότητα αξιοποίησης	Τρόπος αξιοποίησης
Προθήκη 1	Ενοχλητική εικόνα (ανθρώπινα κατάλοιπα)	Ειδική σήμανση και ενημέρωση ατόμων με διαταραχή αυτιστικού φάσματος		
Επίπεδο 1	Χωρίς πρόσβαση ΑμεΑ (3 σκαλιά)	Τοποθέτηση αναβατηρίου		

Προβολή 1			Ενδιαφέρουσα ηχητική αφήγηση	Ένταξη στην απτική διαδρομή
Γλυπτό 1			Έντονο ανάγλυφο, καλή διατήρηση	Ένταξη στην απτική διαδρομή

Εικόνα 3. Πίνακες καταγραφής εμποδίων/περιορισμών και δυνατοτήτων ανάπτυξης.

ΕΜΠΟΔΙΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ				
ΕΝΟΤΗΤΑ 1				
Θέση	Τύπος εμποδίου	Τρόπος επίλυσης	Δυνατότητα αξιοποίησης	Τρόπος αξιοποίησης
Επίπεδο 1	Χωρίς πρόσβαση ΑμεΑ (3 σκαλιά)	Τοποθέτηση αναβατορίου		
Οθόνη αφής 1			Εικονική περιήγηση στον όροφο (χωρίς πρόσβαση ΑμεΑ)	Κατάλληλος σχεδιασμός για χρήστες/χρήστριες αμαξιδίου

Εικόνα 4. Εξειδικευμένοι πίνακες ανά εμπόδιο.

9.3.1.2 Αρχιτεκτονική και μουσειογραφική προσέγγιση της προσβασιμότητας

Ο **αρχιτεκτονικός σχεδιασμός και οι λοιπές κτηριακές μελέτες** μπορούν να διαχειριστούν τα **φυσικά εμπόδια** προσβασιμότητας σε όλους τους χώρους του κτηρίου, με πρόβλεψη:

- Των κατάλληλων γεωμετρικών χαρακτηριστικών του χώρου (ελάχιστα πλάτη χώρων για μετακίνηση σε ευθεία, πλήρη περιστροφή ή περιστροφή 90 μοιρών του αμαξιδίου, πρόβλεψη για χώρους αναμονής και οδεύσεις διαφυγής σε έκτακτες περιπτώσεις κ.λπ.).
- Των απαραίτητων αρχιτεκτονικών στοιχείων (ράμπες κατάλληλης κλίσης, χειρολισθήρες, χώροι υγιεινής ΑμεΑ κ.λπ.).
- Του αναγκαίου μηχανολογικού εξοπλισμού (αναβατόρια κάθετης μετακίνησης, ανελκυστήρες κατάλληλων διαστάσεων με κομβία σε Braille και δυνατότητα ηχητικής ειδοποίησης κ.λπ.).

Τα επιμέρους κτηριολογικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του αρχιτεκτονικού σχε-

διασμού μπορούν να διαχειριστούν και άλλες μορφές εμποδίων στην προσβασιμότητα, μέσω της πρόβλεψης ύπαρξης:

- Ειδικών χώρων εξυπηρέτησης (στους χώρους συγκέντρωσης-ανάπαυσης, στο εκδοτήριο, στους χώρους υγιεινής, στην ιματιοθήκη, στο πωλητήριο, στο αναψυκτήριο κ.λπ.).
- Ειδικών χώρων αποφόρτισης των επισκεπτών/επισκεπτριών με νευροαναπτυξιακές διαταραχές ή νευροεκφυλιστικά νοσήματα ή των ατόμων με διαταραχή αυτιστικού φάσματος, με ήπια γεωμετρικά, χρωματικά, φωτιστικά και υλικά χαρακτηριστικά.
- Χώρων κυκλοφορίας και στάσης με κατανοητή δομή και μορφή που να αποτυπώνει με σαφήνεια την πορεία προς την έκθεση, την έξοδο, τους χώρους υγιεινής κ.λπ. (Τζώρτζη, 2013, σ. 137).
- Κατάλληλης σήμανσης με σαφείς πορείες διαφυγής, προειδοποιήσεις για ενοχλητικά αρχιτεκτονικά στοιχεία κ.λπ.

Οι **μουσειογραφικές μελέτες** και οι υποστηρικτικές σε αυτές μελέτες εξειδικεύουν τα χαρακτηριστικά των εκθέσεων που μπορούν να τις καταστήσουν περισσότερο προσβάσιμες:

- Φροντίζουν να προβλέπουν μια εκθεσιακή πορεία για χρήστες/χρήστριες αμαξιδίου που να ταυτίζεται κατά προτίμηση με την εκθεσιακή πορεία των υπόλοιπων επισκεπτών/επισκεπτριών. Με τον τρόπο αυτό, οι χρήστες/χρήστριες αμαξιδίου μπορούν να περιηγηθούν στις εκθέσεις συνοδευόμενοι/συνοδευόμενες από επισκέπτες/επισκέπτριες που δεν χρησιμοποιούν αμαξίδιο, ενώ στην περίπτωση γραμμικής πορείας της έκθεσης μπορούν να παρακολουθήσουν ισότιμα την ανάπτυξη του εκθεσιακού αφηγήματος. Σε περίπτωση που η δομή του εκθεσιακού χώρου ή του κτηρίου δεν επιτρέπει την πρόβλεψη κοινής πορείας, θα πρέπει να προβλέπεται η δυνατότητα μετακίνησης με τρόπο κατά το δυνατόν εγγύτερο στη γενική πορεία των επισκεπτών/επισκεπτριών (Τζώνος, 2013, σ. 123, 166-167· Thompson και Thompson, 2012, σ. 163-186).
- Αντίστοιχες πορείες, με χαρακτηριστικά όπως αυτά που αναφέρονται παραπάνω, προβλέπονται για επισκέπτες/επισκέπτριες που συναντούν άλλα εμπόδια στην πρόσβαση, όπως κλειστούς χώρους, έντονες εικόνες κ.λπ. (Τζώνος, 2013, σ. 123, 166-167· Thompson και Thompson, 2012, σ. 163-186).
- Προτείνουν στοιχεία που μπορούν να διευκολύνουν την κίνηση ατόμων με οπτική αναπηρία στην έκθεση.
- Προβλέπουν εναλλακτικές δυνατότητες πρόσληψης και κατανόησης της έκθεσης και πρόσβασης στο περιεχόμενό τους, που αναπτύσσονται σε συνεργασία με τους/τις μουσειολόγους και παρουσιάζονται στην επόμενη παράγραφο.

9.3.1.3

Προσβασιμότητα στο περιεχόμενο και στην πληροφορία

Τόσο τα αντικείμενα της έκθεσης όσο και τα ερμηνευτικά μέσα που τα υποστηρίζουν μπορεί να αποκλείουν άτομα από την πρόσβαση σε αυτά, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών τους. Για την άρση αυτού του αποκλεισμού, μπορούν να αναπτυχθούν πρακτικές και τεχνικά ευρήματα μέσα από τη συνεργασία των μουσειογράφων και των μουσειολόγων.

Το **εκθεσιακό αντικείμενο** γίνεται αντιληπτό μέσα από τις αισθήσεις μας και καθίσταται κατανοητό μέσα από τις νοητικές μας διεργασίες.³⁰ Όταν, για παράδειγμα, η όραση, η ακοή ή η νοητική λειτουργία περιορίζεται, υπάρχουν αρκετές εναλλακτικές για να το προσεγγίσουμε:

- Η **Λεκτική περιγραφή** του εκθεσιακού αντικειμένου μέσω έντυπου κειμένου, ηχητικής αναπαραγωγής ή με τη φυσική παρουσία ξεναγού μπορεί να αναδείξει στοιχεία της ταυτότητάς του που δεν γίνονται αντιληπτά από άτομα με περιορισμούς όρασης και νόησης.
- Η **ηχητική απόδοση** ενός εκθέματος μπορεί να επιτρέψει σε περισσότερους/περισσότερες να το προσεγγίσουν. Πέρα από την αυτονόητη δυνατότητα να αναπαραχθεί ηχητικά το περιεχόμενο ενός δίσκου μουσικής, μιας παρτιτούρας ή ενός αντικειμένου που παράγει ήχο, τα οπτικά χαρακτηριστικά του εκθέματος θα μπορούσαν επίσης να αποδοθούν ηχητικά ή μουσικά με όρους φυσικούς (για παράδειγμα, να ζωντανέψει ως ηχοτοπίο μια θαλασσογραφία) ή συναισθηματικούς (για παράδειγμα, να αποδοθεί η ένταση ενός ζωγραφικού επεισοδίου μέσα από μια μουσική σύνθεση).
- Η **απτική επαφή** με το αντικείμενο μπορεί να αποκαλύψει χαρακτηριστικά που δεν γίνονται αντιληπτά μέσω της όρασης ή της νόησης, όπως, για παράδειγμα, η θερμοκρασία. Σε περιπτώσεις που η απτική επαφή με το ίδιο το αντικείμενο δεν παρέχει επιπλέον στοιχεία, όπως στην περίπτωση ενός ζωγραφικού πίνακα, υπάρχει η δυνατότητα αναπαραγωγής του ή απόδοσής του με ανάγλυφο τρόπο.
- Η **πολυαισθητηριακή προσέγγιση** μπορεί να υπηρετήσει κι αυτή τον ίδιο σκοπό. Η όσφρηση και η γεύση είναι αισθήσεις που σπάνια εμπλέκονται στη μουσειακή εμπειρία, μπορούν ωστόσο να μεταδώσουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες και να ξυπνήσουν πρωτόγνωρα συναισθήματα στους επισκέπτες και στις επισκέπτριες (Pressman και Schulz, 2021, σ. 81· Thompson και

30 Η επιστήμη της ψυχολογίας ερευνά εδώ και πολλές δεκαετίες τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τις πληροφορίες. Η σχολή της Γκεστάλτ ήδη από τη δεκαετία του 1940 ερευνά τα ζητήματα της οπτικής αντίληψης σε συνάρτηση και με την τέχνη (Arnheim, 2005, σ. 17· Τζώνος, 2013, σ. 56-59), ενώ η έκδοση του έργου *Σχεδιασμός των αντικειμένων της καθημερινότητας* έθεσε το 1988 νέες βάσεις στη μεθοδολογία του βιομηχανικού σχεδιασμού, εστιάζοντας στη χρησιμότητα των αντικειμένων και στις ιδιαιτερότητες των χρηστών/χρηστριών (Norman, 2010).

Thompson, 2012, σ. 159).

- Η **ψηφιακή ή τεχνολογική απόδοση** ενός εκθεσιακού αντικειμένου δίνει πολλές δυνατότητες για την πρόσληψη και κατανόησή του (@O.4.3). Για παράδειγμα, ένα ψηφιακό τρισδιάστατο μοντέλο μπορεί να επιτρέψει την περιστροφή του ή η υπερμεγέθυνση μπορεί να αποκαλύψει τα ειδικά του χαρακτηριστικά (Thompson και Thompson, 2012, σ. 159).

Καλές πρακτικές

Τα «Σημεία Συνάντησης» είναι ένα project που υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα του ΥΠΠΟ και αφορά τη δημιουργία 10 καρτ ποστάλ που απεικονίζουν απτικά 10 εκθέματα, ένα από κάθε συνεργαζόμενο μουσείο. Στη μία πλευρά απεικονίζεται το έργο τέχνης σε ανάγλυφη μορφή και στην πίσω πλευρά υπάρχουν οι πληροφορίες του εκθέματος σε γραφή βλεπόντων και κώδικα Braille, θέση για γραμματόσημο και ανάγλυφος κωδικός QR που δίνει πρόσβαση στη δημιουργική περιγραφή του εκθέματος.

Οι δημιουργικές περιγραφές είναι αποτέλεσμα συνδημιουργίας ατόμων με και χωρίς οπτική αναπηρία, που έλαβαν μέρος στις δράσεις κοινού των «Σημείων Συνάντησης» στα 10 συνεργαζόμενα μουσεία το φθινόπωρο του 2023.

Η ίδια η παρουσίαση του εκθεσιακού αντικειμένου είναι τμήμα της ερμηνευτικής διαδικασίας και, με την έννοια αυτή, οι παραπάνω δυνατότητες πρόσληψης του εκθέματος αποτελούν **ερμηνευτικά μέσα** (@O.3.4.2.1.4). Ωστόσο, τα ερμηνευτικά μέσα επεκτείνονται και στις λοιπές έντυπες, ψηφιακές και κατασκευασμένες πληροφορίες που πλαισιώνουν τα εκθέματα και υποστηρίζουν την έκθεση:

- Οι **πληροφορίες**, όπως και αν παρουσιάζονται, θα έπρεπε να είναι κατάλληλα επεξεργασμένες για να γίνονται κατανοητές από όλες και όλους, χωρίς να δημιουργούν νοητικούς ή μαθησιακούς αποκλεισμούς. Παράλληλα, θα πρέπει να έχουν χαρακτηριστικά που να τις καθιστούν ευανάγνωστες, ευκρινείς και καθαρές στην ακοή. Ειδικά ψηφιακά εργαλεία, όπως, για παράδειγμα, ειδικές οθόνες ή ακουστικά ή στοιχεία που επιτρέπουν την αλληλεπίδραση με ατομικές συσκευές, όπως κινητά τηλέφωνα ή ταμπλέτες, επιτρέπουν την ηχητική απόδοση, τη μεγέθυνση ή την αύξηση της έντασης του ήχου στις πληροφορίες, αλλά και τη μετάφραση σε περισσότερες γλώσσες.
- Τα **έντυπα κείμενα** και το εποπτικό υλικό της έκθεσης μπορούν να αποδίδονται ηχητικά ή απτικά.
- Τα **ψηφιακά μέσα** της έκθεσης (όπως ένα βίντεο ή μια παρουσίαση PowerPoint) μπορούν να έχουν δυνατότητες ηχητικής απόδοσης όταν είναι οπτικά ή να υποτιτλίζονται όταν είναι ηχητικά.
- Οι **ερμηνευτικές κατασκευές** και πληροφορίες, όπως οι μακέτες ή τα διαγράμματα πορείας/κατόψεις χώρων αντίστοιχα, μπορούν να παρέχουν τη δυνατότητα απτικής ψηλάφησης.
- **Ειδικά οπτικά ή ηχητικά μέσα και εκθεσιακές κατασκευές** μπορούν να απευ-

θύνονται σε ειδικές ομάδες επισκεπτών με άλλες δυσκολίες πρόσληψης και κατανόησης της πληροφορίας, όπως, για παράδειγμα, η επιλογή ενίσχυσης της φωτεινότητας και της έντασης του ήχου ή η προσθήκη μεγεθυντικών φακών.

Η παρουσίαση του μουσείου (έκθεση, συλλογή, ερμηνευτικές πληροφορίες) στο Διαδίκτυο είναι σε θέση να προσφέρει πρόσβαση σε πολύ μεγαλύτερο αριθμό ενδιαφερομένων ατόμων, κάτι που φάνηκε ιδιαίτερα χρήσιμο την περίοδο της κρίσης του Covid-19 (Ciaccheri, 2022, σ. 37· Pressman και Schulz, 2021, σ. 93).

9.3.1.4 Προσβασιμότητα στις δράσεις του μουσείου

Οι μουσειακές δράσεις αποτελούν κατεξοχήν πρακτική που φέρνει σε επαφή τα μέλη της κοινότητας των επισκεπτών/επισκεπτριών μεταξύ τους και τα συνδέει με το όραμα του μουσείου για τη συμπεριληπτικότητα (@O.6). Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, οι επιστημονικές, θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις είναι ορισμένες από τις δράσεις που καλούνται να εξυπηρετήσουν μεγάλες ομάδες επισκεπτών/επισκεπτριών με ποικίλα εμπόδια προσβασιμότητας.

Ο προσεκτικός σχεδιασμός τους και η ένταξη νέων τεχνολογιών μπορούν να εξασφαλίσουν τη **φυσική, αισθητηριακή, νοητική και μαθησιακή** προσβασιμότητα σε αυτές.

9.3.1.5 Εκπαιδύοντας το προσωπικό

Πέρα από τη γενικότερη επιμόρφωση του προσωπικού σε ζητήματα προσβασιμότητας (@O.9.1.2), είναι εξίσου σημαντική και η εκπαίδευση του προσωπικού στον τρόπο χρήσης των μέσων που σχεδιάζονται για την επίτευξη της προσβασιμότητας. Η χρήση και λειτουργία των αρχιτεκτονικών και τεχνολογικών συστημάτων υποστήριξης της προσβασιμότητας απαιτεί προσεκτικό χειρισμό από το προσωπικό, το οποίο θα πρέπει να εκπαιδύεται κατάλληλα από τους σχεδιαστές και προμηθευτές των συστημάτων.

Ταυτόχρονα απαιτείται:

- Η αναγνώριση και κατανόηση των ειδικών εμποδίων που παρουσιάζονται σε επισκέπτες/επισκέπτριες του μουσείου.
- Η εξοικείωση μαζί τους και η κατάλληλη εκπαίδευση για τον τρόπο προσέγγισής τους, από εξειδικευμένους/εξειδικευμένες επαγγελματίες καθώς και αρμόδιους φορείς [π.χ. ΕΣΑμεΑ, Φάρος Τυφλών της Ελλάδος, Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜΚΕ), Κέντρα Ημέρας Ψυχοκοινωνικών Παρεμβάσεων (ΕΠΑΨΥ)].

Ο βαθμός και ο ποιοτικός τρόπος εμπλοκής του συνόλου του προσωπικού στην υποστήριξη των επισκεπτών/επισκεπτριών θα κρίνουν την επιτυχία του πλάνου προσβασιμότητας του μουσείου.

9.3.1.6 Αξιολόγηση του σχεδίου προσβασιμότητας

Ο σχεδιασμός της προσβασιμότητας του μουσείου πρέπει να αντανakλάται στη γενικότερη πολιτική του. Δεν εξαντλείται στη διαμόρφωση των χώρων του και την ανάπτυξη επιμέρους σχεδίων προσβασιμότητας σε εκθέσεις και δράσεις, αλλά είναι μια διαρκής διαδικασία που επαναπροσδιορίζει τους στόχους και τα μέσα για την επίτευξή τους με βάση την πρόοδο της επιστήμης και τις εξελίξεις στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Για τον λόγο αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντικό ομάδα από το προσωπικό του μουσείου, αποτελούμενη κατά προτίμηση από μουσειολόγους, αρχιτέκτονες-μουσειογράφους και μουσειοπαιδαγωγούς:

- Να ενημερώνεται για τις σχετικές εξελίξεις στη νομοθεσία, την επιστήμη και την κοινωνία.
- Να ερευνά αντίστοιχες πρακτικές στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό.
- Να μεριμνά για την τακτική εκπαίδευση του προσωπικού.
- Να φροντίζει για την εφαρμογή του σχεδίου προσβασιμότητας.
- Να καταγράφει τα επιτεύγματα και τις αποτυχίες του σχεδίου.
- Να εισηγείται στη διοίκηση τρόπους για την επέκταση και βελτίωση του σχεδίου.

Η αξιολόγηση του σχεδίου προσβασιμότητας θα πρέπει να γίνεται:

- Εσωτερικά, με πορίσματα από την πρακτική εφαρμογή του σχεδίου στο μουσείο.
- Σε διάλογο με άλλους συναφείς φορείς με παρόμοιους στόχους.
- Δημόσια, σε συνεργασία με θεσμικούς φορείς για την προσβασιμότητα και στο πλαίσιο εργαστηρίων, σεμιναρίων, συνεδρίων κ.λπ.

9.3.2 Ενέργειες εξωστρέφειας

Τα μουσεία πρωτοπορούν στη διαμόρφωση τάσεων συμπεριληπτικότητας. Οι νέες έννοιες και μέθοδοι και τα πορίσματα από την πολιτική προσβασιμότητας του μουσείου είναι σε θέση να ενεργοποιήσουν την κοινωνία, τους θεσμούς και τις επιχειρήσεις, προκειμένου να διευρύνουν τη στρατηγική τους και να καταστήσουν τις υπηρεσίες τους έμπρακτα προσβάσιμες. Για τον λόγο αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα μουσεία να δημοσιοποιούν στην αρμόδια επιστημονική κοινότητα τις μελέτες προσβασιμότητας που εκπονούν και εφαρμόζουν.

Τα έργα προσβασιμότητας που υλοποίησε το ΥΠΠΟ μέσα από προγράμματα με

εθνική και ευρωπαϊκή επιχορήγηση³¹ έλαβαν σημαντική δημοσιότητα μέσα από συνέδρια και οδήγησαν στην έκδοση πρακτικών και εγχειριδίων που διαμόρφωσαν τις βασικές αρχές της προσβασιμότητας στον πολιτισμό στην Ελλάδα.³²

9.3.3 Θεσμικό πλαίσιο και σχεδιασμός/εφαρμογή καλών πρακτικών

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει σημαντική πρόοδος στην Ελλάδα σε σχέση με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία – πρόοδος που συνδέεται και με τα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία. Τα ΕΣΠΑ 2021-2027 οφείλουν να σχεδιαστούν με βάση τον Οριζόντιο Αναγκαίο Πρόσφορο Όρο³³ «Υλοποίηση και εφαρμογή της Σύμβασης των ΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (UNCPRD)», σύμφωνα με την απόφαση 2010/48/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.³⁴

Το εθνικό πλαίσιο για τη διασφάλιση της εφαρμογής της UNCPRD συντίθεται από τον ν. 4488/2017 (Α' 137) και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ (ΕΣΔ 2020), περιλαμβάνοντας:

- Στόχους με μετρήσιμα ορόσημα, συλλογή δεδομένων και μηχανισμούς παρακολούθησης.
- Ρυθμίσεις που διασφαλίζουν ότι η πολιτική, η νομοθεσία και τα πρότυπα προσβασιμότητας αντανακλώνται δεόντως στην προετοιμασία και την υλοποίηση των προγραμμάτων.
- Ρυθμίσεις περί υποβολής εκθέσεων προς την επιτροπή παρακολούθησης όσον αφορά περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τη UNCPRD πράξεων οι οποίες στηρίζονται από τα Ταμεία, και τις αντίστοιχες καταγγελίες.

Έχει διαμορφωθεί το αντίστοιχο νομικό πλαίσιο με τον ν. 4488/2017 (Α' 137) που περιλαμβάνει τις «Κατευθυντήριες – οργανωτικές διατάξεις υλοποίησης της σύμβασης των ΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες» και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ 2020-2023, με ενιαίο στρατηγικό

31 Στο πλαίσιο των ΕΣΠΑ 2014-2020, προβλεπόταν η εξέταση του παράγοντα της προσβασιμότητας τόσο στην προετοιμασία όσο και στην εφαρμογή των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.

32 Πρόκειται για εκδόσεις όπως: Βελιώτη-Γεωργοπούλου και Τουντασάκη, 2004· Πολυχρονίου, 2006· Πολυχρονίου, 2011· Tsitouri, 2004.

33 Οι Αναγκαίοι Πρόσφοροι Όροι (Enabling Conditions) στην προγραμματική περίοδο 2021-2027 είναι ένας ισχυρός μηχανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να θεσπίσουν μακροχρόνιες οριζόντιες και τομεακές στρατηγικές και μεταρρυθμίσεις, καθώς και συστήματα διακυβέρνησης, ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα της στήριξης της ΕΕ καθ' όλη τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου. Οι πληρωμές προς τα κράτη-μέλη μπορούν να πραγματοποιούνται μόνο εφόσον πληρούνται οι αναγκαίοι πρόσφοροι όροι.

34 ΕΕ L 23, 271.2010.

προγραμματισμό με δράσεις Υπουργείων και αρμόδιων φορέων που αναλύονται σε επιμέρους έργα, με χρονοδιάγραμμα υλοποίησης, δείκτες παρακολούθησης, αξιολόγησης και υπεύθυνους υλοποίησης. Για τη διαμόρφωση του Συστήματος Δεικτών Παρακολούθησης του ΕΣΔ, υπήρξε συνεργασία με το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία.

Παράλληλα λειτουργεί η Ψηφιακή Πύλη για Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ) στον σύνδεσμο <https://www.amea.gov.gr/>, που είναι η πρώτη ψηφιακή πύλη της δημόσιας διοίκησης που εξασφαλίζει την άμεση και αποτελεσματική πρόσβαση όλων των πολιτών σε σύνολα πληροφοριών σχετικών με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.³⁵

Σε διεθνές επίπεδο, για το ζήτημα της προσβασιμότητας των μουσειακών εκθέσεων έχουν τεθεί οι γενικά αποδεκτές βασικές αρχές μουσειογραφικού σχεδιασμού για την προσβασιμότητα από το Smithsonian Institute (1996), με ειδική αναφορά στο περιεχόμενο, στα ερμηνευτικά μέσα, στον εκθεσιακό εξοπλισμό, στο χρώμα, στον φωτισμό, σε ζητήματα ασφάλειας και σε ειδικές προδιαγραφές για παιδιά. Το Smithsonian έχει επίσης δημοσιεύσει εγχειρίδιο προσβασιμότητας με βασικές πληροφορίες για την ανάπτυξη σχεδίων και προτάσεων προσβασιμότητας από τους μουσειακούς φορείς (Smithsonian National Museum of Asian Art, 2019).

Καλές πρακτικές

Οι χώροι του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης είναι πλήρως προσβάσιμοι από ΑμεΑ, ενώ σε αυτό συμβάλλει και η θέση του κοντά σε σταθμό του μετρό και σε χώρο στάθμευσης. Επιπλέον, ο οδηγός, ο χάρτης και η σήμανση για την αισθητηριακή προσβασιμότητα που διαθέτει καθιστούν το μουσείο πρωτοπόρο σε ζητήματα προσβασιμότητας ατόμων με αισθητηριακές δυσχέρειες. Ο φορέας αναρτά το υλικό αυτό στην ιστοσελίδα του.³⁶

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης διαθέτει απτική περιήγηση για μη βλέποντες/βλέπουσες επισκέπτες/επισκέπτριες και ψηφιακό ξεναγό στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα για κωφούς/κωφές επισκέπτες/επισκέπτριες, ενώ ενημερώνει το κοινό στον ιστότοπό του για τις προτεινόμενες διαδρομές που καθιστούν την έκθεση και τις εγκαταστάσεις του μουσείου προσβάσιμες. Ο ιστότοπος του μου-

35 Οι θεματικές που παρουσιάζονται στην πύλη διαρθρώνονται σε τέσσερις πυλώνες:

α) Τον Συντονιστικό Μηχανισμό του ν. 4488/2017 (Α' 137).

β) Την Εθνική Αρχή Προσβασιμότητας.

γ) Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2020).

δ) Τη Νομοθεσία που αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, όπως αυτή κωδικοποιήθηκε σε εφαρμογή του τρίτου στόχου του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Επιπλέον, παρατίθενται χρήσιμοι σύνδεσμοι άλλων ιστοτόπων της δημόσιας διοίκησης, κοινοποιούνται τελευταία νέα, ανακοινώσεις και εκδηλώσεις, ενώ παράλληλα, μέσω ειδικής φόρμας του ιστοτόπου, δημιουργείται ένας άμεσος διάλογος επικοινωνίας μεταξύ του πολίτη και της Πολιτείας.

36 <https://www.emst.gr/training/eidikies-omades> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

σείου έχει τις κατάλληλες προδιαγραφές, που εξασφαλίζουν τη χρήση του από ΑμεΑ.³⁷

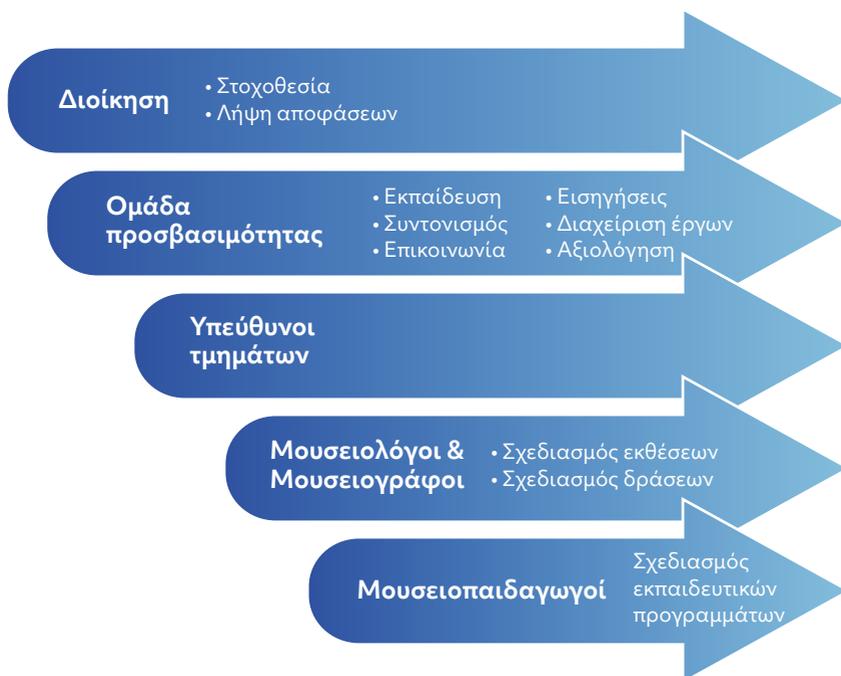
Η μέριμνα για τους/τις επισκέπτες/επισκέπτριες με αυτισμό κερδίζει έδαφος και στα μουσεία της ελληνικής περιφέρειας. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων διαθέτει Οδηγό Προσβασιμότητας για επισκέπτες στο φάσμα του αυτισμού, ο οποίος σχεδιάστηκε σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Το Βυζαντινό Μουσείο Καστοριάς διαθέτει ειδικό κιτ με υλικό για τη διευκόλυνση επισκεπτών/επισκεπτριών με αυτισμό. Το κιτ αυτό περιέχει αντικείμενα χαλάρωσης και εκτόνωσης όπως, για παράδειγμα, αγγολυτικές μπάλες και έντυπα οδηγιών που διευκολύνουν την περιήγηση στους χώρους του μουσείου για άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Σε ειδικό έντυπο με φωτογραφίες, αποτυπώνεται η περιήγηση στις αίθουσες του μουσείου για όσους και όσες δεν επικοινωνούν λεκτικά.

9.3.4 Δομή και λειτουργία ομάδας προσβασιμότητας

Οι μουσειακοί φορείς οφείλουν να διαμορφώσουν το πλαίσιο σχεδιασμού και λειτουργίας της πολιτικής προσβασιμότητας του μουσείου. Για τον σκοπό αυτό, είναι απαραίτητη η σύσταση και λειτουργία διεπιστημονικής ομάδας προσβασιμότητας, στην οποία πρέπει να εκπροσωπείται η διοίκηση, οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες των επιμέρους τμημάτων του μουσείου, οι μουσειολόγοι, οι μουσειογράφοι και οι μουσειοπαιδαγωγοί που απασχολεί. Οι παραπάνω θα πρέπει να συνδιαμορφώνουν την πολιτική προσβασιμότητας του μουσείου. Η διοίκηση οφείλει να συντονίζει την όλη διαδικασία και να λαμβάνει τις αντίστοιχες αποφάσεις. Οι υπεύθυνοι/υπεύθυνες των τμημάτων προγραμματίζουν την εκπαίδευση του προσωπικού και αξιολογούν την αποτελεσματικότητα του σχεδίου προσβασιμότητας. Τα υπόλοιπα μέλη επιφορτίζονται με την καταγραφή και την ανάλυση των εμποδίων και των περιορισμών στην προσβασιμότητα του μουσείου και εισηγούνται προτάσεις για τη βελτίωσή της.

Στην απλούστερη εκδοχή της, η δομή της ομάδας προσβασιμότητας θα μπορούσε να αποτυπωθεί διαγραμματικά ως εξής (Διάγραμμα 1):

37 https://www.amth.gr/sites/amth.gr/files/files/dilos_i_prosvasimotitas.pdf (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).

Διάγραμμα 1. Προτεινόμενη δομή και λειτουργία της ομάδας προσβασιμότητας.

9.4 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η συζήτηση για την προσβασιμότητα έχει μετατοπιστεί από το πεδίο της ιατρικής, που χαρακτήριζε τον 20ό αιώνα, στο πεδίο της κοινωνιολογίας, προσδιορίζοντας την αναπηρία ως προς το πλαίσιο αναφοράς που ορίζεται από τις διάφορες δράσεις και λειτουργίες που συσχετίζονται με αυτή (Ciaccheri, 2022, σ. 7· Pressman και Schulz, 2021, σ. 2-3). Οι υποστηρικτές του κοινωνικού μοντέλου θεωρούν ότι «η αναπηρία δεν βρίσκεται μέσα στο άτομο, αλλά δομείται κοινωνικά και επιβάλλεται στους ανάπηρους» (Στρογγυλός, 2015, σ. 15). Αυτό φανερώνει έναν γρήγορα εξελισσόμενο και διαρκώς επεκτεινόμενο τομέα των ανθρωπιστικών επιστημών και του σχεδιασμού. Παράλληλα με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, της αρχιτεκτονικής και του βιομηχανικού σχεδιασμού, η διερεύνηση της προσβασιμότητας και η προσπάθεια για καθολικοποίησή της θέτουν στο στόχαστρο τον προσδιορισμό των εμποδιζόμενων ατόμων, την καταγραφή των εμποδίων που συναντούν και την εξάλειψή τους.

9.4.1 Το μουσείο, μέρος της κοινωνίας

Ο νέος ορισμός του μουσείου, όπως παρουσιάστηκε στην ελληνική του μετάφραση από το ICOM στις 14 Φεβρουαρίου 2023, διατυπώνει ξεκάθαρα τη θέση των μουσείων σε σχέση με την προσβασιμότητα:

Το μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης.

Ο στόχος είναι η άρση των αποκλεισμών που τίθενται από ζητήματα φυσικής, αισθητηριακής, νοητικής, μαθησιακής και κοινωνικής προσβασιμότητας, και μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από τον διάλογο με την κοινωνία, την καταγραφή των εμποδίων και τον προσεκτικό σχεδιασμό. Η πρόσβαση στην άυλη και την υλική κληρονομιά που φιλοξενούν τα μουσεία και στις ερμηνευτικές προσεγγίσεις που προτείνουν πρέπει να διασφαλίζεται για όλες και όλους.

9.4.2 Συνέργειες για την προσβασιμότητα

Χωρίς τον διάλογο και τις συνέργειες, όχι μόνο δεν μπορούν να βρεθούν λύσεις για την αποκατάσταση της προσβασιμότητας, αλλά δεν μπορούν καν να αναγνωριστούν και να καταγραφούν οι ανάγκες των εμποδιζόμενων ατόμων.

Η αναγνώριση των δυσκολιών στην κίνηση, την αισθητηριακή αντίληψη και την κατανόηση των επισκεπτών και των επισκεπτριών συχνά ξεπερνά τις δυνατότητες

του προσωπικού των μουσείων. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες από τους κλάδους της κοινωνιολογίας, της ιατρικής, της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης κ.λπ. Οι πιο πρόσφατες τάσεις θεωρούν, άλλωστε, την αναπηρία ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο που διαμορφώνεται από βιολογικούς, ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες (Ciaccheri, 2022, σ. 7). Παράλληλα, θα πρέπει να αξιοποιείται η προστιθέμενη γνώση και εμπειρία άλλων φορέων με αντίστοιχους στόχους για την προσβασιμότητα, όπως πολιτιστικών οργανισμών και άλλων μουσείων.

Ο σχεδιασμός των λύσεων για την αποκατάσταση της προσβασιμότητας πρέπει να εκτελείται με όρους συμμετοχικότητας από πλευράς των ενδιαφερόμενων μερών (Ciaccheri, 2022, σ. 97), αλλά και σε συνεργασία με έμπειρους/έμπειρες μουσειολόγους, μουσειογράφους, μουσειοπαιδαγωγούς, τεχνικούς, μηχανικούς, συγγραφείς κειμένων, γραφίστες/γραφίστριες, σχεδιαστές/σχεδιάστριες, σκηνοθέτες/σκηνοθέτιδες, παραγωγούς ψηφιακού περιεχομένου, μελετητές/μελετήτριες φωτισμού κ.λπ. Η προσβασιμότητα βρίσκει εφαρμογή σε όλους τους κλάδους που συνδέονται με τον σχεδιασμό και τη λειτουργία των μουσείων, είτε πρόκειται για μόνιμο προσωπικό είτε για εξωτερικούς συνεργάτες.

Η συνέργεια μεταξύ φορέων με αντίστοιχους στόχους (Pressman και Schulz, 2021, σ. 19), η συνεργασία με φορείς που εκπροσωπούν άτομα με περιορισμούς στην πρόσβαση (για παράδειγμα, ο Φάρος Τυφλών της Ελλάδος ή η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία) και η δημοσιοποίηση των παρεμβάσεων για την προσβασιμότητα μπορούν να μεγιστοποιήσουν τις δυνατότητες πρόσβασης μέσω της ανταλλαγής ιδεών, της διαμόρφωσης προτύπων και της παρακίνησης άλλων φορέων μέσα από τα δίκτυα επιρροής των μουσείων (Διάγραμμα 2) (Ciaccheri, 2022, σ. 137, 139· Pressman και Schulz, 2021, σ. 35).

Διάγραμμα 2. Μοντέλο συνέργειας με την κοινότητα. Πηγή: Pressman και Schulz, 2021, σ. 26.

9.4.3 Έρευνα και εκπαίδευση για την προσβασιμότητα

Σύμφωνα με τις μελέτες του ΠΟΥ, το 2020 πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζούσαν με κάποια μορφή αναπηρίας, αριθμός που θα μεγαλώσει παράλληλα με την αύξηση του πληθυσμού (Ciaccheri, 2022, σ. 6). Μια και η κατηγορία των ατόμων με αναπηρίες διευρύνεται διαρκώς, για να συμπεριλάβει όλο και περισσότερα άτομα με περιορισμούς στην πρόσβαση, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η έρευνα και η εκπαίδευση στο συγκεκριμένο πεδίο.

Πρωτογενής έρευνα με ειδικές κοινωνικές ομάδες και μεμονωμένους/μεμονωμένες πολίτες, αλλά και πειραματικές πρακτικές και καινοτόμες τεχνικές λύσεις, θα έπρεπε να σχεδιάζονται, να υλοποιούνται, να δοκιμάζονται και να αξιολογούνται στους μουσειακούς φορείς. Ο χώρος τους εγγυάται ένα ασφαλές περιβάλλον, στο οποίο μπορούν να συζητηθούν τα εμπόδια στον χώρο και στην πληροφορία, να δοκιμαστούν ελεγχόμενα οι προτεινόμενες λύσεις και να τεθούν υπό αξιολόγηση και δημόσια διαβούλευση. Αυτό συντάσσεται με τους επιστημονικούς και κοινωνικούς στόχους των μουσείων.

Η διαρκής εκπαίδευση, μέσω της βασικής εκπαίδευσης, της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της διά βίου μάθησης, για τις νέες επιστημονικές προσεγγίσεις της προσβασιμότητας και για τις μεθόδους αποκατάστασής της είναι ο μόνος τρόπος για να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες και οι επαγγελματίες, προκειμένου να επιτευχθεί η ολοκλήρωση της προσβασιμότητας (Pressman και Schulz, 2021, σ. 157).

9.4.4 Το όραμα για ίση πρόσβαση στα μουσεία

Ο μέσος άνθρωπος δεν υπάρχει (Norman, 2010, σ. 238). Το να σχεδιάζουμε για τον «μέσο άνθρωπο» είναι μια αναγκαστική παραδοχή της αρχιτεκτονικής, προκειμένου να περιοριστεί το χάος των πιθανών επιλογών και να επιλυθούν οι λειτουργικές ανάγκες των κτηρίων με άξονες τη βιωσιμότητα και την άνεση. Ωστόσο, στα μουσεία, που νοούνται ως συμπεριληπτικοί οργανισμοί, ακόμα και αν σχεδιάζουμε σχεδόν για όλους/όλες, θα πρέπει να προβλέπουμε και για εκείνες τις ειδικές ομάδες κοινού ή και τα μεμονωμένα άτομα που ενδέχεται να αποκλειστούν από το φυσικό και νοηματικό τους περιεχόμενο.

Ξεπερνώντας τη συνθήκη του «μέσου ανθρώπου» θα πρέπει να εξαντλήσουμε όλες τις δυνατότητες για ίση πρόσβαση – άλλωστε η εξασφάλιση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία και των εμποδιζόμενων ατόμων κάνει ευκολότερη την πρόσβαση όλων (Thompson και Thompson, 2012, σ. 155).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.9: ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1.	Τι είναι η αναπηρία; Ποια είδη αναπηρίας υπάρχουν;	@O.9.2.1.1, @O.9.2.2
2.	Πώς έχει αλλάξει στον 21ο αιώνα ο λόγος για την αναπηρία;	@O.9.2.1.8
3.	Τι ονομάζεται προσβασιμότητα και γιατί τα μουσεία οφείλουν να είναι προσβάσιμα;	@O.9.1
4.	Τι προβλέπει η ελληνική νομοθεσία για την προσβασιμότητα;	@O.9.2.2.1
5.	Ποιες είναι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μουσεία στην προσπάθειά τους να γίνουν προσβάσιμα;	@O.9.1.4
6.	Τι εννοούμε με τον όρο Καθολικός Σχεδιασμός και ποια είναι η βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή του στον χώρο του μουσείου;	@O.9.1.1.2, @O.9.1.3.1
7.	Πώς σχεδιάζω ανά είδος αναπηρίας;	@O.9.2.2
8.	Ποιες είναι οι βασικές αρχές στην επικοινωνία μας με άτομα με αναπηρία;	@O.9.1.5
9.	Πώς συμπεριφέρομαι στα άτομα με αναπηρία ανάλογα με το είδος της αναπηρίας στον χώρο του μουσείου;	@O.9.2.2
10.	Τι είναι οι μελέτες προσβασιμότητας και σε τι χρησιμεύουν;	@O.9.3.1
11.	Τι είναι και πώς λειτουργεί η ομάδα προσβασιμότητας ενός πολιτιστικού φορέα;	@O.9.3.4
12.	Πώς θα μπορούσε να οργανωθεί ένα πλαίσιο συνέργειας για την προσβασιμότητα;	@O.9.4.2

Π.9.ii ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Argyropoulos, V. S. και Kanari, C. (2015) «Re-imagining the museum through "touch": Reflections of individuals with visual disability on their experience of museum-visiting in Greece». *ALTER – European Journal of Disability Research*, 9 (2), σ. 130-143.
- Arnheim, R. (2005) *Τέχνη και οπτική αντίληψη: Η ψυχολογία της δημιουργικής όρασης*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Black, G. (2009) *Το ελκυστικό μουσείο: Μουσεία και επισκέπτες* (Σ. Κωτίδου, μτφρ.). Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Black, G. (2012) *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. Άμπινγκτον: Routledge.
- Boat, F. και Wu, J. T. (επιμ.) (2015) *Mental Disorders and Disabilities Among Low-Income Children*. Ουάσινγκτον: The National Academies Press.
- Buchanan, J. και Hammersley, H. (2023) *European human rights report, Issue 7 – The Right to Work: The employment situation of persons with disabilities in Europe*. Διαθέσιμο στο: https://www.edf-feph.org/content/uploads/2023/05/hr7_2023_press-accessible.pdf (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Burnette, K. (2019) *Belonging: A Conversation about Equity, Diversity, and Inclusion, Medium*. Διαθέσιμο στο: <https://medium.com/@krysburnette/its-2019-and-we-are-still-talking-about-equity-diversity-and-inclusion-dd00c9a66113> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Ciaccheri, M. C. (2022) *Museum Accessibility by Design: A Systemic Approach to Organizational Change*. Lanham: American Alliance of Museums/Rowman & Littlefield.
- Deakin, T. (2022) *How can museums increase accessibility for dyslexic visitors?*. Διαθέσιμο στο: <https://www.museumnext.com/article/how-can-museums-increase-accessibility-for-dyslexic-visitors/> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Delin, A. (2002) «Buried in the footnotes: the absence of disabled people in the collective imagery of our past». Στο R. Sandell (επιμ.), *Museums, Society, Inequality*. Λονδίνο: Routledge, σ. 84-97.
- Grammenos, S. (2022) *European comparative data on persons with disabilities: Equal opportunities, fair working conditions, social protection and inclusion, health analysis and trends. Data 2020*. Λουξεμβούργο: Publications Office of the European Union.
- European Union (2022) *European system of integrated social protection statistics (ESSPROS) Manual and user guidelines*. Λουξεμβούργο: Publications Office of the European Union.
- Falk, J. και Dierking, L. (2016) *The museum experience revisited*. Νέα Υόρκη: Routledge.

- Hartley, E. (1995) «Disabled people and museums: The case for partnership and collaboration». Στο E. Hooper-Greenhill (επιμ.), *Museum, Media, Message*. Λονδίνο: Routledge, σ. 151-155.
- Harvard University Human Resources (χχχ) *Glossary of Diversity, Inclusion and Belonging (DIB) Terms*. Διαθέσιμο στο: https://edib.harvard.edu/files/dib/files/dib_glossary.pdf (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Kreizenbeck, R., McLaren, S. και Ellinger, C. (2013) *Visitors with ADHD and Museums*. Διαθέσιμο στο: <https://mep2014.weebly.com/disabilities-that-affect-learning/visitors-with-adhd-and-museums> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Labib, R. (2019) *Disability Language Guide*. Διαθέσιμο στο: <https://disability.stanford.edu/resources/disability-guides> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Ladau, E. (2021) *Demystifying Disability: What to know, what to say and how to be an ally*. Καλιφόρνια, Νέα Υόρκη: Ten Speed Press.
- Majewski, J. (1987) *Part of your general public is disabled: A Handbook for Guides in Museums, Zoos, and Historic Houses*. Ουάσινγκτον: Smithsonian Institution Press.
- Martin, C. (2024) «The Intrepid Museum: Beyond sensory-friendly programs». Στο B. Redmond-Jones (επιμ.), *Welcoming museum visitors with unapparent disabilities*. Lanham, Boulder, Νέα Υόρκη, Λονδίνο: American Alliance of Museums/Rowman & Littlefield, σ. 41-58.
- Mavini, C., Polyzouli, V. και Skylitsi, E. (2024) «HEAR, WE GO AGAIN of Momus Museum of Contemporary Art: Challenges and reflections». *Museumedu*, 8, σ. 194-204.
- Norman, D. A. (2010) *Σχεδιασμός των αντικειμένων της καθημερινότητας* (Δ. Κωστάκης, μτφρ.). Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Pressman, H. και Schulz, D. (2021) *The Art of Access: A Practical Guide for Museum Accessibility*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Rahman, L. (2019) *Disability Language Guide*. Διαθέσιμο στο: <https://disability.stanford.edu/news/disability-language-guide> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Redmond Jones, B. (2024) *Welcoming museum visitors with unapparent disabilities*. Lanham, Boulder, Νέα Υόρκη, Λονδίνο: American Alliance of Museums/Rowman & Littlefield.
- Sandell, R. (2003) «Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change». *Museum and Society*, 1 (1), σ. 45-62.
- Smithsonian Institution (1996) *Smithsonian Guidelines for Accesible Exhibition Design*. Ουάσινγκτον: Smithsonian Institution.
- Smithsonian National Museum of Asian Art (2019) *A Guide for Museums: Accessibility Toolkit*. Διαθέσιμο στο: <https://asia-archive.si.edu/wp-content/uploads/2019/05/Museum-Accessibility-Toolkit.pdf> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Solima, L. (2017) «Museums, accessibility and audience development». Στο M.

Cerquetti (επιμ.), *Bridging theories, strategies and practices in valuing cultural heritage*. Ματσεράτα: Universita di Macerata, σ. 225-240.

- Stoffelen, J. J. (2018) *Sexuality and intellectual disability*, Διδακτορική διατριβή, Maastricht University. Διαθέσιμο στο: <https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/26922810/c6086.pdf> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Strati, E. (2023) *European Semester 2022-2023 country fiche on disability equality – Greece – With comparative data Annex provided by EDE*. Διαθέσιμο στο: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7008d64f-837a-11ee-99ba-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-304629339> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Reilly, J., Hall, S. και Childs, A. (2023) *The Principles for Museums and Neurodiversity*. Διαθέσιμο στο: <https://theneurodiversemuseum.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/The-Neurodiverse-Museums-Principles-1.pdf> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Thompson, C. και Thompson, P. (2012) «Planning for Universal Design and Diversity». Στο B. Lord, G. Lord και L. Martin (επιμ.), *Manual of Museum Planning: Sustainable Space, Facilities and Operations*. Lanham: AltaMira Press/Rowman & Littlefield, σ. 153-186.
- Tsitouri, A. (επιμ.) (2004) *Access to culture and sports for people with disabilities: Conference Proceedings. Thessaloniki, 30 October-1 November 2003*. Αθήνα: Hellenic Ministry of Culture.
- Varner, R. (2015) *Museums and Visitors with Autism: An Overview of Programs*, Μεταπτυχιακή εργασία, Rochester Institute of Technology. Διαθέσιμο στο: <https://repository.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=10018&context=theses> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Weisen, M. (2008) «How accessible are museums today?». Στο H. J. Chatterjee (επιμ.), *Touch in Museums: Policy and Practice in Object Handling*. Οξφόρδη, Νέα Υόρκη: Berg, σ. 243-252.
- Williams, P. (2025) *Your Child's ADHD Is an Iceberg*. Διαθέσιμο στο: <https://www.additudemag.com/what-is-adhd-symptoms-hidden-parents-educators/?srsltid=AfmBOor79-iFkLxLMKH0hElec5cHTGi8ksdEoCmjUo01qIKykRQeUHn> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Wiskera, E., Smith, A., Fletcher, T. S, Wilbur, L. και Chen, F. Y. (2024) *Success on the spectrum: Practical strategies for engaging neurodiverse audiences in arts and cultural organizations*. Lanham, Boulder, Νέα Υόρκη: Rowman & Littlefield.
- World Health Organization (2002) *Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health*. Διαθέσιμο στο: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/classification/icf/icfbeginnersguide.pdf> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- World Health Organization (2019) *World report on vision*. Γενεύη: World Health Organization.
- World Health Organization (2023) *Blindness and vision impairment*. Διαθέσιμο στο: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).

Ελληνόγλωσση

- Αλβέρτη, Γ. (2024) *Captain AmeArica: Για τα ΑμεΑ, το ελληνικό περιβάλλον είναι αρκετά βάνουσο*. Διαθέσιμο στο: <https://pride.gr/impact/captainamearica-se-mia-mi-syberiliptiki-koinonia-ean-katafereis-na-min-arakleisteis-einai-kathara-aro-tychi/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Απίστουλας, Δ. και Νίκου, Δ. (2021) «Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας». *Κοινωνική Πολιτική*, 15, σ. 68-90.
- Ασιδέρη, Α. (2007) «Η εφαρμογή των Νέων Τεχνολογιών σε Μουσεία Αφής». Στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία: Σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις. Πρακτικά Ημερίδας, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, 16 Ιουνίου 2007*. Αθήνα: Ελληνική Ομοσπονδία Σωματείων Φίλων των Μουσείων, σ. 195-199.
- Βασιλειάδης, Η. (2013) *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες: Διαχείριση και τρόποι παρέμβασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Μ. και Τουντασάκη, Ε. (2004) *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: Εμπειρίες και προοπτικές. Πρακτικά Ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 27 Μαΐου 1993*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γεωργιάδου, Ε. (2024) *Τι σημαίνει αναπηρία*. Διαθέσιμο στο: <https://euromedica-arogi.gr/%CF%84%CE%B9-%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ) (2019) *Πολιτισμός για όλους: Διασφαλίζοντας την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή*. Αθήνα: ΕΣΑμεΑ.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018) *Νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό*. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0267> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Αθλητισμού και Πολιτισμού (2019) *Ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς*. Διαθέσιμο στο: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/970755> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Κανάρη, Χ. (2020) «Θεωρητικές αρχές σχεδιασμού και εφαρμογές διαφοροποιημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία για Άτομα με Αναπηρία». Στο Α. Κατσελάκη και Ο. Σακαλή (επιμ.), *Πολιτισμός για όλους: Μουσεία και μνημεία χωρίς αποκλεισμούς*. Αθήνα: ΥΠΠΟΑ-ΔΑΜΕΕΠ, σ. 1-9.
- Κατσελάκη, Α. (2023) «Πολιτικές και δράσεις συμπερίληψης του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού». Στο Α. Λενακάκης και Χ. Κανάρη (επιμ.), *Πολιτισμός, Τέχνες και Συμπερίληψη: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις σοφία, σ. 185-206.
- Κατσελάκη, Α. και Σακαλή, Ο. (επιμ.) (2019) *Πολιτισμός χωρίς δεσμά: Πρακτικά σεμιναρίου σχεδιασμού πολιτιστικών εκπαιδευτικών δράσεων σε καταστήματα κράτησης*. Αθήνα: ΥΠΠΟΑ-ΔΑΜΕΕΠ.

- Κατσελάκη, Α., Σακαλή, Ό., Τσιτούρη, Α. και Φουρτούνη, Τ. (2023) «Οι δράσεις του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για ΑμεΑ 2021-2023». *ICOM Ενημερωτικό δελτίο*, 20 (B), σ. 74-76.
- Κοντάλη, Γ. (2024) *Μουσεία και συμπερίληψη: Η περίπτωση του αυτισμού και το Μουσείο στον διεθνή και ελληνικό χώρο*, Μεταπτυχιακή εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μαρινούδη, Θ. (2014) *Υποκειμενικότητα, σώμα και λόγος ατόμων με αυτισμό: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Μπούνια, Α. (2015) «Προσεγγίζοντας διαφορετικές κοινότητες: Δράσεις κοινωνικής ένταξης, διαπολιτισμικής αγωγής και διεύρυνσης της προσβασιμότητας για εμποδιζόμενα άτομα». Στο Ν. Νικονάνου, Α. Μπούνια, Α. Φιλιππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη και Ν. Γιαννούτσου (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Κάλλιπος-Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, σ. 129-149.
- Μπούρχας, Γ. και Μπουσοδούνης, Ι. (2020) *Εκπαίδευση μαθητών και μαθητριών με κινητική αναπηρία: Ψηφιακές εφαρμογές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την κοινωνική ζωή και την αυτόνομη διαβίωση*. Διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/n69Pv> (Τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Οικονομοπούλου, Μ., Μαργιώτη, Ε. και Μπλέκου, Π. (2022) *Blueprint για μουσεία και χώρους πολιτισμού φιλικούς προς την άνοια*. Αθήνα: Ίδρυμα Αγγελου και Λητώς Κατακουζηνού.
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2022) *Η ισότητα στην Ε.Ε. είκοσι χρόνια μετά την έναρξη εφαρμογής των οδηγιών για την ισότητα*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2023) *Έκθεση για τα θεμελιώδη δικαιώματα*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Παπαδοπούλου, Μ. Ε. (2019) *Τα μουσεία και ο αυτισμός: Μια μελέτη σε παιδιά που ανήκουν στο φάσμα και τις οικογένειές τους*, Μεταπτυχιακή εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Παρασκευοπούλου, Χ. (2014) «Ένα βραβείο που μας κάνει περήφανους». *Parallaxi*, 20 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://parallaximag.gr/thessaloniki-news/chartis-tis-polis/ena-vravio-pou-mas-kani-perifanous?_gl=1*16daw3q*_up*MQ..*_ga*MTQxNjc2MjlyOS4xNzUxMTg2ODcx*_ga_Y14M7YVt8F*czE3NTExODY4NzEkbzEkZzEkdDE3NTExODY4ODQkajQ3JGwwJGgxMjA2NzI0NDc3 (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας (2017) *4ο Δελτίο στατιστικής πληροφόρησης: «Συμμετοχή σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες»*. Διαθέσιμο στο: <https://map.culture.gov.gr/psifiaki-bibliothiki/statistika-stoixeia/4%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%83/> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).

- Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας (2019) *Φυλλάδιο του EDF για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και τα άτομα με αναπηρία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.paratiritirioanapirias.gr/el/news/newsletters/34/fylladio-toy-edf-gia-toys-stoxoys-biwsimhs-anapty3hs-kai-ta-atoma-me-anaphria> (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).
- Πλατή, Μ. και Μάρκου, Ε. (2023) «Σχεδιάζοντας για όλους στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης». Στο Α. Λενακάκης και Χ. Κανάρη (επιμ.), *Πολιτισμός, Τέχνες και Συμπερίληψη: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις σοφία, σ. 439-462.
- Πολυχρονίου, Ι. (2006) *Πρόσβαση και εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία στα δημόσια - πολιτιστικά κτίρια. Νομοθεσία. Οδηγίες σχεδιασμού*. Αθήνα: ΥΠΠΟ-Γραφείο Προσβασιμότητας Ατόμων με Αναπηρίες.
- Πολυχρονίου, Ι. (2011) «Βασικό νομοθετικό πλαίσιο και προδιαγραφές για την προσβασιμότητα ΑμΕΑ». Στο *Ημερίδα: Προσβασιμότητα κοινόχρηστα χώρων και κτιρίων - Το νομοθετικό πλαίσιο και η εφαρμογή του από την τοπική αυτοδιοίκηση, 21 Ιουνίου 2011*.
- Πολυχρονίου, Ι. (2014) «Η πρόσβαση και εξυπηρέτηση των ΑμΕΑ σε μουσεία, πολιτιστικούς χώρους και μνημεία της Ελλάδας». *Αρχιτέκτονες*, 9. Διαθέσιμο στο: <https://www.sadas-pea.gr/i-prosvasi-ke-exipiretisi-ton-amea-se-mousia-politistikous-chorous-ke-mnimia-tis-elladas-architektones/> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Ρόκου, Α. (2019) «Η Κίνηση Αναπήρων Καλλιτεχνών παλεύει για τα αυτονόητα στην Ελλάδα του 2019», *Propaganda*, 11 Σεπτεμβρίου.
- Στρογγυλός, Β. (2015) «Ενταξη ατόμων με Αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες». Στο Β. Αργυρόπουλος, Σ. Χαμονικολάου και Χ. Κανάρη (επιμ.), *Πολιτισμός/Ειδική Αγωγή: Η πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σ. 13-27.
- Συριοπούλου-Δελλή, Κ. (2023) «Παρεμβάσεις τέχνης με την αξιοποίηση της τεχνολογίας για άτομα με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού». Στο Α. Λενακάκης και Χ. Κανάρη (επιμ.), *Πολιτισμός, Τέχνες και Συμπερίληψη: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις σοφία, σ. 559-594.
- Τζώνος, Π. (2013) *Μουσείο και μουσειακή έκθεση: Θεωρία και πρακτική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Εντευκτηρίου.
- Τζώρτζη, Κ. (2013) *Ο χώρος στο μουσείο: Η αρχιτεκτονική συναντά τη μουσειολογία*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Τσιαούση, Ε. (2016) *Η πρόσβαση, η κοινωνική ενσωμάτωση και η εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρίες στα μουσεία: Η περίπτωση του «Αθανασάκειου» Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου*, Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο: <https://ikee.lib.auth.gr/record/282488?ln=el> (τελευταία επίσκεψη 30/05/2025).
- Χάιτας, Χ. και Τράντα, Α. (2010) «Όταν τα αντικείμενα αγγίζονται... Το παράδειγμα της έκθεσης "Πρόσωπα και Πράγματα"». *Μουσείο*, 7, σ. 4-13.

- Χαλδαίου, Σ. (2023) «Αποκλεισμός για τα ανάπηρα άτομα (και) στη γλώσσα». *Καθημερινή*, 21 Μαρτίου.
- Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης (2023) *Οδηγός Ψηφιακής Προσβασιμότητας: Ιστότοποι και εφαρμογές για φορητές συσκευές οργανισμών Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης*. Διαθέσιμο στο: https://www.secdigital.gov.gr/wp-content/uploads/2023/05/Accessibility_Guide.pdf (τελευταία επίσκεψη 24 Μαΐου 2025).

Π.9.iii ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Όρος	Σελίδα/ες
αίσθηση του ανήκειν	16
άμεση διάκριση	15
αναπηρία	13
αναπηρία ακοής	45
αναπηρία όρασης	45
άνοια	60
αόρατη αναπηρία	50
άρση φραγμών	21
αρτιμελισμός	36
άτομα με αναπηρίες	35
άτομα με νευροαναπτυξιακές διαταραχές	50
άτομα με νοητική αναπηρία	59
βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο	40
διαδικτυακή προσβασιμότητα	19
διακρίσεις	13
διανοητική και αντιληπτική προσβασιμότητα	34
διαφορετικότητα	13, 16
ειδικές ομάδες	29
έμμεση διάκριση	15
εμπόδια	13, 37
ευάλωτες κοινωνικές ομάδες	14
ευαλωτότητα	14
ιατρικό μοντέλο	39
identity-first language	13
ικανοτισμός	13, 36
ίση μεταχείριση	15
ισότητα	16
καθολικός σχεδιασμός	17, 19, 28
κινητική αναπηρία	42
κοινωνική ένταξη	16
κοινωνική και οικονομική προσβασιμότητα	34
κοινωνική προστασία	16
κοινωνικό μοντέλο	39
κοινωνικός αποκλεισμός	15

κριτήρια της διαθεσιμότητας, της προσβασιμότητας, της αποδοχής και της προσαρμοστικότητας	23
μελέτη προσβασιμότητας	41
person-first language	13
πολιτιστική συμμετοχή	20
συμπερίληψη	16
φυσική και αισθητηριακή προσβασιμότητα	34

Αθήνα, 2025

Σχεδιασμός-Συντονισμός Γνωσιακής Βάσης:
Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου, Μαρία-Ξένη Γαρέζου

Επιστημονική Επιμέλεια:
Έλια Βλάχου

ΟΔΗΓΟΣ 1

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΤΑΝΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ,
ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΟΔΗΓΟΣ 2

**ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΡΩΝ,
ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ
ΣΧΕΔΙΩΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 3

**ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ -
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 4

ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΟΥΒΑΚΗΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 5

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΝΙΚΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΔΗΓΟΣ 6

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ, ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ,
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 7

**ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ ΚΑΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΑΡΚΑΚΗ

ΟΔΗΓΟΣ 8

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 9

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 10

**ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 11

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ «ΠΡΑΣΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

Στο πλαίσιο της διασφάλισης ισότιμης πρόσβασης στον πολιτισμό, ο Οδηγός «Προσβασιμότητα στα Μουσεία» στοχεύει να καθοδηγήσει τους επαγγελματίες των μουσείων προκειμένου να κατανοήσουν βασικές έννοιες σχετικές με την προσβασιμότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα, να αφουγκραστούν τις ανάγκες διαφορετικών ομάδων κοινού, να εξοικειωθούν με καλές πρακτικές, να υιοθετήσουν τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία για τον σχεδιασμό συμμετοχικών δράσεων και, εντέλει, να καταστήσουν τα μουσεία προσβάσιμα για όλες τις ομάδες κοινού.

Γίνεται σαφές ότι η προσβασιμότητα δεν αφορά μόνο την είσοδο και την κίνηση στον μουσειακό χώρο, αλλά συνιστά ευρύτερη έννοια που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την κατανόηση του «μουσειακού λόγου», αλλά και την οικονομική δυνατότητα πρόσβασης σε χώρους πολιτισμού.

Ο Οδηγός αναλύει διεξοδικά τη σχέση αναπηρίας και προσβασιμότητας και παρουσιάζει τα κύρια μοντέλα θεώρησης της αναπηρίας –ιατρικό, κοινωνικό, βιοψυχοκοινωνικό– τα οποία επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η προσβασιμότητα στους χώρους πολιτισμού. Καταγράφει αναλυτικά τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες (κινητικές δυσκολίες, αισθητηριακές δυσχέρειες, νευροαναπτυξιακές διαταραχές κ.ά.), εξετάζει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στους μουσειακούς χώρους και προτείνει τρόπους άρσης αυτών, μέσω κατάλληλων παρεμβάσεων και του Καθολικού Σχεδιασμού.

Επίσης, επικεντρώνεται στη μεθοδολογία σχεδιασμού της προσβασιμότητας στους μουσειακούς οργανισμούς, στη σημασία της εκπόνησης μελετών προσβασιμότητας, αλλά και της εκπαίδευσης του προσωπικού, ως κρίσιμου παράγοντα για την καλλιέργεια συμπεριληπτικών πρακτικών. Επισημαίνει την ανάγκη αξιολόγησης της πολιτικής του φορέα σε θέματα προσβασιμότητας, καθώς και την ανάγκη συγκρότησης Ομάδων Προσβασιμότητας εντός των μουσείων, με στόχο τον σχεδιασμό και τη συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των αντίστοιχων πολιτικών.

Προτείνει, τέλος, στρατηγικές συνέργειες με κοινότητες και φορείς αναπηρίας, διαρκή έρευνα και εκπαίδευση σε ζητήματα προσβασιμότητας και προβάλλει το όραμα για καθολική πρόσβαση στα μουσεία ως έκφραση πολιτιστικής δημοκρατίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ISBN 9789603867654

9 789603 867654